

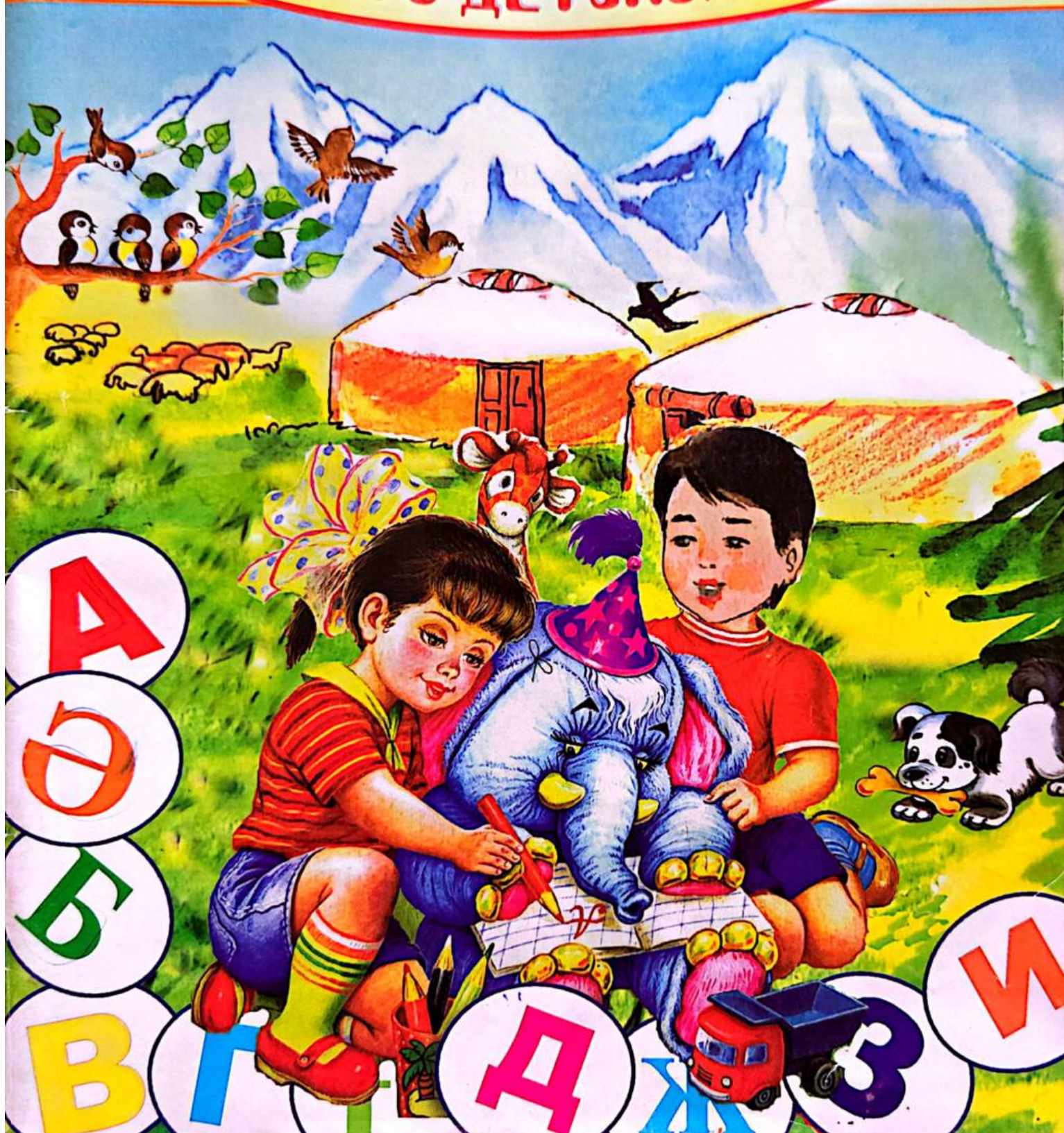
БАЛА МЕН БАЛАБАКША

республикалық педагогикалық журнал

№9, 2023

Республиканский педагогический журнал

РЕБЕНОК В ДЕТСКОМ САДУ

**Түркістан облысы, Кентау қаласы
Жауапкершілігі шектеулі серіктестігі «Дин-Асыл-2»
бөбекжай балабақшасына 3 жыл!**

**Балабақша меңгерушісі
Мусабаева Ботакоз
Нуржановна**

**Балабақша әдіскері
Бейсембаева Райхан Кенжебаевна**

**Балабақша педагог-психологі
Жалмурзаева Айгуль Аскеровна**

**Балабақша медбикесі
Дүйсенбек Карлығаш Мәлікқызы**

**Түркістан облысы, Кентау қаласы
Жауапкершілігі шектеулі серіктестігі «Дип-Асыл-2»
бобекжай балабақшасына 3 жыл!**

**Түркістан облысы, Кентау қаласы
Жауапкершілігі шектеулі серіктестігі «Дин-Асыл-2»
бөбекжай балабақшасына 3 жыл!**

**Түркістан облысы, Кентау қаласы
Жауапкершілігі шектеулі серіктестігі «Дин-Асыл-2»
бөбекжай балабақшасына 3 жыл!**

Баланы кітапқұмарлыққа, көркем сөйлеуге баулудағы қазақ ертегілерінің ролі

Мусабиева Ботакөз, ЖШС «Дин-Асыл-2» бобекжай балабақшасының меңгерушісі
Түркістан облысы, Кентау қаласы

«Бала кезден 3 жастан- 12 жасқа дейін әр адам өзінің рухани дамуына қажетті нәрсені ертегі арқылы алады. (Ы.Алтынсарин)»

03.08.2022 жылғы Оқу және ағарту министрлігінің № 348 мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына арналған жалпығы бірдей білім беру стандартындағы тың өзгеріс ретінде - балаларды кітапқұмарлыққа баулу, дәстүрлі білім беруді, дидактикалық ойын арқылы балаларға үйрету, және ертегілерді педагогикалық құрал ретінде қолдану, балабақшада қазақ тобындағы балаларға орыс тілін екінші тіл ретінде меңгертудің алынып тасталуы болды. Бұл өзгерістер, баланың ана тілінде сусындап тәрбие алып өсуіне, төл қазақи мәдениетіміздің жаңғыруының бастамасы болды.

Заманның қарыштағаны соншама 4-5 жасар балалардың қолында бір ұялы телефон, планшеттен бар. Күнде тек көру және есту қабілеттеріне жауап беретін ми қыртыстары жұмыс жасаған баланың ойы шектеулі болып қалады, себебі ол тек видеороликтен көрген және естігін нәрсені ғана ойлайды. Телефон құралдарын көп қолданатын балалар – тілі шорқақ (анық емес), өзімен-өзі, қоғаммен етене араласып кете алмай қорқақтап тұратын, ой өрісі шектеулі, тұлға ретінде өзіне сенімсіз болады. Қазіргі кезде шарқып тұрған цифрлық аутизм белгілеріне де осы ұялы телефонды көп ұстау, көп виртуалды ойын ойнау әсер етіп тұр. Осы әлемді жайлап бара жатқан Z және W ұрпақтарын цифрлы ақпарат ағымынан тосу үшін ертегілер оқу, баланы кітапқұмарлыққа баулу қолға алынып жатыр.

Ертегі фольклордың ішіндегі қоғамдық тәрбиелік маңызы зор халық шығармасы, ертегілер баланы мейірімді, адал болуға баулиды, әрі қиял әлеміне қанат бітіріп, жақсылыққа сендіреді. Баланың 5 дағды бойынша жас ерекшелігіне сай дамуындағы 4 дағдының қалыптасуын осы бір – ертегі оқу іс-әрекеті қамтиды. Олар:

- танымдық дағдылары (кітапқұмарлыққа, жануарлар, табиғат құбылыстары, туысқандық атаулар, ұшқыр және терек ойлауға);

- шығармашылық дағдыларын (шығармашылық ойлау, еркін ойлау, көз алдына елестете алу, ойдан сурет салу);

- коммуникативтік дағдыларын (балалардың бір-бірімен араласуын, әдепті әсем сөйлеу, дана сөйлеуге (мақал-мәтел, нақыл сөздер);

- әлеуметтік дағдыларын (әдептілік, отансүйгіштік, батырлыққа) көркем мінез қалыптастыруға) үйретеді.

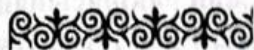
Ертегілер мазмұны жағынан тартымды, тілі орамды, қанатты сөздермен көмкерілген халық ауыз әдебиетінің бір бөлігі. Қазақ ертегілері көбіне бір сарынды, ата-әжелеріміз немерлеріне айтатындай “Ертеде бір бай бопты, ертеде кемпір мен шал болыпты”, деп немесе “ерте-ерте ертеде” – деген сияқты көпке ортақ ерекше, өлеңше бастаумен келуінің өзі баланың назарын ертегіге шоғырландырып, ұйып тындап, өнеге алуына әсер беретіндей. Қазақ халқының ертегілерінің тақырыбы – туысқандық, бауырмалдық, мейірімділік, туған еліне жеріне деген адалдық, жақсылыққа, жануарларға деген аяушылыққа көбіне негізделген. Бала өзіне ұнаған ертегілерін

әрқашан есіне сақтайды, ертегі сұрасан айтып беруге дайын тұрады, ертегіден ойға түйгенін кіші бауырларына үйретуге әрекет жасайды.

Қазақ халқы ертеден өз балаларына тәрбиені: әңгіме, жыр, өсиет- бата, нақыл-сөз, ертегілер арқылы бере білген. Оқуы болмаса да жастайынан әжелерінің ертегілерін бойына сіңірген балалардың есте сақтау қабілеттері өте жақсы болған. Сондықтан да олар ұзақ-ұзақ өлең жолдарын, батырлар жырларын, қиссаларды, небір аңыз әңгімелерді жатқа айтатын болған. Қазақ баланы ертегі арқылы даналыққа тәрбиелеген, баланың жасына орай, ертегінің жанрлары да өзгеріп отырған. Балаға 2 жасқа дейін бесік жыры айтылса, 2-10 жасқа дейін әр түрлі ертегілер болса, 11-17 жас аралығында термелер, батырлар жыры, ғашықтар жыры айтылған. А.Эйнштейннің «Мен – таланттыма қарыз емеспін, қиялыма қарызбын!» деген сөзін айтсақ болады, жастайынан анасының әртүрлі хикаяларына қанып өскен бала, ғалым болатынана дәлел. Ұйқыға жатар алдында қызықты ертегі тыңдаған балалар көңіл көзі ашылып, қиялы жанданып қызықты түс көреді, түс көрмеген жағдайда тыныш ұйықтайды. Сондықтан балабақшада түскі ұйқы кезінде балаларға ертегі оқып беру күн тәртібіне енгізіліп отыр, ал осы үдерісті ата-ана үйде жалғап балаға түнде ертегі оқып берсе балалар дана болып қалыптасады. «Армансыз адам, қанатсыз құс сияқты» – деп ата-бабаларымыз атықандай, ертегі балаларды армандауға үйретеді. Себебі, ертегіде болмайтын нәрсе жоқ, қиялдың шарықтауы соншама: ұшатын пырақтар, перілер сиқырлы ғаламдар, арқылы баланың армандауына жол ашады және ертегілерде барлығы жақсы аяқталады, бұл баланың жақсылыққа сеніп жақсылыққа бастаушы болуына жол бастайды. Тәрбиеші өзі бірінші тәрбиелі болуы керек, – деп швед психологы Карл Густав Юнг айтқандай баланың тәрбиесіне тікелей жауапты ата-аналар өз нәпсісін жеңген, баланың топқа кірер азамат болуына мүдделі және дұрыс дамып жетілуіне барынша қызыққан болуы шарт. Екі жақты тәрбиелі тәрбиешілерден сусындаған бала әрине қоғамға пайдалы елге тұтқа болатын азамат болары шарт!

«Бала кезден 3 жастан- 12 жасқа дейін әр адам өзінің рухани дамуына қажетті нәрсені ертегі арқылы алады (Ы.Алтынсарин)» - мектеп табалдырығын аттап, ғылым – білімге ден қойғанға дейін ертегі тыңдап рухани өскен, көркем мінез қалыптастыра алған болса, баладан әсте, жақсы (элита) адам өсіп шығады. Балаларды ұлтшылдыққа, батырлыққа, жақсылыққа, қиыннан қиыстырып жол табуға (шығармашылық ойлау), отансүйгіштікке, бауырмалдыққа жылы барлық игі қасиеттерге үйретуде ертегілердің алар орны ерекше!

Мектепке дейінгі тәрбие беру мен оқыту

Бейсембаева Райхан, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының әдіскері
Түркістан облысы, Кентау қаласы

Қазақстанның білім беру саласындағы мемлекеттік саясаты әрбір бала өмірінің сәтті бастамасы ретінде сапалы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға (бұдан әрі – МТО) тең қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған.

МТО-ны қамтамасыз етудің құқықтық негіздері мен мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттары «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында айқындалған.

Оған сәйкес білім беру жүйесінің бірінші деңгейі отбасында немесе 1 жастан бастап бірінші сыныпқа қабылданғанға дейін меншік нысанына қарамастан мектепке дейінгі ұйымда жүзеге асырылады.

Нобель сыйлығының лауреаты, профессор Джеймс Джозеф Хекманның зерттеуі балалар өмірінің алғашқы бес жылында оқу және даму әлсуеті аса жоғары екенін және оларға салынған инвестицияны барынша ақтайтынын көрсетті. Балалардың ерте дамуына салынған инвестициялардың қайтарымы 13 %-ды құрайды. Баланың ерте дамуына жұмсалған ресурстардың оның болашақ мансабының табысты болуына әсері кәсіптік білім беруге жұмсалған ресурстардан 3 есе жоғары.

Сонымен қатар, бала өмірінің осы кезеңі адамның дамуы үшін ең тиімді кезең болып табылады және осы кезеңде «жіберіп алынған бос уақыт» баланың дамуы үшін де, жалпы экономика үшін де кері салдарын тигізеді. Бұл факті ескерілмеген жағдайда ЖІӨ-нің жылына 3-7 %-ға дейін жоғалуына әкеледі. PISA зерттеуінің нәтижелері балаларды МТО-мен ерте жастан қамту баланың мектептегі үлгеріміне оң әсер ететінін көрсетті. PISA-2018 нәтижелеріне сәйкес мектепке дейінгі ұйымға бармаған және оған үш жылдан астам уақыт барған 15 жасар білім алушылар арасындағы айырмашылық орта есеппен сауаттылықтың барлық үш бағыты бойынша (оқу, математика және жаратылыстану) 20 балды құрайды.

Әрбір баланың бастауыш мектепте білім алуы үшін тең бастапқы мүмкіндіктер жасаудың маңызды шарты МТО қолжетімділігін кеңейту болып табылады. Осыған байланысты балаларға орын бөлудің ашықтығын қамтамасыз ету мақсатында «Мектепке дейінгі ұйымдарға жіберу үшін мектеп жасына дейінгі балаларды (6 жасқа дейін) кезекке қою» мемлекеттік қызмет көрсету процесі автоматтандырылды.

Соңғы үш жылда мектепке дейінгі ұйымдарға кезек күту саны 1,5 есеге азайды: 2020 жылы туғаннан бастап 6 жасқа дейін кезекте 446176 бала тұрса, 2022 жылы бұл көрсеткіш 289758 баланы құрады. Олардың ішінде 131,5 мың бала 2-6 жаста, оның ішінде қалалық жерде – 105,8 мың, ауылдық жерде – 25,7 мың, 15,7 мың бала 3-6 жаста, оның ішінде қалалық жерде – 10,4 мың, ауылдық жерде – 5,3 мың).

Ұлттық білім беру деректеріне (бұдан әрі – ҰБДК) сәйкес 2022 жылдың соңында республикада 11104 мектепке дейінгі ұйым жұмыс істеді, бұл 2020 жылмен салыстырғанда 454 бірлікке артық. 2022 жылдың соңында осы ұйымдарға 965204 бала, ал 2020 жылы 885033 бала барды. Осылайша 2020 – 2022 жылдар кезеңінде мектепке дейінгі ұйымнан орын алуға кезекте тұрған 80 мыңнан астам бала МТО-ға қол жеткізді.

Мектепке дейінгі ұйымдар желісінің кеңеюі 2 жастағы балаларды көбірек қабылдауға мүмкіндік берді. Мәселен, 2022 жылы 2-6 жастағы балаларды МТО-мен қамту 89,4 %-ды құраса, 2021 жылдағы бұл көрсеткіш 1 %-ға аз. 2022 жылы 3-6 жастағы балаларды МТО-мен қамту 98,5 %-ды құрады (2021 жыл – 98,3 %). Аумақтардың қайта ұйымдастырылуына, халықтың тығыздығына және көші-қон процесстеріне байланысты Алматы (92,9 %), Жетісу (98,0 %), Түркістан (99,3 %), Ұлытау (89,5 %) облыстарында, Астана (99,2 %) және Алматы (94,6 %) қалаларында 3-6 жастағы бүлдіршіндер 100 % қамтамасыз етілмеген. Халық тығыз орналасқан елді мекендердегі, көші-қон ағыны мен бала туу деңгейі жоғары өңірлердегі мектепке дейінгі ұйымдарда орын тапшылығына байланысты проблемалар бар.

Балаларды мектепалды даярлықпен қамту ұлғаюда. Мысалы, 2022 жылдың соңында 214238 баланы қамтитын 6864 мектепалды тобы бар 3680 балабақша жұмыс істеді. Бұдан басқа, еліміздің

5743 мектебінде 174408 бала мектепалды даярлықпен қамтылды. Мектепалды топтары бар шағын орталықтар саны 739 бірлікке жетіп, 15091 баланы қамтыды. Осылайша балабақшаларда, шағын орталықтар мен мектептердегі мектепалды топтарда 403737 бала үшін (95,8 %) мектепалды даярлық ұйымдастырылған, бұл 2020 жылмен салыстырғанда 68413 балаға көбейген.

Жаңа орындардың пайдалануға берілуіне, балабақшалардың ашылуына, МТО-мен қамтудың ұлғаюына қарамастан, кезектілік өзекті мәселе болып қала беруде: мектепке дейінгі ұйымдардағы орындарға сұраныс МТО-ның жаңа объектілерін енгізу қарқынынан асып түсуде. Бұдан басқа 2020 және 2021 жылдардағы бала туудың өсуіне байланысты 2023 – 2029 жылдары мектепке дейінгі ұйымдарда кезекке түру саны ұлғаяды деген болжам бар.

Ата-аналардың әртүрлі есебептермен баласын мектепке дейінгі ұйымға бергісі келмейтін фактіні де ескеру қажет (денсаулық жағдайы, отбасында тәрбиелесуді дұрыс деп санау және басқалар). Осыған байланысты, балаларға үйдің сапалы күтім жасауды және тәрбиелесуді қамтамасыз ету үшін ата-аналарды оқыту жұмыстарын күшейту және балаларды мектепке дейінгі ұйымдарға бармайтын ата-аналарға педагогикалық қолдау көрсету қажет. Сонымен қатар бірінші кезектегі міндет – ата-аналарды мектепке дейінгі ұйымда балаларын тәрбиелесу мен оқытуға тарту, олардың балалармен жұмыс жасау жоспарын құруға және іс-шараларға тікелей қатысуын ұйымдастыру.

МТО-ны дамытудың басым бағыты қазақ тілінде оқытатын мектепке дейінгі ұйымдар желісін кеңейту болып табылады. 2020 жылы 665169 бала қазақ тіліндегі тәрбие процесімен қамтылды. Қазақ тілінде тәрбие беретін және оқытатын ең көп мектепке дейінгі ұйымдар (400 бірліктен астам) Ақтөбе, Алматы, Жамбыл, Батыс Қазақстан, Қызылорда, Шығыс Қазақстан және Түркістан облыстарының үлесінде. Жалпы республика бойынша осындай мектепке дейінгі ұйымдардың 65 %-ы жұмыс істеді. 2022 жылдың соңында қазақ тілінде тәрбие беретін және оқытатын мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының желісі артып, 66,9 %-ды құрады. Ал олардың контингенті 742832 балаға артты. Қазақ тілінде тәрбие беретін және оқытатын ең көп мектепке дейінгі ұйымдары бар өңірлердің қатарына Атырау және Маңғыстау облыстары, Шымкент қаласы қосылды.

МТО-ға мемлекеттік білім беру тапсырысы меншік нысанына және ведомстволық бағыныстылығына, түрлеріне қарамастан білім беру ұйымдарында орналастырылады. 2020 – 2022 жылдар кезеңінде бір тәрбиеленушіге жан басына шаққандағы норматив 34-тен 46 мың теңгеге дейін өсті, бұл ретте ерекше білім беруді қажет ететін (бұдан әрі – ЕБК) балаға жан басына шаққандағы норматив 2 есе жоғары. Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардың (бұдан әрі – ПМПК) деректері бойынша мектепке дейінгі жастағы 47 мыңнан астам ЕБК бала бар, оның ішінде мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының арнайы балабақшалары мен арнайы топтарына 9709 бала, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының жалпы білім беру топтарына 16305 бала барды. Сонымен қатар мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті ортада ЕБК балаларды психология-педагогикалық қолдауды толық қамтамасыз ету үшін арнайы педагогтер (мұғалім-дефектолог, дефектолог, мұғалім-логопед, логопед, олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог), педагог-психологтар, педагог-ассистенттер жеткілікті.

2021 жылы білім мазмұнын жаңғыртуды көздейтін Мектепке дейінгі тәрбие беру мен оқытуды дамыту моделі (бұдан әрі – Модель) қабылданды. Модель ғылыми деректер негізінде балаларды дамыту мен оқытуға қойылатын өзгермелі талаптарға сәйкес МТО-ны трансформациялау, оның сапасын арттыру үшін қажетті өзгерістердің бағыттарын айқындайды.

Модель мынадай салалардағы проблемаларды шешудің кешенді тәсілдерін қамтиды:

- МТО-ға қолжетімділікті кеңейту арқылы ерте жастан бастап балалар үшін тең бастапқы мүмкіндіктер жасау;
- көрсеткістің қызметтердің сапасын арттыру;
- педагогтердің кәсіби әлсуетін арттыру;
- инфрақұрылымды жақсарту.

Кентау қаласындағы ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай бақшасынан ТОО «Ясли-сад "Дин-Асыл-2"» г. Кентау

Модельді іске асыру шеңберінде мектепке дейінгі ұйымдарда қолайлы қауіпсіз жайлы жағдайлар қамтамасыз етіледі, бағдарламалық мазмұн жаңартылды, тәрбие мен оқыту процесін нормативтік құқықтық қамтамасыз ету жүзеге асырылды. 2022 жылы Мемлекеттік жалпыға міндетті стандарт (бұдан әрі – МЖС), Үлгілік оқу жоспарлары, МТО-ның Үлгілік оқу бағдарламалары бекітілді, бұл құжаттарда мектепке дейінгі ұйымдар түлектерінің дағдылары мен құзыреттері, мектепке дейінгі ұйымның педагогіне қойылатын талаптар қамтылған.

Баланың жайлы және қауіпсіз болуын қамтамасыз ететін инфра-құрылымды, инклюзивтілікті қамтамасыз ететін білім беру кеңістігін құру, меншік нысанына және ведомстволық бағыныстылығына, түрлеріне қарамастан мектепке дейінгі ұйымда балалардың даралығы мен ерекшеліктерін қолдау өзекті мәселе болып табылады.

COVID-19 пандемиясы кезеңінде мектепке дейінгі жастағы балаларды қашықтан тәрбиелеу мен оқыту тек мектепалды жасындағы балалар үшін қолжетімді болды. Ал қалған басқа жастағы балалар үшін балалардың аз санымен кезекші топтар ұйымдастырылды. Балаларды үздіксіз білім берумен қамту мақсатында мектеп жасына дейінгі балаларға білім беру процесін ұйымдастыру бойынша ұсынымдар әзірленді. Үй жағдайында ата-аналардың бос уақыты жеткіліксіз болды, себебі олар қашықтан жұмыс істеді. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін оқыту мазмұнының сапалы болмауы да жұмысты қиындатты, себебі білім беру жүйесі назарды білім берудің басқа деңгейлерінде сапаны қамтамасыз етуге шоғырландырды. Осыған байланысты кіші жастағы балаларға арналған цифрлық дамытушы контентті кеңейту қажет (ұлттық құндылықтар тақырыбын қамтитын мультфильмдер және оқу-әдістемелік кешендер (бұдан әрі – ОӘК), сондай-ақ МТО-ның сапасын арттыруға күш салу қажет.

МТО негізгі ұлттық құндылықтарға негізделген қоғамды қалыптастыруда аса қуатты әлсуетке ие. Ерте жастан бастап балалар әдебиеті мен халық ауыз әдебиеті арқылы қазақ халқының мәдениетін сақтау және мұра ету – бұл баланы қазақ халқының мәдени-тарихи кодына сәйкес баулуудың және балада өзіндік сана-

сетімді тәрбиелеудің әмбебап тәсілі. 2022 жылдан бастап тәрбиелеу мен оқыту процесіне барлық жас топтарында қазақ тілін оқытуда қойылатын талаптар енгізілді. Қазақ тілін меңгерту мақсатында педагог күні бойы МТО-ның үлгілік оқу бағдарламасында айқындалған сөздік минимумды қолданады, балалармен әртүрлі қызмет түрінде тәрбиеленушілердің ауызша жүйелі сөйлеуін дамытады, белсенді сөз қорын байытады, қазақ тілін, қарым-қатынас мәдениетін меңгеруге ықпал етеді, сондай-ақ қазақ халқының мәдениетімен, салт-дәстүрлерімен таныстырады.

МТО-ның ағымдағы жағдайын талдау жүйелі деңгейде шешуді талап ететін мынадай проблемаларды анықтайды:

- 3-6 жастағы балалар үшін мектепке дейінгі ұйымдардың жоғары қолжетімділігіне қарамастан, 2-3 жастағы балалар үшін бұл қажеттілік қанағаттандырылмаған, бұл балалардың ерте даму мүмкіндіктерін қысқартады және аналардың еңбек қызметіне тартылуына кедергі келтіреді;
- халық тығыз қоныстанған жерлерде, көпші-көп ағыны мен туу деңгейі жоғары өңірлерде мектепке дейінгі ұйымдар жеткіліксіз;
- мектепке дейінгі ұйымдардағы орындарға сұраныс МТО-ның жаңа объектілерін іске қосу қарқынынан асып түседі;
- 2020 және 2021 жылдары бала туу өсіміне байланысты 2023 – 2029 жылдар кезеңінде мектепке дейінгі ұйымдарда кезектің ұлғаюы болжанады;
- мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс істеу үшін сапалы дамытушы контент жеткіліксіз;
- мектепке дейінгі ұйымдардағы балаларды тәрбиелеу және оқыту процесіне ата-аналар төмен деңгейде тартылған;
- мектепке дейінгі ұйымдардың инфрақұрылымы мен білім беру ортасы балалардың даралығы мен ерекшеліктерін толық қолдауды қанағаттандырмайды.

Пайдаланған әдебиет: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28-наурыздағы № 249 қаулысы, Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы

Бала психологиясы және темпераментінің түрлері

Жалмурзаева Айгуль, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының педагог-психолог маманы
Түркістан облысы, Кентау қаласы

Темперамент баланың жеке басының реакциясының негізгі түрі болып келетін қасиет. Балалық шақта сол таза күйінде де кездеседі. Бірте-бірте өмір сүру барысында саналық өзгеріске түсіп отырады. Даму барысында темпераменттің бір белгісінің әлсіреп, екіншісінің күшеюі салдарынан мінез-құлықтың кейбір жақтарының өзгеріске ұшырап отыруы да ықтимал. Даму барысында туындайтын осындай сапалы өзгерістердің осы күрделі үрдісінің бәрі сайып келгенде тұрмыс-салтына әрекеттері мен тәрбиесіне тәуелді. Өйткені өмір жағдайлары темпераментке материалдық негіз болып табылатын жүйке жүйесі қызметінің өзгешеліктерінс ықпал жасайды. Мысалы бір жағдай психикалық үрдістердің әсерлілігі мен эмоциялық қозуына ағысы мен күшінің дамуына жағдай туғызуы, ал басқа жағдайлар керісінше психикалық даму қарқынын баяулатып, оның белсенділігін басып, тежеуі мүмкін.

Сангвиник - Күшті қозғалғыш тепе-теңдік тип. Реакция туғызу қабілеті жоғары. Кейде әлсіз нәрсеге де, қатты мардымсыз бір нәрсеге де ашуланып қалады. Оның мимикасы қимыл қозғалысы белсенді. Өмір жағдайының өзгеруіне тез бейімделгіш. Өзінің көңілі ауған іс-әрекетіне барлық ынтасымен кіріседі. Іс-әрекеттің бір түрінен екінші түріне тез ауысып, бейімделіп кетеді. Оның бет бейнесінен көңіл-күйі, адамға деген ықылас-сезімі анық көрініп тұрады. Өзінің зейіні тез шоғырланады. Ұшқыр ойлы, өткір тілді, бірақ әлі де түйсінуі өте сезгіш. Жоғарғы табалдырығы төмен жарық тітіркендір-

гіштер мен дыбысты жақсы ажырата алмайды. Белсенді, күшті, қайратты, батыл, үнемі мен айтамын деп қолын жиі көтеріп отырады. Ол тәрбиеге тез үйренеді. Өзінің сезгіш ерік күші жақсы дамыған, өзін көпшілік ортада жақсы ұстайды. Жылдам қимылдайтын, тез сөйлесіп, жаңаны тез қабылдағыш, зейінді, айналанындағылармен тез тілбабысып кететін, көпшілік ортада да өзін еркін көңілді ұстайтын тип.

Холерик - бұл күшті тип. Кез келгені себарлық күш жігерімен кіріседі. Белсенді бірақ реакция туғызу қабілеті белсенділігіне қарағанда басымырақ. Сондықтан да бетімен кеткен ұстамсыз, шыдамсыз, күйгелек, сангвиник сияқты тез іксемделгіш емес.

Флегматик - Күшті, тепе-теңдігі бір қалыпты, тыныш тип. Эмоциялық қозу бір қалыпты, жайбарақат, оның жарқырып қуануы да, қайғыруы да қиын. Бүкіл топтағы балалар бір затқа қатты күліп жатса, ол өзінің сабырлы қалпын сақтап қала береді. Тіпті үлкен қолайсыздық пен сәтсіздікке жолықса да өзін байсалды ұстайды. Эмоциялық күйі бет бейнесінен байқалмайды. Қимыл-қозғалысы, сөйлескен сөзі бір қалыпты, қайрат-жігері күшті, жұмысқа қабілеттілігімен ерекшеленеді. Реакция туғызғаннан белсенділігі басымырақ, шыдамды, өзін – өзі ұстай білуімен ерекшеленеді. Тапқырлығы, зеректігі жоғары, зейінін жылдам шоғырландыра алмайды. Іксемсіз әрекеттің жаңа түріне үйрену жаңа ортаға бейімделіп күтуі қиын жүзеге асады. Тез тіл табысып кете алмайды. Өз пікірін сыртқа шығарып айтуға да қиналады.

Меланхолик - әлсіз тип, өте сезімталдығы жоғары, тез жараланғыш, оларды әлсіз тітіркендіргіштер мазалайды. Сондықтан

Кентау қаласындағы ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай бақшасынан ТОО «Ясли-сад "Дин-Асыл-2"» г. Кентау

да сол ұсақ түйектің барлығына қатты мұңайды немесе ашуланыды. Бұлар болмашы нәрсеге көзіне жасалып, жылай алады. Миникасы, қимыл-қозғалысы мәнерсіз болады, сөйлегенде дауысы естілмейді, жай жылайды, сирек күледі. Белсенділігі төмен сабақта қолын сирек көтереді. Оның өзінде бір көтеріп, бір түсіріп, өзін-өзі күмәнданып отырады. Қорқақ, жалтақ, ерік күші әлсіз, табансыз жұмсақ қабілетсіз, тез шаршайды. Зейіні ырықсыз, тез ауытқып кетеді, психологиялық шапшаңдығы баяу.

Мектепке дейінгі кезеңде темперамент типтерін ажыратуда жас ерекшеліктерін білудің маңызы зор. Сол сияқты жүйке жүйесі қызметі қасиеттерінің тұрақсыздығын да ескеріп, басымылыққа алу керек.

Баланың жеке басының дамуы мен қалыптасуына тек жасының өсуі ғана емес, сонымен қатар темпераментінің де ықпалы бар.

Баланың темперамент типін анықтауға арналған әдістеме
(Б.С.Волкова, Н.В.Волкова әдісі бойынша)

Баланың аты жөні: _____

Тобы: _____

1. Ситуация (Жағдаят) кезінде жұмысты тез жасау үшін бала өзін қалай ұстайды?

- а) Жұмысқа жеңіл қосылады
- б) Жұмысты белсенді жасайды

- в) Артық сөзсіз, жаймен жасайды
- г) Өзіне сенімсіз, ойланбай жасайды

2. Тәрбиешінің жасаған ескертуін бала қалай қабылдайды?

- а) Келесіде қайталамаймын дейді де, біраз уақыттан кейін қайта қайталайды

- б) Ескертуді тыңдамайды, өз қалауы бойынша жүреді

- в) Үнсіз тыңдайды

- г) Үндемейді, ренжиді, уайымдайды

3. Өзіне қажет жағдайда бала басқа балалармен қалай сөйлеседі?

- а) Басқалардың айтқанын тыңдайды

- б) Өтпелсізді тыңдамайды

- в) Жылдам, жай бір қалыпты, бірақ өзіне сенімді

- г) Өзіне үлкен сенімсіздік танытады

4. Үйренбеген жерге барғанда бала өзін қалай ұстайды? (мыс: дәрігер бөлмесінде, спорт залда) т.б.

- а) Жеңіл бағдарланады, белсенділік танытады

- б) Белсенді, жоғары қозушылықты көрсетеді

- в) Айналасындағыларға жаймен қарайды

- г) Сасып қалады

- Егер «А» варианты көп болса, «Сангвиник».

- «Б» варианты көп болса, «Холерик».

- «В» варианты көп болса, «Флегматик».

- «Г» варианты көп болса, «Меланхолик»

Балабақша балаларына арналған таза ауадағы қимылды ойындар

Ташпенова Ұлжан, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі
Түркістан облысы, Кентау қаласы

Балабақшада бала ойын ойнау арқылы дамиды. Ойындар қимылды, спорттық, сюжеттік рөлдік, дидактикалық болып бөлінетіндігін барлық мектепке дейінгі білім беру ұйымының тәрбиешілері біледі. Ойын ойнаған кезде балалар топтан тыс серуен кезде, спорт залда ойнағанды қалайды.

Таза ауада көбінде балалар еркін ойындар ойнайды. Құмда, әткеншек, сырғанақтарда ойын ойнайды.

Балалар жалықпас үшін тәрбиеші балаларға күнде ойын ұйымдастырады, әсіресе жазғы сауықтыру барысында таза ауада ұйымдастырады. Спорттық ойындар, жарыстар, жаттығулар ұйымдас-тырады.

Таза ауада скакалқамен секіріп, кедергілерден өтіп, доп лақтырып, велосипед теуіп, самакатпен жарыстырамыз. Таңғы уақытта жаттығулар кешенін таза ауада өткіземіз.

Балаларды жан жақты тәрбиелеуде спорттық ойындар ерекше орын алады. Ойын құрамына күнделікті өмірге қажетті табиғи қимылдар кіреді (жүру, жүгіру, қарсы тұру. Сондай ақ, ойын барысында жоғарыда аталған қимыл қозғалыстың үйлесімдігі кездесіп отырады. Спорттық ойын дегеніміз ұшқын, құмарлық пен еліктеудің маздап жанар оты. Ойын дүниеге қарай ашылған үлкен жарық терезе іспетті, ол арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірмен ұштасып өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады. Ойын баланың күш қуатын молайтып, оны шапшаңдыққа, дәлдікке ғана тәрбиелеп қоймай, оның ақыл ойының толысуына, есейіп өсуіне де пайдасын тигізеді. Дұрыс жолға қойылған дене шынықтыру ойындары, оқу білім алуға боғет емес, қайта бойды сергітіп, ойына жәрдем ететін нәрсе. Ересек тобында балалармен қолданатын ойын түрлерімен таныс болыңыздар:

«Паравоз» №1.

Мақсаты: Балалардың бірінің артына бірі тіркеліп тұрып паравоз сияқты жүруге, өлең жолдарын қайталап айтуға үйрету.

Мазмұны:

Қатар-қатар тұрайық.

Кәне, кәне, сұрайық.

Кімнің болса бойы ұзын

Паравозы пойыздың

Кімнің, апай, бойы ұзын

Паравозы ол пойыздың?!

Тәрбиеші бойы ұзын баланы көрсетеді. Сол бала паравоз болып ала тұрады. Ал қалғандары соның артынан ұстап тұра бастайды.

Ал, паравоз баста алға.

Бәрімізді басқар да!

Пи-пи, пи-пи!-біз кеттік

Жүрімі біз гүлетін

Жүрімі біз гүлетін

Гү-гү, гү-гү, гүізден

Қалып қойма біріңде

Пи-пи, пи-пи!-біз кеттік жүрімі біз үдеттік.

«Ұшты-ұшты» №2

Мақсаты: Ненің ұшатынын, ненің ұшпайтынын, аңғарымпаздыққа тәрбиелейді.

Ойынның мазмұны: Ойынды үй ішінде де сыртта да ойнауға болады. Ойынға қатысушыларға бастаушының сөзін қалт жібермей бағып отыру шарт. Ұшатын құс не зат айтылса, қолдарын жоғары көтереді де, ұшпайтын зат айтылса тырп етпей отырады. Қателескен бала айып тартып таппақ айтады не ән салады. Екі рет жаңылса айып шарты, ұлғая түседі. Бастаушы

Ойынды былай жүргізеді.

Ұшты-ұшты сұңқар ұшты

(қол көтереді)

Ұшты-ұшты қарға ұшты

(қол көтереді)

Ұшты-ұшты арба ұшты

(қол көтермейді)

Ұшты-ұшты дауыл ұшты

(қол көтермейді)

Ұшты-ұшты ұшақ ұшты

(қол көтереді)

Ұшты-ұшты торғай ұшты

(қол көтереді)

Ұшты-ұшты жылан ұшты

(қол көтермейді)

Осылайша жүргізілген ойында жаңылмаған ойыншы жеңеді.

«Ақ қоян» №3

Мақсаты: Балаларды жылдамдыққа, мықтылыққа баулу.

Ойын мазмұны: Балалар шеңбер жасап тұрады да, ал бір бала ортада қоян болып отырады. Шеңбердегі балалар қол ұстасып қоянды айнала жүріп таппақ айтады.

Ақ қоян-ау, ақ

Орныңнан тұрсаңшы

Шапыңды тарасаңшы

Кентау қаласындағы ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай бақшасынан ТОО «Ясли-сад "Дин-Асыл-2"» г. Кентау

Бетінді жұханың

Әй-әй қойтек кісесің!

Бірүйдің қатын үжесің!

Дегенде қоян болған бала тапқақтағы айтылған қимылды түгел істеп өлең бітісімен жүгіріп барып шенберді бұзуға тырысады. Егер бала шенберді үзе өз шенберге қосылып тұрады да үзілген жердегі оң жақтағы бала қоян болады

«Қасқырлар мен ластар» №4

Мақсаты: Балаларды жылдамдыққа, ептілікке тәрбиелеу.

Ойын мазмұны: Аралары 10-15 адым қашықтықта «қора» мен «өріс» сызылады

Ойнаушылар үйлерінде тұрып:

Бөрте, бөрте, бөрте лақ,

Бөрте лақ тым ерке лақ

Кетесің кейде секеңдеп,

Байламаса көкем кеп— деген сөздерден

Кейін дүрсілдей жүгіріп «өріске» беттейді. Оларды алаңның ортасында тұрған 2-3 қасқыр қуып береді. Қолға түскендер ойыннан шығып қалып келесі кіреді. Қасқырлар ұсталмаған балалардан сайланады. Осылайша ойын жалғасады.

«Қаздар» №5

Мақсаты: Балалардың музыкалық есту қабілетін дамыту және қаздардың тіршілігімен таныстыру.

Керекті құралдар: (сырнай немесе сылдырмақ).

Ойын мазмұны: Қысқаша әңгіме, қаз өте сақ құс, ол балапан шығарған кезде, ата қаз балапандардың соңында жүреді. Егер қауіп төнсе, ана қаз екеуі екеулеп балапандарын қорғайды. Қаздар көк шалғында шөп жейді. Барлық балаларға сырнай үлестіріліп, ішінен ата қаз белгіленеді. Балалар шалғында жайылып жүрген қаздарды бейнелеп, баяу сырнай тартады. Тәрбиеші белгісімен қауіп төнгенде, ата қаз сырнайды қатты 2-3 рет тартып белгі береді. Осы кезде балалар қанат қағып жүгіріп барып, ана қаздың жанына жиналады. Ойын қайталанып, ата қаз сайланады

«Төбеле доп қуу» №6

Мақсаты: Балаларды шапшаң дербес қимыл әрекетке үйрету, ұйымшылдыққа тәрбиелеу.

Ойын мазмұны: Ойынға қатысушылардың барлығы екі топқа бөлінеді. Әр топтың ойыншылары бірінің артына екеуден сапқа тұрады. Ал капитан өз командасының алдында болады. Команда бірінен бірі 3-4 метр жерде тұрады. Капитандар бір-бір волейбол добын алады да, оны екі қолымен төбелеріне көтереді. Жетекшінің «Бастандар» деген командасы бойынша олар допты басынан асыра артындағы ойыншыға, осы әдіспен келесі ойыншыға береді. Ойын одан әрі қарай жүгіреді, сөйтіп өз тобының алдына келіп тұрады. Доп тағы да колонаның соңына кетеді. Ол топ капитандарының қолына екінші рет қайта тигенше ойын осылай айнала береді. Капитан өз орнына келіп, бірінші болып, допты жоғары көтергенде команда ұтып шығады

«Ақ сандық, көк сандық» №7

Мақсаты: Күштілікке, шапшаңдыққа, ептілікке баулу.

Ойын мазмұны: Екі бала бір-біріне арқаларын беріп, қол ұстасып отыру керек. Ойында жүргізуші өлеңдетіп.

«Ертең ауылым көшеді,

Уық-буын шешеді.

Қара қойым қашады,

Құмалағын шапшады.

Ақ сандық, көк сандық.

Арқан тарт, кізем арт!»

Соңғы «арт» сөзі балаларға берілген белгі, ол айтылған кезде қол ұстасып отырған балалар тез тұруы керек. Қайсысы қарсыласын арқалап кетсе, арқадағы бала үй жануарларының дауыстарын саздау керек

«Күн мен түн» №8

Мақсаты: Балаларды ептілікке, жылдамдыққа, ажыратуға баулу.

Ойын мазмұны: Балалар бірі «Күн», екіншісі «Түн» тобы болып екіге бөлінеді. Олардың бір-бірінен бөлек, өз үйлері болады. Тәрбиешінің көрсетуі бойынша екі команда да жаттығулар жасап тұрады. Тәрбиеші «Күн» деп белгі берген кезде, сол топтың балалары үйіне жеткізбей қуып жетулері керек. Қолға түскен балалар қуушылар қатарына қосылады. Сөйтіп, ойын осылайша алма-кезек жүріп отырады. Көп бала ұстаған команда жеңіске жетеді.

«Көгі-төк» №9

Мақсаты: Шапшаңдыққа, ептілікке баулу.

Ойын мазмұны: Таппақ айтып, бір қызды «кемпір» етіп сайлайды. Қалғандары қаз болады. «Кемпір» шетке шығып тұрады, басқа ойыншылар қаздай тізіліп, бірінің соңынан бірі ұстап:

Гөк, гөк, көгі көк,

Гөк, гөк, көгі гөк.

Гөк, гөк, көгі гөк,—деп қаздың жүрісіне еліктей ақырын оң мен солға шайқалып, «кемпірдің» қасына келеді.

Бірінші келген балаға беріп: «Жоғалтпаңдар!»—деп тапсырады.

Балалар айнала жүріп, қайтадан қаздай тізіліп «кемпірге» келеді.

«Кемпір»

Әлгің қайда?

Қазды сайда!—деп сұрайды.

Балалар бәрі бірдей.

Әлгің қайда?»

Қазды сайда!—деп жауап береді. Олай болса сендердің біріңді алып қаламын, деп «кемпір» балаларға бас салады. Балалар тізбегін жазбай қаша жөнелуі керек. Қолға түскен біреуін «кемпір» қасына алып қала береді. Ойын барлық балаларды түгел ұстап болғанша қайта жалғаса береді.

«Түлкі мен қаздар» №10

Мақсаты: Түлкі мен қаздың қимылын жасауға, жылдамдыққа баулу.

Ойын мазмұны: Балалар залдың бір шетінде тұрады. Олар қаз болып ойнайды. Бір бала түлкі болады. Ол залдың екінші шетінде тұрады. «Түлкінің» қимылын жасап әнді «Түлкі» бастайды. Қаздың қимылын жасап, «Қаздар» оған жауап береді.

Ән біткенде «Қаздар» қашады, «Түлкі» қуады.

Ұсталған бала «Түлкі» болады.

Түлкі: *Қаңқ-қаңқ қатың қаз,*

Қашсаң пана табылмас.

Қаздар: *Құлықты қой, қу түлкі,*

Аузыңды жап әрі қаш!

Түлкі: *Мамыр, мамыр, мамыр қаз,*

Мамырламай бері бас.

Қаздар: *Қой, қой, түлкі, сұм түлкі,*

Балапандар әлі жас.

Түлкі: *Тыңдамаймын сөзіңді.*

Ұстап жеймін қане, қаш.

Осындай көптеген ойындарды қолдана отырып балалардың дене бітімінің дұрыс қалыптасуына, дұрыс тыныс алуына ықпал жасаймын.

«Ұсақ моториканы дамыту арқылы кіші топ балаларының сөйлеуін дамыту»

Азимова Сауле, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі
Түркістан облысы, Кентау қаласы

Саусақ ойыны арқылы баланың сөйлесуге деген талпынысы, қабілеті дамып, ынтасы артады. Сөйлеу тілі мүшелері әрекетінің қозғауларының дамуы қол саусақтарының нәзік қимылдарының дамуымен тығыз байланыста болғандықтан, бала қолының ептілігін толық жетілдіру, түзету-тәрбие жұмысын жүйелі жүргізуді қалайды. Саусақ ойынын балабақшада және үй жағдайында

әсерлі, көңілді түрде ұйымдастыруға болады. Баланың тілі негізінен мектепке дейінгі кезеңде қалыптасады. Бұл кезеңде ағзаның барлық бөліктері және жүйелері қарқынды дамып, баланың дене және ой дамуына қажетті қозғалыстағы таным іскерлігі қалыптасады. Мектепке дейінгі кезеңде қолдың ұсақ моторикасы мен қимыл-қозғалыстарын дамыту жұмыстары маңызды болып табылады.

Қол саусақтар жаттығулары есте сақтау және назар аудару қабілетін дамытатындығын психологтар айтып кеткен. Таппақты саусақтар жаттығулары ырғаққа ілеспі кимылдауына және баланың

Кентау қаласындағы ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай бақшасынан ТОО «Ясли-сад "Дин-Асыл-2"» г. Кентау

сөйлеу ырғағының қалыптасуына көмектеседі. Сондықтан баланы сурет жасап бастап шынықтырған жөн. Саусақ ойындары сөйлеу лексикасының, сөздердің өзара байланысының (диалогты дүрме жүргізуге, түсінік айтуда, т.б.) шыңдалуына себепші.

Балалардың сөйлеу құзыреттілігі дүрме және сөздік қоры бай болса, оларға өз ойын жеткізу оңайға түседі, қоршаған ортаны таныдағы мүмкіндіктері кеңейеді, психологиялық дамуында белсенді күшейеді. Сондықтан баланың сөйлеу құзыреттілігін қалыптастыруды уақытылы қолға ала отырып, анық әрі дүрме сөйлеуін қалағалау керек. Балалардың сөйлеу құзыреттілігінің дүрме өз деңгейінде жетілуі, оның ата-аналарын да, тәрбиешілерін де толандыру қажет.

Балалардың сөйлеу құзыреттілігі жоғары деңгейде қалыптасуы ұсақ моторика тәсілдері мен құрылымына байланысты.

«Салат» саусақ ойыны

Сөзбді алып тазалаймыз (оң қолды жұдырыққа түйіп, сол қолдың алақанына ысқылайды)

Үккішпен үтіп майдалаймыз (скі қолды жұдырыққа түйіп күсудеге ұстап, жоғары-төмен қозғайды)

Қанттан сеуіп дәмдсіміз (саусақтардың ұшымен қант себеді)

Міне дайын нәр тағам (скі қолын алдына жайып көрсетеді).

Дәруменге байыған (алақанымен іштерін сипалап, тойғандықтарын көрсетеді)

«Кіріп» жаттығуы

Момақанмын алайда (үш саусақтарын түйістіріп, кірпінің жүрісін салады)

Тіксінім көп абайла, (скі қолының саусақтарын айқастырып, кірпінің тіксініктері жасайды).

Кіріп кетсе қолына,

Өкпеліме жарай ма!

«Достық» жаттығуы

Біздің топта ұлдар мен қыздар өзара дос (қолдың саусақтары өзара бірігеді)

Кішкентай саусақтар біз сеніммен достасамыз (скі қолдың саусақтарын бір-біріне тигізу)

Бір, скі, үш, төрт, бес (шынашақтан бастап, саусақтарды кесікпен бір-біріне тигізу)

Қайтадан санауды бастаймыз.

Бір, скі, үш, төрт, бес

Енді санауды аяқтадық (қолды төмен түсіреміз, дем алтамыз).

Разминка:

Санайық жасаңа

Бір, скі, үш!

Желбіре жалауша,

Достықта біздің күш.

Оң қолымда бес саусақ,

Сол қолымда бес саусақ.

Оларды атап шақырар,

Әрқайсысының аты бар.

Бас бармақ,

Балаң үйрек,

Орман терек,

Шылдыр шүмек,

Кішкене бөбек.

«Қимылды қайтала» жаттығуы

Максаты: қолдың, саусақтың қимылдарының үйлесімділігін дамыту.

Жаттығу барысы :

Жүргізуші балаларға қарама-қарсы отырып, саусақтарымен кез-келген «фигураны» көрсетеді. (кейбір саусақтар бүгүлі, ал кейбіреуі туу, әртүрлі қимылдар). Балалар сол қимылды тура солай қайталау керек.

Қолдың саусақтарын дамытуға арналған жаттығу.

Максаты: қол саусақтарының күрделі үйлесімді қимылдарын дамыту.

а) Алақанды үстелдің үстіне қоямыз. Балалар бірінші оң, содан кейін сол қолдың саусақтарын бір-бірден көтереді. Осы жаттығуды ксері жасап, қайталайды.

б) Алақандар үстелдің үстінде, балалар кезекпен скі қолдың саусақтарын шынашақтан бастап көтереді.

в) Балалар сүк және ортанғы саусақтарымен қаламды немесе қарындашты ұстайды. Осы саусақтарын бүгүп, қайтадан қалпына келтіреді, бұл жерде қаламды үлкен саусақтан төмен түсіп кетпеуін қалағалау керек.

г) Үстелдің үстінде 10-15 қарындаш немесе есептік таяқшалар жатыр. Оларды бір-бірден алып қолға жинау керек. Содан кейін тура солай қайтадан үстелге қою керек. Екінші қолмен көмектесуге болмайды.

«Санамақ» ойыны.

Максаты: кіші моториканы және сөйлеу ырғағын дамыту.

Бір, скі, үш, төрт, бес.

Анаммен сурет саламын, (алақанды жұмып ашады)

Міне басы, міне іші (қолды шеңбер жасап айналдырады)

Аяқтары, қолдары, көздері (қолмен кішкентай және үлкен шеңбер салу)

Аузы, сақинадан жасалған (ауада сақинаны салу)

Әдсімі шапы да бар (қолдарын скі жаққа ашады)

Оң қолымда бес саусақ (оң қолының саусақтарын көрсету)

Сол қолымда бес саусақ (сол қолдың саусақтарын көрсету)

Бәрін қоссақ – он саусақ (скі қолының саусақтарын қосу)

Оң аяқпен секіремін (скі аяқпен кезек секіру)

Сол аяқпен секіремін (орында жүру)

Саусақ жаттығулары

Шынжыр. Оң және сол қолдағы бас бармақпен балаң үйрек саусақтары түйісіп, жүзіктер секілді айқасып, шынжыр жасайды.

Піл: оң қол алақаны жайылып тұрады. Сол қол саусақтары бас бармақ пен кішкене бөбек артқы аяғы болса, балаң үйрек саусақ пен шылдыр шүмек саусақ алдыңғы аяқтар, ал ортанғы саусақ пілдің тұмсығы.

Доп: алақандар бір-бірімен жабысады. (доп пішінін жасайды).

Гүл: қолдар, саусақтар жоғары қарайды. Алақандар айшанақпен қосыл атуітсірі өзара жанасады. Саусақтар ашылады. Осы жаттығуларды орындай отырып, мына өлсн жолдарын айтады.

Саусақтар шын жыр болады,

Үзілмейді артсаң да,

Ал, піл келіп шынжырды,

Үзіп кетті басқанда.

Тұмсығымен доп іздеп,

Ойнағысы келіп тұр.

Достық үшін пілге мен,

Гүл сыйлағым келіп тұр.

Осындай бірнеше ойындарды қолданамын, және де саусақ моторикасын дамыту барысында ең керемет дүніс ол Мария Монтессори әдісі, бауды байлау, түйме тағу, шешу, жапсыру, сырманы жүргізу, алақанмен сурет салу, Триз технологиясының элементтерін қолданамын. Жаттығу барысында жұмсақ доптарды алақандарына жұмылдыру арқылы жаттығулар жасаймыз. Қолдың бұлшық еті жақсы жұмыс жасаған кезде баланың тілі дамиды. Сонымен қорыта айтқанда, балабақша балаларының тілін дамытуда түрлі ойын, әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану, осы бағыттағы атқарылатын игі іс-шаралардың нәтижесіз қалмайтындығының айқын дәлелі деп санаймын.

Қоршаған ортаны бағдарлау іс-әрекеттерінің баланың дамуына әсері

Бекбергенова Айжан, ЖНПС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі
 Түркістан облысы, Кентау қаласы

Бала деген өте ізденімпаз, үнемі жан-жақты зерттеп, барлық сұраққа жауап іздеп тұрады. Кобелектің ұшқаны, құстардың даусы, терезе алдына қонған торғай, көрші үйдегі қораздың даусы, көшеде кетіп бара жатқан трактордың даусы, ұшып бара жатқан ұшақтың ізі бәрі -бәрі бала үшін өте қызық! Балалар балабақшада ертеңгілік барысында, Цирк, қуыршақ театры, мерекелерден үлкен жағымды әсер алады. Тәрбиеші үшін ең маңызды нәрсе ол балалардың шын көңілмен шаттанып қуанғаны.

Апай көрдіңізбе самолет, апай көрдіңізбе трактор деп, аю келді, қоян келді менің үйімде де бар деп, балалар бұрынғы өткенді естеріне алып, немесе ойларынан құрастырып қиялы дамып, мәз мейрам болып жатады. Балалардың ең сүйікті іс-әрекеті ол әрине саяхат! Бнылғы 2023 жылдың жазғы сауықтыру іс-шарасын орындау барысында ересек «Непоседы» топтың балаларымен қалалық саябаққа бардық. Серуен кезінде барлық қауіпсіздік шарасын орындап, балаларға қара ағаш, терек, акация ағаштарымен таныстырып жапырақтарының өзгешелігімен танысып өттік және де су бұрқақтарды, түймедақ, бақ-бак, раушан гүлдерімен таныстырдық. Түстерін, ерекшелігін атап өттік. Барлық өсімдіктерге ауа, су, топырақ, күннің көзі керек екендігін, бақташы қарап гүл өсіретіндігін түсіндірдік. Саябақта балалар доп ойнап, тыныс алу жаттығуларын жасадық. Саябаққа аптаның дүйсенбі күні барған балалар апта соңына дейін жақсы көңіл-күйде жүрді. Ағаштар мен гүлдердің суреттерін қайталап атай алды.

Келесі саябақ балалармен қалалық бассейнге бардық. Бассейндегі судың тазартылған су екендігін, бірақ ішуге болмайтындығын түсіндірдік. Бассейнге саяхат кезінде балалар суға 15-20 минут түсіп, күнге қыздырылды. Аяқ қол массаждарын жасап, тыныс алу жаттығуларын жасады. Судың түсімі, су не үшін қажет, су тіршілік көзі екендігін ұғынды. Жаз мезгілі туралы толық түсінік алды.

Жазғы сауықтыру барысында балалармен спорттық ойындар, қуыршақ театры ұйымдастырылды. Осы 3 ай жаз бойында балалармен сауықтыру іс-шарасын өткізу барысында балалар өте жақсы әсер алды, жанадан келген балалар бейімделуден жақсы өтті, басқа топтан ауысып келген балаларда тез үйреніп бейімделді. Тұйық балаларда ойынға қатысып, таппақтар жаттады. Қол аяқ бұлшық еттері дамыды, 2-3 см бойлары өскенін байқадық.

Мен жас маманмын, алайда маған балалардың денсаулығы, дене бітімінің дұрыс қалыптасуы өте маңызды. Сондықтан мен балалардың жағымды эмоция кезінде сұрақтарға толық жауап беретінін білдім.

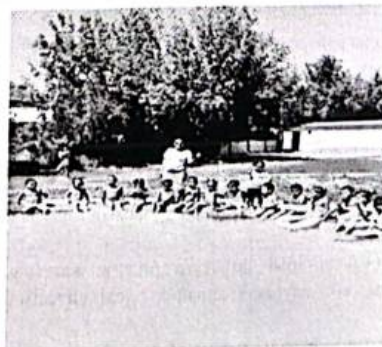
Менің мақсатым: коммуникативтік дағдыларын, физикалық дағдыларын, танымдық және зияткерлік, балалардың шығармашылық дағдыларын, зерттеу іс-әрекетін дамыту, әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды қалыптастыру жұмыстарын стандартқа сәйкес балаларға үйрету.

Мектепке дейінгі ұйымның және мектепалды сыныбының түлегі:

- физикалық дамыған;
- ізденімпаз;
- бастамашыл;
- табанды;
- бейімделуге қабілетті, көпшіл;
- өзіне сенімді;
- командада жұмыс істей біледі;
- эмоционалды жауапты;
- өзі, отбасы, қоғам (жақын қоғам), мемлекет (ел), әлем

және табиғат туралы алғашқы түсініктерге ие болуы керек.

Келешек ұрпақ біздің еліміздің болашағы. Сол себепті әрбір тәрбиеші балаға қамқорлық танытып жақсы тәлім-тәрбие беріп, салауатты орта құра отырып балаларды дамытуымыз қажет. Біздің балалар жарқын болашақ несі!

Сюжеттік рөлдік ойындар арқылы балаларды мамандық түрлерімен таныстыру

Каликулова Дария, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі
Түркістан облысы, Кентау қаласы

Ойын- дегеніміз не? Ойын дегеніміз - халықтың баланы әдептілікке, сауаттылыққа баулитын құралдың бірі.

Балабақшалда тәрбиеленушілердің танымдық іс-әрекетін қалыптастыруда негізгі жұмыс түрі - ойын әрекеті. Бала саналы, мәдениетті, адамгершілігі мол болып, жан-жақты дамуы үшін және тілін дамытып, сөз байлығын дамыту үшін және айналадағы өмір құбылысын ұғыну үшін пайдаланудың маңызы зор.

Ойын үстінде баланың түрлі қасиеттері, қабілеті мен белсенділігі де көрінетіні туралы аса көрнекті педагог А. С Макаренко былай дейді: «Ойында бала қандай болса, өмірде кәсіби қызмет сазасында, көбінесе сондай болады». Сондықтан келешекке адамды тәрбиелеу - бәрінсін бұрын ойын арқылы жүзеге асырылады.

Ойын - балалар үшін айналадағы танып, білу тәсілі. Ойын әрекеті мазмұнынан әлеуметтік сипаты баланың қоғамдық өмір сүретіндігімен байланысты. Ол алғашқы айлардан бастап-ақ манайындағылармен қарым-қатынас жасауға ұмытылады, соның арқасында жасау құралы, күш қуаты тілді біртіндеп меңгереді.

Ойын - бала әрекетінің негізгі түрі. Ойын ойнағанда болмаса теңіз де, ұшақ та теміржол вагоны да болуы мүмкін. Балалар ойын кезінде тыныш отыра алмайды. Тіпті жалғыз баланың өзінде де сөйлесіп жүреді. Сондықтан, ойын барысында тілдесім үлгісі қалыптасады.

Ойындар мазмұнына қарай, өзіне тән ерекшеліктеріне қарай сюжеттік-рөлді, драматизациялық, дидактикалық құрылыс ойындары, қимылды ойындар, ұлттық ойындар болып бөлінеді. Ойынның түрлері өте көп. Мысалы: рөлдік ойындар, дене шынықтыру ойындары, сюжеттік ойындар, дидактикалық ойын элементтерін пайдаланудың маңызы өте зор. Балабақшада ересек Аққу тобында өткен ойын түрлеріне мысал келтіріп өтейін.

Сюжеттік – рөлдік ойын «Тігінші»

Мақсаты: Балалардың тіл байлығын дамыту, сурет бойынша әңгімелей білуге дағдыландыру.

Балалардың коммуникативті дағдыларын арттыру, бір-бірімен диалог арқылы сөйлесуге үйрету, есте сақтау қабілеттерін дамыту, өзіне сенімді болуға, үлкендердің еңбегін құрметтей білуге тәрбиелеу.

Көрнекіліктер: Киімдер, бас киімдер, тігіншіге керек заттар (инс, метр, кайшы, жіп), іс машинасы, киім үлгілері, маталар.

Ұйымдастыру кезеңі.

Өнерім қол ұшында,

Боламын мен тігінші

Тігіншінің ішінде,

Бас бармақтай бірінші.

Ойын: «Дұрысын тап»

Мақсаты: Мамандықтарға байланысты киім үлгілерін бір - біріне үйлестіру.

Тәрбиеші: Балалар әр мамандық иелері өздеріне сай киім киеді. Дәрігерлер ақ қалпақ пен халат киеді, ал құрылысшылар каска мен үстеріне арнайы халат киеді. Суреттегі киім үлгісі кімге лайықты екенін табындар. Балалар өздері ойлап, белгілей бастайды, сызады.

Тәрбиеші: Балалар аспазшы не киеді?

Шаштараз не киеді?

Балалар белгілеп береді.

- Ендіше, сендер түсінген боларсындар. Бұл - ойынды біз не үшін ойнағанымызды түсіндіріңдер. Бүгін біз қандай ойын ойнайтынымызды білдіңдер.

Ойын «Тігінші»

Тәрбиеші: Балалар тігіншілер не істейді? (киім тігеді) Бірінші киім тігу үшін киініп алуымыз керек. Балалар рөлдерді өздері бөліп алады. Бірі тігінші, бірі киім өлшеуші, бірі үтіктеуші болып бөлінеді. Қарақат өзінің көйлегін қысқартып

беруін сұрайды. Камилла кайшысын алып киім, тігіп береді. Ал Амина болса көйлекті үтіктеп береді. Келесі бала шалбар әкеледі. Одан кумрышқа желетке тігеді. Ұшы жоқ кайшы болуы керек. Ойынды балалар өз қиялдары мен қалаулары бойынша әрі қарай жалғастырады. Бір - бірімен рөлдерді бөлісіп, ұйымшылдықпен ойнайды. Тәрбиеші әр уақытта балаларға көмек көрсетуі тиіс.

«Сән үлгісі» ойыны

Балалар «сән үлгісі» ойынын ойнау арқылы өз киімдерін, кумрыштарының киімдерін көрсетеді. Өз қалаулары бойынша киімдерін киіп, жүріп өтіп, үлгілерді көрсетеді. Бағаны балалар өздері береді.

Кімнің кумрышағының киімі ұнайды? Неге ұнайды?

Ойынды балалар әрі қарай жалғастырды

Сюжеттік - рөлдік ойын «Дәрігер»

Мақсаты: Балалардың білім деңгейін, ойындарды ойната отырып, әрі қарай жан - жақты дамыту, тіл байлығын жетілдіру, сөздік қорын молайту. Үлкендер еңбегін құрметтеуге, сыйлауға, адамгершілікке тәрбиелеу. Балаларды ұйымшылдыққа, жауапкершілікке, адалдыққа, кішіпейілділікке тәрбиелеу.

Керекті заттар: Дәрі - дәрмектер, кітапшалар, атрибуттар, халаттар, бас киімдер, құрал - жабдықтар.

Әдіс - тәсілдер: Ойын ойнау арқылы әңгімелесу, сұрақ - жауап

Ұйымдастыру кезеңі.

Тәрбиеші: Бүгін балалар сабақты біз екі топқа бөліп өтміз.

Бірінші топтағы балалар «Отбасы», «Дәрігер» ойынын ойнайды.

Екінші топтағы балалар автобуска отырып, саяхат жасауға барады.

- Дәрігер ойынын ойнау үшін, отбасы ойынынан бастаймыз.

Отбасы: Екі бала, әкесі, шешесі қатысады.

Шешесі мен қызы үйін жинайды, ұлы мен әкесі жұмысқа жиналады.

Әкесі:

- Айтолқын, біздің Ләйла ауырып тұр ғой! Сен оны дәрігерге апарсайшы. Тілеужан екеуміз жұмысқа кеттік. Шешесімен қызы тіркеу орнына келеді.

Шешесі: Сәлеметсіз, бе?

- Сәлеметсіз, бе.

- Маған Сембай Ләйланың кітапшасы керек еді.

- Қандай бөлімге барасыз?

- Бесінші бөлім

- Мекен - жайыңыз қалай?

- Әуезов көшесі, 10 үй

- Бесінші бөлімге барасыздар

- Рахмет, сізге.

Екеуі дәрігерге келеді.

Шешесі: Кіруге рұқсат па?

Дәрігер: Кіріңіз, отырыңыз

- Сәлеметсіз бе, кітапшанызды беріңіз, сіздерді не мазалайды, қай жері ауырады?

- Шешесі: Қызымның қызуы көтеріліп тұр, тамағы ауырады, тамақты аз ішеді, басы ауырады.

Дәрігер: Қазір тыңдап көрейін, қатты дем ал, тамағыңды көрсет.

- Мен сізге дәрі жазып берейін, ертең қан тапсырасыз, укалау болмесеңіз барып, укалау аласыздар. Екі күннен кейін маған қайтадан келесіздер.

- Тез сауығып кетіңіздер, Сау болыңыздар!

Анасы мен қызы екеуі укалау болмесеңіз келеді. Есік қағып екеуі бөлмеге кіреді, амандасады қағазды береді.

Дәрігер баланың денесін укалап береді.

Рахмет айтып екеуі шығады.

Екеуі дәріханаға келеді.

Дәріханашымен амандасып, дәрігер жазып берген қағазды береді.

Шешесі: Бізге мынандай дәрілерді беріңізші.

Медбике: Мына шоппен тамағын шаясыз. Мына дәріні күніне

Кентау қаласындағы ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай бақшасынан ТОО «Ясли-сад "Дин-Асыл-2"» г. Кентау

екі рет ішесілер.

- Сізге рахмет, сау болыңыз! - деп шығып кетеді. Қызымен ішесісі үйіне оралады. Әкесі мен ұлы жұмыстан келеді. Шешесі бәріне тамақ дайындап, үстел басына шақырады. Қызы шешесіне көмек көрсетіп, үстелге ыдыстарды қояды. Дәрігердің берген дәрісін ішкізеді. Балалар ойынды әрі қарай жалғастыра береді.

Сюжетті рольді ойын «Аурухана»

Мақсаты: Ақ халатты абзал жандардың камқорлығын, мейірімділігін, кішіпейілдігін таныстыру. Балаларды мәнерлеп, байланыстырып сөйлеуге үйрету. Ұжымдық ойнауға тәрбиелеу.

Тәрбиеші: Бізге көп қонақтар келген секі амаңдасайық. Балалар: Саламатсыз ба!

Тәрбиеші: Балалар біздер күннің 2 жартысында сюжетті рольді ойын ойнаймыз. Қандай сюжетті рольді ойын білесіңдер?

Балалар: Дәріхана, Кітапхана, Шаштараз, Дүкенші, Понташы, Жол ережесі.

Тәрбиеші: Ендеше бүгін қандай ойын ойнаймыз.

Балалар: Аурухана.

Тәрбиеші: Олай болса ойынды ойнамас бұрын рольді бөліп алайық. Кім дәрігер болғысы келеді, кім медбике, кім ана, бола болғысы келеді? Кім дәріханашы болғысы келеді. Жарайды ендеше әркім өз орнына барсын.

Ана (Қарақат): Саламатсыз ба дәрігер!

Дәрігер: Саламатсыз ба

Ана (Қарақат): Менің балам түнімен ауырып шықты, қарап жіберіңізші.

Дәрігер: Қашаннан бері ауырды?

Ана (Қарақат): Кешеден бері

Дәрігер: Ендеше қызуын өлшейін. Қызуы жоқ, енді аузынды аша ғой тамағынды қарап жіберейін. Тамағы қызармаған, жақсы. Енді өкпесін тыңдайын. Баланың салқын тиген, өкпесінде сырыл бар, емдеу керек. Мына дәріні дәріханадан алып, балаңызға ішкізіңіз.

Ана (Қарақат): Рахмет дәрігер, сау болыңыз

Ана (Қарақат): Саламатсыз ба

Дәріханашы (Анэль): Саламатсызба

Ана (Қарақат): Маған мына дәріні беріңізші

Дәріханашы (Анэль): Қағазыңыз бар ма? Мына дәріні 2 мезгіл беріңіз.

Ана (Қарақат): Рахмет. Сау болыңыз.

Дәріханашы (Анэль): Сау болыңыз

Ана (Қарақат): Саламатсызба дәрігер

Дәрігер (Жансерік): Саламатсызба

Ана (Қарақат): Менің баламның көзі ауырып жүр, қарап беріңізші.

Дәрігер (Жансерік): Қане отыр. Көзінді шап тоғаннан қорғау керек, телеліларды көп қарауға болмайды, компьютер көп ойнауға болмайды. Көзінді күту керек. Мына дәріні көзіне 2 мезгіл тамыз.

Ана (Қарақат): Рахмет, сау болыңыз

Дәрігер (Жансерік): Сау болыңыз

Ана (Гүлсезім): Саламатсызба

Дәрігер: Саламатсызба

Ана (Гүлсезім): Менің баламның тісі ауырып шықты, қарап жіберіңізші.

Дәрігер: Қане, аузынды аш. Тісінді күрт жепті, жұлу керек. Тіс ауырмау үшін 2 мезгіл татаулау керек, тәттіні көп жеуге болмайды. Қазір укол беріп, жұлам. Енді 2 сағат тамақ жемес.

Ана (Гүлсезім): Рахмет, сау болыңыз.

Тәрбиеші: Балалар бүгін ойынды жақсы ойнадыңдар, рахмет. Олай болса кім дәрігерлер туралы такнақ біледі.

Алиня: Ақ халатты киетін

Аппақ болып жүретін

Аппақ болып жүргенді

Өзім қатты сүйемін

Алиет: Іш ауырса, тіс ауырса

Маман дәрі береді

Барлық бала, барлық ана

Оны жақсы көреді

Тәрбиеші: Енді өзімізді қонақтарға таныстырып өтейік.

Бала дәрігері: Нұрсаулес. Көз дәрігері: Жансерік. Тіс дәрігері: Арсен.

Медбике: Акбота, Зарина, Алиня

Дәріханашы: Анэль

Ана: Саяжан, Даяна, Гүлсезім

Бала: Алиет, Нұртас

Тәрбиеші: Қонақтарға сау болыңыз дейміз

Тісінді үнсіз тазалап жүруге дағдылан

Маржандай тіс адам көркі

Әрбір тәрбиеші күнделікті ойындарды ұйымдастыруы қажет, балалар ойынды өте жақсы көреді және бір ойыннан жалығады. Балалар балабақшадағы көрген іс-әрекетті үйді ойнайды, ал үйдің жағдайы балабақшада ойнайды. Балалар ойын ойнау барысында сұрақтарға жауап беріп, бір-бірімен достық қарым қатынас орнатады. Балалардың тұйық болып, көпшіліктен қашып, сұраққа жауап бермейтін балалармен тәрбиеші ойынды бірге өзі ойнауы қажет. Баланың сеніміне кіріп жылы сөйлеген кейіпкерге балада ашылып ойынға қатыса бастайды. Балалардың мінезі, тазалыққа, ұқыптылыққа 5-6 жасқа дейін қалыптасады. Сондықтан балаларға ойынды дұрыс ұйымдастыра білген абзал.

Триз технологиясы

Тулмурызбаева Гулнар, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі
Түркістан облысы, Кентау қаласы

ТРИЗ — дің мақсаты — тек қана балалардың қиялын ғана емес, сонымен қатар шынайылықты түсініп жүйелі ойлауға, өзін — өзі тануға, қоршаған ортаның қиындығын байқауға және де өздерінің шағын қиындықтарын шешуге баулу болып табылады.

Тризшылардың ұраны — “Барлығын айтуға болады!” Балалық шақтағы ТРИЗ-баланың ойлау процесімен, тілі, қиялы,

сесте сақтау қабілеті, зейінінің белсенді және бірлесіп дамуды түспалдайтын ТРИЗ элементтерін және шығармашылық қиялды дамыту әдістері мен компьютерлік үйрету бағдарламаларын қолдану арқылы қоршаған орта туралы білімдерін кеңейтетін, игерген біліммен білікті өзіндік әрекет кезінде, көркем әдебиет, тілдік, ойын зерттеу, қатынас т.б әрекетте қолданатын адамның ойлауын дамытып тәрбиелесудің белгілі бір жүйесі.

Бала мен балабақша

Ребенок в детском саду

сактандыру. Балалар тумысынан үлкендердің ақпараттарын талдай отырып, өздерінің қандай да бір жүйесін құруға, өзінің пәктігі мен аңғалдығын көрсете, жүріп жатқан үдерістердің заңдылықтарын ұғынуға талпынады. ТРИЗ оқиғалар мен құбылыстардың заңдылықтарын түсіну үдерісімен мүмкіндігіне қарай танысуды ұсынады. «ТРИЗ» технологиясы балалармен тарихи тақырыпта әңгімелесуді ұсынады: қарындашты ойлап табу тарихы; үстелді ойлап табу тарихы; дөңгелек, шам, радио, робот және т.б. тарихы. Объектіні даму тұрғысынан қарау үнемі жетілдірудің, ойлап табудың есебтерін түсінуге мүмкіндік береді. Балалар ойлап табу – бұл қайшылықтарды шешу дегенді түсіне бастайды.

Қазіргі өмірдің өзінен туындап отырған талаптарды орындау, жаңашылдыққа жаршы болу үзіліссіз тәрбие негізінің бастау бұлағы – мектепке дейінгі ұйымдардан басталғаны орынды.

Бала тәрбиесі отбасынан бастау алады десек те, ғылымға негізделген әдіс-тәсілмен берілетін тәлім-тәрбие ісі көбінесе балабақшадан басталып, жан-жақты педагогикалық өрісін табады.

Әсіресе балабақшадағы тәрбие бала табиғатына ерекше әсер етіп, оған өмір бойы ізгілік пен адамгершілік тұрғысынан, мағынасы өшпейтін із қалдырады.

Талантты адамды тәрбиелеу үшін, мектепке дейінгі балалық шақта оларды қоршаған ортаға қарап, бірқалыпсыз ойлау қабілетін, шығармашылық ойлауын дамыту керек.

Мектепке дейінгі мекемеде тәрбиеленуінің дарынды, жоғары деңгейде даму шеберлігі дамыған, баланың шығармашылық қабілетін қалыптастыруды негізгі мақсатым деп санаймын.

Балаларды мейірімділік пен ізгілікке тәрбиелеу кезінде өз жұмыс барысында менің байқағаным жұмыс жасайтын балалардың бірінен-сараны екені, көп балалар шетте қалады, өз ойларын айтуға жасқанады. Шығармашылық тұрғыдан ойлау қабілеттері дамымағын, көрініп тұрған нәрселерді байқамайды.

Ұйымдастырылған іс-әрекетінде ТРИЗ элементтерін қолданған шақта балалар ұялпақтық қасиеттерінен арылады, қиялдық ойлау жүйесі дамып, ой-өрістері толығады.

ТРИЗ технологиясы тәрбиешіге де, балаға да жас шамасына қарамай меңгеретін шығармашылық құралы болып табылады. Бір құралды пайдаланатын тәрбиеші де, бала да қияндықсыз бірін-бір түсіне алады.

«Нейропсихологиялық жаттығулар немесе миға арналған ҚЫЗЫҚТЫ ГИМНАСТИКА»

Умиралы Ақбаян, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі
Түркістан облысы, Кентау қаласы

Баланың келешекте сәтті оқуы көбінесе интерполяры байланыстардың даму деңгейіне байланысты.

Мидың оң және сол жақ жарты шарларының өзара әрекеттесуі жеткіліксіз болған кезде, бала жазуды және оқуды үйренуде, сондай-ақ қиындықтарға тап болуы мүмкін.

Білім беру мен тәрбиелесудегі заманауи әдістер бір орында тұрмайды. Олардың көмегімен сіз миды керемет дамыта аласыз, интерполяры байланыстарды жақсартасыз.

Нейропсихологиялық ойындарды практикада қолдану ең танымал классикалық технологиялар мен әдістерге тиімді қосымша болып табылады. Әртүрлі оқыту технологияларының үйлесімділігін шығармашылықпен өзгерте отырып, оларды жүйелі және мақсатты түрде практикада қолдана отырып, әр баланың физикалық қабілеттеріне сәйкес түзету және дамыту процесі тиімді әрі тиімді бола бастайды.

Балаларға ұсынылатын жаттығулар дәлдік пен қозғалыс жылдамдығын дамытуға ықпал етеді. Оларды орындау нәтижесінде қолдар мен саусақтар күшті икемді және мобильді болады. Бүгінгі күні әртүрлі жастағы балаларға арналған нейропсихологиялық жаттығулардың пайдасы дәлелденді. Олар мидың белсенділенуіне ықпал етеді, атап айтқанда жоғары психикалық функциялар: қабылдау, зейін, есте сақтау, ойлау. Осылайша, бала өзінің дамуының зиянды ерекшеліктерін жеңуге үйренеді, балалардың мінсз-құлық проблемалары мен өзін-өзі реттеудегі қиындықтар, тиісінше, оқуда жоғалады.

Нейрогимнастика – бұл ми жаттығуы. Біз күнделікті өмірде қол-аяғымыздың сермен, қарапайым дене жаттығуларын жасаймыз.

Біраз уақыт белсенді қозғалыс болмаса, денеміз құрысып-тырысып қалады. Дәл сол сияқты, миды да белсенді «қозғалтып», жақсы жұмыс істеуі үшін қарапайым ми жаттығуларын жасап тұрған абзал.

Осыны балаға жақсылап түсіндіріп, бірге гимнастика жасауды қолға алып жұмыс жасайық.

Нейрожаттығулардың пайдасы қандай?

Мидың оң жақ және сол жақ жарты шарларының үйлесімді жұмыс істеуін жақсартады.

Ұсақ және ірі моториканы дамытады. Ақпаратты тез қабылдап, қорытуға көмектеседі. Зейінді шоғырландырады.

Есте сақтау қабілетін арттырады. Оқу және жазу процесстерін жеңілдетеді. Мидың жұмыс істеу өнімділігін арттырады.

Нейрогимнастика – саусақ арқылы жасалатын ми сыңарын дамытуға арналған жаттығудың түрі.

Нейрогимнастиканы жасағанда ми бұған қарсыласып, бала алғашында жаттығуларды түсінбей, жасай алмай қиналады. Күнделікті нейрогимнастиканы жұмыс істеу барысында біртіндеп үйреніп кетеді.

Нейрогимнастиканың күдіреті өте күшті. Өйткені біздің саусақтарымыздың мидың нейрондарын қозғайтын, оның дамуына әсер ететін мүмкіндігі бар.

Баланы үстелге отырғызып, жаттығу кезінде екі қолмен бірдей жұмыс жасалады.

Алдымен алақанмен, одан соң алақан қырымен, соңында жұдырықпен үстел бетін кезектестіре бір-бір реттен ұрғылауға тиіс.

Бастапқыда асықпай жасап, біршама жаттыққан соң жылдамдықты арттыра түсу қажет.

Мақсаты: Екі қолдың бір мезгілде қозғалысы екі жарты шарды бірден белсендіреді. Көрнекі-кеңістіктік координацияның дамуына ықпал етеді, көзбен қолдың жұмысы синхроналды, көрнекі қабылдау дағдылары бекітіледі. Психикалық белсенділікті және өнімділікті арттырады. Бұл дағдылардың барлығы балаға алған білімді тез меңгеруге көмектеседі.

I-жаттығу

Ойын түріндегі бұл жаттығу «Қоян мен мысық» деп аталады. Алдымен екі қолмен кезек-кезек жасап үйрету қажет. Мәселен, оң

Кентау қаласындағы ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай бақшасынан ТОО «Ясли-сад "Дин-Асыл-2"» г. Кентау

қолдан бастаңыз. Оң қолын жоғары көтеріп отырып, бірінші бас бармақ пен аты жоқ және шынашақ саусақтарды біріктіреді.

Сүк саусақ пен ортан теректік күйінде қалады. Осы қалыпта «қоянның құлағы» жасалады. Содан соң саусақтардың орнын ауыстыру керек. Бұл жолы бас бармаққа қарай ортан терек пен аты жоқ саусақты неміз. Сонда сүксаусақ пен шынашақ тік қалып тақалады. Бұл – «мысық».

2-жаттығу

Бала осыны бірнеше рет қайталап, қолын жаттықтырып алсын. Содан соң келесі сол қолға ауысып, дәл осылай жасап жаттықтырыңыз.

Гимнастиканың үшінші кезеңінде екі қолмен бірдей жұмыс жасау керек.

Яғни, бір мезетте оң қол «қоян» қалпын жасаса, сол қолмен «мысық» қалпын, содан соң ауыстырып жасап қайталатасыз. Саусақтары мен миы жаттыққан сайын қимылын да жылдамдата түсуге тиіс.

2-жаттығу

«Сақина» деп аталатын келесі жаттығуды да жасау үшін кезеңнен

тұрады. Бірінші және екінші кезеңдерде бала екі қолмен *кезек-кезек* жасап жаттығады. Қолды жоғары көтеріп отырып *бас бармақ және басқа* төрт саусақтың көмегімен кезектестіре *сақина жасау қажет*.

Үшінші күрделі кезеңде осы қимылдарды екі қолмен *бірге* жасауға тиіс. Күрделілігі сол – гимнастика екі қолмен *бір-біріне* қарама-қарсы бағытта жасалады. Яғни, бір мезетте оң қолмен *сақина* жасауды сүк саусақтан, ал сол қолмен шынашақтан *бастау қажет*. Осылайша кезектестіріп, жылдамдықты арттыра бересіз.

3-жаттығу

Бірінші – бас бармақ пен сүк саусақ, екінші – бас бармақ пен ортан терек, үшінші – бас бармақ пен аты жоқ саусақ, соңында – бас бармақ пен шынашақ үшін бір-біріне тигізеді. Содан соң шынашақ пен бас бармақтан бастап, кері қарай саусақтарын қайта сақиналайды.

Бұл жаттығуларды күнделікті таңертең және кешкісін әрқайсысын 1-2 минуттан жасаған дұрыс. Олар балаларға ғана емес, ересек адамдарға да өте пайдалы.

Мн жұмысын жақсартып, шығармашылыққа білетті дамытуға, ақпаратты қабылдауға, қорытуға, түйсіктің дамуына көмектеседі.

Мектеп жасына дейінгі баланың дұрыс тамақтануы

Дүйсенбек Карлығаш, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының медбикесі
Түркістан облысы, Кентау қаласы

Мектеп жасына дейінгі баланың дұрыс тамақтануының негізгі ережесі – күнделікті азығының құрамы барынша сан алуан болғаны дұрыс. Бала ағзасына пайдалы дәрумендері бар: ет, балық, сүт және сүт өнімдерін, жұмыртқа, жеміс-жидектер мен көкөністер, кант және кондитерлік бұйымдарды, нан, дәнді-дақылдар және т.б. азық-түліктерін күнделікті тамақ үлесіне қосып отырған жағдайда баланың берік

денсаулығын қамтамасыз ете аласыз. Бала ағзасының әр түрлі инфекцияларға қарсы тұруын ет, балық, жұмыртқа, сүт, айран, ірімшіктің құрамындағы жоғары сапалы табиғи ақуыздар қамтамасыз етеді. Дұрыс тамақтану – өсіп келе жатқан жас ағзаның денсаулығы мен дұрыс өсуіне жағдай жасап, үнемі әсерін беретін маңызды фактор. Тамақтану ережесін ұйымдастырудың негізі – ұсынылған азық-түліктер жиынтығын ұстану болып табылады. Осы топқа енетін тағамдардың құрамы мектеп жасына дейінгі балалардың физиологиялық қажеттіліктері мен калорийлік құндылығын қамтамасыз етеді.

Салауатты өмір салты мен тамақтану гигиенасының негізгі талаптары:

- азық-түліктің құрамы;
- сапасы мен көлемі;
- тәртібі мен ұйымдастырылуы.

Балабақшада басты назар ас мәзірінің дұрыс құрылуы мен тамақ дайындау технологиясына аударылады:

- жеткізілген азық-түліктердің сапасын бақылау;
- сақтау мерзімінің талаптарын орындау;
- ас мәзірін құрамы, тағамдардың мөлшерін қадағалау;
- тағам дайындау технологиясы ережелерінің сақталуы;
- балалардың физиологиялық ерекшеліктеріне

байланысты құрылатын ас мәзірінің сапасын қадағалау болып табылады.

Балалар ас мәзірінің қажетті мазмұны тамақ үлесінің химиялық құрамының мөлшерлеріне байланысты жасалады. Мектепке дейінгі ұйымдардың балаларын, күніне үш мезгіл тамақтандыру қажет. Негізгі тамақтанудың арасы 3,5-4 сағат болғаны дұрыс.

Дұрыс тамақтану тәртібінің тағы бір талабы – тәуліктік тұтынатын тағамдардың сәйкестендірілген тізімі. Күннің бірінші жартысында бала ағзасына пайдалы дәрумендермен байытылған және ақуыз бен майға қаныққан тағамдарды беру ұсынылса, кешкі асқа: тез қорытылатын жеміс-жидектер мен көкөністер, балық, сүт өнімдерін дайындап беруге кеңес беріледі. Балалар тағамының тәуліктік үлесінің көп мөлшерін мектепке дейінгі ұйымдар беретінін ескере отырып, тамақтануды ұйымдастырушылар балаға күш беретін құнарлы тағамдармен қамтамасыз етулері керек. Осындай жиіліктегі тамақтану тәртібі кезінде балалардың физикалық жағдайы, дамуы және жұмыс қабілеті жоғары деңгейде болады.

Балабақшада күз қыс, көктем жаз деп екі апталық яғни он күндік ас мәзірі бекітіледі. Бұл ас мәзірінде балалардың өсіп дамуына, дене бітімінің дұрыс өсуіне, денсаулығына үлкен пайдасы бар тағамдармен бекітіледі. Торт, кондитерлік майлы кремді тағамдар, макарон флоттық беруге тиым салынады. Ата ана тарапынан ешқандай азық-түлік өнімдерін әкеліп беруге жол берілмейді. Азық-түліктің дұрыс сақталуын қамтамасыз ету керек. Желдету, ауа температурасын бақылау, мұздатқыш температурасын бақылау өз қалпында ұстау қажет. Балабақшада балаларға алма, банан жемістері апта сайын беріледі.

Сол себепті де балаларға өзінің денсаулығына немқұрайлы қарамай, оны көзінің қарашығындай сақтауы керектігін ұғындыру маңызды.

«Бағдаршамға қараймыз, жол ересжесін сақтаймыз!»

(Жолдағы қауіпсіздік ережелерімен таныстыру іс-шарасы)

Касимбекова Сабира, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі
Түркістан облысы, Кентау қаласы

Мақсаты: Жолда жүру ересжесін есте сақтауға, балаларға жол белгілерінің неше түрі бар, оны білу не үшін қажет, бағдаршамның, жол белгілерінің атқаратын қызметі қандай екенін үйрету. Жол ересжесін есте сақтау қабілетін, қызығушылықтарын арттыру, барлығымызға ортақ қойылған тәртіпті бұзбауға тәрбиелеу.

Көрнекілігі: көше ересжесін сақтау тақырыбына салынған әртүрлі суреттер, бағдаршам, жол белгілері, макет.

Жүргізуші: Арманға алда күткен асығамыз, Біз қалай толқын атпай басылармыз. Жол жүру ересжесін жаксы біліп, Сактыкпен жүре алатын жас ұланбыз! Жалғайтын достастырып бар елменен, Жолдардан тұрады ғой әлем деген, Бүгінгі бізге келген қонақтарға ойынымыз басталсын сәлемменен!

Жүргізуші: Жол - көлік оқиғаларының қауіпі арта түсеуде. Сондықтан да жүргізушілер мен жаяу адамдардың көшелер мен жолдарда ерекше тәртіпті және мұқият болуы қажет. Жол - көлік оқиғаларының зардабынан көбіне балалар зардап шегуде. Міне, осы мақсатта біздің балаларымыздың арасында «Жол жүру ересжесін сақтайық» атты жол ересжелеріне арналған ойын сауық өткізілуде. Ендеше, қош келдіңіздер! - Балалар, жол инспекторын ортаға шақырайық

Жол инспекторы: Сәлем, балалар! Мені барлық елдің балалары жаксы біледі. Бүгін сендерге арнайы келдім.

Жүргізуші: Қош келдің, жол инспекторы! Бүгінгі ойын сауығымыз бәріміз үшін маңызды.

Жүргізуші: Бүгін балалар жол жүру ересжелері бойынша өздерінің білімдерін сарапқа салмақшы.

«Қызылдар», «Сарылар», тобы болып сайысқа түседі. Сонымен ортаға қатысушы топтарды көшменен шақырайық!

Бүгінгі бағдарламада:

1. Өз орныңды тап, әр топ өздерінің ұрандарымен топ аттарымен таныстырып өтеді.

2. Жол инспектор қызметкерінің сауалы мен жұмбағы әр топқа сұрақтармен жұмбақтар беріледі.

3. Жол белгілерін еске түсірейік, қиылған суреттерден жол белгілерін құрастыру.

4. Сен білсең бе?, жол белгілерінің суреттері көрсетіледі, соның аттарын айтады

5. Әр топтан жол белгілері туралы тақпақтар айту.

6. Топ аралық жарыс кедергілер арасынан өту

Жүргізуші 1 - сайысымызда: Өз орныңды тап, әр топ өздерінің ұрандарымен топ аттарымен таныстырып өтеді

«Қызылдар» тобы: Топтың аты «Қызылдар»

Ұраны: Қызыл көзін ашқанда,
Сынық сүйем баспа алға.

«Сарылар» тобы: Топтың аты

«Сарылар» Ұраны: Сары көзін ашқанда
Қарап қалма аспанға

Жүргізуші: 2-сайысымызда Жол инспектор қызметкерінің сауалы мен жұмбақ жасырады, әр топқа үш - үштен сұрақтар мен жұмбақ беріледі

Жол инспекторы: Ескертемін! Қол көтермей, рұқсатсыз берілген жауап сеспсізсіңді. **«Қызылдар» тобына:**

1 - сұрақ: Көшедегі кездейсоқ қауіп-қатерден аман болу үшін неі білуіміз қажет? (қауіп-қатерден аман болу үшін жолда жүру ересжесін жаксы білуіміз керек.)

2 - сұрақ: Бағдаршамның түстері қалай орналасқан? (бағдаршам

түстері тігінен 1) қызыл, 2) сары, 3) жасыл болып орналасқан. Қызыл түсі жүруге тыйым салады; сары түсі назар аударыңыз, жасыл түсі жүруге рұқсат дегенді білдіреді.)

3-сұрақ: Жаяу адамдардың өтетін жолындағы сызықты қалай атаймыз? (Ажжақаша)

4-сұрақ: Жолдардан қалай өтеміз? (Бағдаршам арқылы өтеміз)

5-сұрақ: Жаяу адамға қай жермен жүруге болмайды? (Көлік жүретін көшенің ортасымен жүруге рұқсат етілмейді)

«Сарылар» тобына:

сұрақ: Жүргізуші деген кім? (Көлік жүргізетін адам)

2-сұрақ: Автобус тоқтайтын орын? (аялдама)

3-сұрақ: Бағдаршамның қай көзі біздің досымыз? (жасыл)

4-сұрақ: Бағдаршам жоқ жерден қалай өтеміз? (әуелі сол жакка, көшенің ортасына келгенде оң жакка қараймыз)

5-сұрақ: Ал бағдаршам туралы қандай тақпақ білсеңдер?

Көрген дәу қырағы

Көшемде тұрады

Оның аты бағдаршам

Жол сілтейді әрқашан

Ол бергенде команда

Бағытамыз әрқашан

Жол инспекторы: снді жұмбақ шешеміз, мұқият болыңыздар.

«Қызылдар» тобына:

1 - жұмбақ: *Көзін ашып жәумады.*

Бағыт сілтеп тұрады. (Бағдаршам)

2 - жұмбақ: *Ала таяқ ұстаған,*

Жол тәртібін нұсқаған.

Өміріңді күзеткен,

Ысқырығы күшті адам.

(Автоинспекция қызметкері)

3-жұмбақ: *Арқаным бар тым ұзын,*
Ала алмайсың бір үзім. (Жол)

«Сарылар» тобына:

1. *Көше бойлап аяңдайды,*

Адам тасып аялайды. (Автобус)

2. *Көліктің қаншасын үстінен өткізген,*

Іргеден басталып, алысқа жеткізген. (Жол)

3. *Жоқ өзінде бас та, ауызда да, құлақ та,*

Бақырайған үш көзі бар бірақ та. (Бағдаршам)

Жүргізуші:

3 - **сайыста** жол белгілерін еске түсіру, қиылған суреттерден жол белгілерін құрастыру, қағазға желімдеу. (жол инспекторы әр топқа тапсырмаларын таратады.)

Жол инспекторы топ тапсырмаларының жұмысын қарап шығады.

Жүргізуші: 4 - сайысымыз: Сен білсең бе?, жол белгілерінің суреттері көрсетіледі, соның аттарын атау керек.

Жүргізуші: 5 - сайысымыз

Әр топтан жол белгілері туралы тақпақтар айту

Жол белгілері 4 топқа бөлінеді.

(Ескерту белгісі, тыйым салу белгісі, анықтама белгісі, көрсеткіш белгісі)

Ескерту белгісі:

Қып-қызыл үшбұрыш

Ескерту белгісі мен балам

Қауіптен сақ бол деп

Сәт сапар жолдаған.

Тыйым салу белгісі

Қызылмен боялған шеңберім ауақты,

Тыйымшы белгімін, қатазмым, саймақты.

Кентау қаласындағы ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай бақшасынан ТОО «Ясли-сад "Дин-Асыл-2"» г. Кентау

Мен тұрған жерлерде лақын жоқ жүрме,
Қайы бар бағдарла, қажатын жан-жақта.
Анықтама белгісі:
Түнде, күндіз, кеште де
Жөн сіздеймін жалаң
Аңсармайсың ештеңе
Анықтама бөлмесі.
Ой-ниұқырды алдағы,
Қалай оту керекін,
Жылдамдықты, ат, кәне
Анық айтып берейін
Көрсеткіш белгісі:
Жат созымақ қанааға
Қайда асхана, монша бар

Қонақ үй бар қай жерде
Қайда мүлсі, қай көрме
Көрсетемін саған дәл
Не көрсетсем, соған бар!

Жүргізуші: 6 – сайысымыз Топ аралық жарыс келергілер арасынан оту

Инспектор: - Балалар жолда жүру ережелері туралы білімдеріңіз бар екен, сендерге ризашылығымды білдіріп мына сыйлықты тарту етсем.

Балалар бағдарлам суретін салады, түстерді ажырата алады. Жасыл түсте жүріп, қызылда тоқтап, сарыда дайындалатынын білді, және де ата-аналарға Жолдос мультфильмдерін балаларға көрсету кенес берілді. <https://yandex.kz/video/preview/8487895399083747836>

Тыныс алу жаттығулары балабақшада

Қалдыбек Жанерке, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі
Түркістан облысы, Кентау қаласы

Тыныс алу жаттығуы.

Дұрыс тыныстау үшін, тыныс алу бұлшық еттерін басқара білуге және жан-жақты дамыту қажет. Мектепке дейінгі жастағы балалардың тыныс алу бұлшықеттері нәзік болып келеді, сондықтан да арнайы тыныс алу жаттығуларын жасау қажет.

Мақсаты: Балаларға мұрынмен демалуды үйрету, күрделірек демалу жаттығуларына дайындау.

Тыныс алу жаттығулар кешенін құрастырғанда мына жағдайларды ескереміз:

- мектепке дейінгі мекемелердегі балалардың дендерінің саулығы мен шынығудың әр балаға тиімділігі;
- бала жас ерекшелігіне сай жаттығулардың күрделілігі;
- жаттығулардың тыныс алу бұлшық еттеріне, өкпесінің барлық жас ерекшелігіне қарай жасалатынын және жолдарына тигізер әсері.

Тыныс алу жаттығуларының кешені.

Өз тынысымызды тыңдайық.

Мақсаты: балаларды өз тыныстарын тыңдай біліп, тыныстың қай түрге жататынын, оның тереңдігін, жиілігін ажырата біліп, сол арқылы ағзаның қандай күйде екенін айта білу.

Бастапқы калып-тұрып, отырып, жатып (қалай ыңғайлы). Дене бұлшық еттерін бос ұстау.

Тыныштықта балалар өз тыныстарына құлақ салып тыңдайды және оны ажыратады.

- ауа қайдан шығып, қайда (түссіз) барады;
- тыныс алғанда және тынысты шығарғанда қандай дене мүшелері қозғалысқа келеді (қарын, кеуде сүсті, иық және барлық дене мүшелері-толқын тәрізді);

- қандай тыныс (жеңіл немесе терең)
- тыныс алудың жиілігі: тыныс алу мен шығару жиі-жиі немесе баппен белгілі бір ара қашықтықпен (автоматтық үзіліспен)

-ақырын, естілмейтін тыныс немесе сырылды.
Бұл жаттығулар физикалық жүктемелерге дейін немесе жүктемелерден кейін өткізілуі керек. Өйткені балалар тыныс алу арқылы бүкіл қазақтарының қалпын ажыра білуге үйренеді.

Көкіректегі ауа шары (ортанға, қабырға тынысы)

Мақсаты: балаларды қабырға аралық бұлшық еттерін қатайта білуге, бар назарын, солардың қозғалысына аудара отырып, өкпесінің ортанғы бөлімдерін ауамен қамтамасыз ете білуге үйрету.

Бастапқы калып-жатып, отырып, тұрып. Қолды белдің төменгі жағына қойып, бар назарын соған салу. Көкірек қабырғаларын

қолмен қатты қысып баяу, бір калыпта тыныс шығару. Баяу баппен мұрын арқылы тыныстау.

Сабын көпіршіктерін шығарамыз

Мұрын бұлшық еттеріне салмақ түсіре, басты кеудеге таман еңкейте кеңсірік арқылы тыныстау.

Баппен басты жоғары көтеріп, тынысты мұрын арқылы сабын көпіршігін шығарып жатқан секілді шығару.

Басты жоғары көтерген күйде, мұрын бұлшық еттерін қатайтып тыныс алу.

Басты төмен түсіріп, тыныш баппен тынысты шығару.

Ауа шары (қарынмен, төменгі тыныстау)

Мақсаты: балаларды шек-қарын бұлшық еттерін қатайта білуге, өкпесінің төменгі бөлігін ауа мен қамтамасыз ете біліп бар назарын төменгі тыныс ауға сала білуге үйрету.

Бастапқы калып-арқаға жатып, аяқты созып, денені бос ұстап, көзді жұмып қою. Бұл жаттығуды тұрыпта орындауға болады.

Баппен баяу тыныс алу, іш баппен жоғары көтеріліп, дөңгелек шарша үріледі. Ішті баппен арқаға тартып-баяу баппен тынысты шығару (4-10 рет қайталау)

Артикуляциялық жаттығулар

Артикуляциялық жаттығу дегеніміз не? Дұрыс сөйлеу тілін қалыптастыруда алдымен дыбыстарды қоюымыз қажет. Сол себепті дайындық кезеңі ретінде ауыз қуысына жаттығулар жасалып тілді жаттықтырамыз. Ол балалардың дыбыстарды дұрыс айта білуіне көмектесетін жаттығу түрі. Артикуляцияны дұрыс қалыптастыру үшін арнайы жаттығулар қолданылады. Жаттығулар қойылатын дыбысқа байланысты жүйеленеді және ерін, тіл қимылдарының қалпын дағдыландыруға бағытталады. Балаларды қызықтыру үшін және жаттығуды ойларына сақтап қалу үшін әр жаттығу әртүрлі атпен аталады.

«Күрекше» – жалпақ тілді шығарып астыңғы ерінге ұстап тұру керек.

«Ине» - ауызды кең ашып, тілді алға қарай жіңішкертіп шығарып 10-15 секунд ұстап тұру керек.

«Төбешік» – ауызды жартылай ашып, тілдің екі жақ шетін жоғары ауа тістерге жапсырып, тілдің ұшын астыңғы тіске тіреп ұстау.

«Түтікше» – жалпақ тілді ауыз қуысына шығарып, тілдің бүйір жақтарын көтеріп түтікшеге үрлеу. Жаттығуды жайлап жасау керек.

«Ожау» – ауызды кең ашып, жалпақ тілді көтеріп жоғары тістерге созып, бірақ тигізбей ұстап тұру керек.

«Сағат» – тілді жіңішкертіп ұстап оңға, солға жайлап қозғау керек. Осылай санап отырып 15-20 рет қайталау керек.

«Саңырауқұлақ» - ауызды кең ашып, тілді таңдайға жапсыра ұстап тұрып төменгі жақты басып ауызды кең ашып ұстау.

«Алтыбақан» - жіңішке тілді ауыздан шығарып біресе мұрынга сөзіп, біресе іске созу жаттығуды жасағанда ауыз ашық болу керек. Осылай 10-15 рет қайталау керек.

«Тәтті тосап» - жалпақ тілді шығарып жоғары ерінді жалап, тілді ауыз қуысына теренірек апару. (15 рет қайталау).

«Тоқылдақ» - ауызды кең ашып тілдің ұшымен жоғарға альвеолаға немесе таңдайға жиі-жиі соғылғандай кимил жасау керек.

«Ат шауып келеді» - ауызды кең ашып тілді таңдайға жапсыру - айыру немесе таңдай қағу. Аталған жаттығулардан тек әр дыбысқа керекті жаттығулар алынады.

Баланың тұлға ретіндегі қалыптасуындағы балабақша тәрбиеші мен ата аналардың сабақтастығын нығайту жолдары

Искакова Ботакоз, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі
Түркістан облысы, Кентау қаласы

Бала тәрбиесі ана сүтінен басталып, бір-еудің біреуге ықпалы арқылы өмір бойы қалыптасатын күрделі құбылыс. Тәрбиесінің ең алғашқы бастамасын отбасында алса, жалғасы балабақшасымен байланысады, яғни бала тәрбиеленсе отырып білім алады. Балаларымыз болашағымыз, бала тәрбиесі еліміздің әлеуметтік дамуының, құрылымының келешегін айқындаушы деп есептейміз. Егемен еліміздің көк туын желбіретер ертенгі болашақ, яғни бүгінгі бүлдіршіндер тәрбиесі аса ауқымды, назар салатын басты мәселенің бірі.

Отбасы адамзат қоғамының ең шағын бейнесі. Қоғамда отбасы екі қызмет атқарады, оның бірі-дүниеге ұрпақ әкелу, екіншісі-дүниеге келген сәбиді тәндік жағынан дамытуды қамтамасыз етіп, өмір бойы рухани жағынан жетілдіріп, оны тұлға ретінде қалыптастыру.

Отбасы тәрбиесі қоғамдағы өзгерістермен тығыз байланысты, сондықтан ол қоғам мүддесіне қызмет етуі тиіс. Отбасы ең алғашқы тұлғаны дамытатын әлеуметтік орта. Отбасында баланың тұлғалық қасиетіне ықпал ететін көптеген жағдайлар болады. Мәселен, отбасы мүшелерінің мәдени деңгейі баланың түрлі әлеуметтік құндылықтарды игеруіне игі әсерін тигізеді.

Отбасындағы жас ұрпақтың тұлғалық қасиеттерін қалыптасуына ата-ананың, отбасы мүшелерінің қарым-қатынасындағы мейірімділік пен махаббат қажет. Толық мәнді отбасы болу үшін ата-ананың және басқа отбасы мүшелерінің берсе – бірлікті, түсінікті сақтауы, сонымен қатар әр отбасы мүшесінің құқығы қорғалуы тиіс.

Бала отбасынан жақсыны да, жаманды да бойына сіңіреді. Сондықтан халқымыз «Бала ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» дегендей бала тәрбиесі оның дүниеге келгенінің алғашқы күнінен басталады. Адамзат ұрпағына отбасының аса құнды ықпалы мен әсерін өмірдегі басқа еш нәрсенің күшімен салыстыруға болмайды. Балаға ата-ана тәрбиесінің орнын ешнәрсенің толтыра алмайды. Яғни, елдің ер-азамат тәрбиелесу, ең алдымен, отбасына жүктеліп отыр.

Отбасы – адам баласының өсіп-өнер, қаз тұрар, қанат қағар ұясы, алтын бесігі. Ол бала үшін бір үлкен әлем, осы әлемде бала алғаш өмірмен қарым – қатынас жасап, өмірді сүйсіні, қиындыққа қонуды, қуануды, қайғыға ортақ болу керек екенін ұғынып өседі. Баланың отбасындағы тұлғалық қасиетін жетілдіретін жағдайдың бірі – отбасы ішлік және отбасынан тысқары атқарылатын еңбек. Отбасындағы күнделікті тұрмыс қажеттілігін қамтамасыз етуден туындайтын еңбек баланы әлеуметтік қатынасқа түсіріп, оны ересек өмірге тәрбиелейді. Сондай еңбектің барысында баланың жауапкершілігі артып, еңбек ету қажеттілігін түсініп болады. Отбасы тәрбиесі кешіні педагогикалық мақсаттылық арқылы іске асады. Сондықтан кез келген педагогикалық тәрбие отбасымен қарым-қатынас жасамай іске аспайды. Сондықтан балабақшадағы оқу-тәрбие ісінде басты мақсаты ата-анаммен тығыз байланыста жұмыс жүргізу болып саналады. Бұл барлық педагогтерге түсінікті жайт, дегенмен әлі күнге дейін балабақша мен ата-аналармен жұмыс жүргізу қазіргі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып тұр деп ойлаймын. Сол себептен балабақша ұжымы, тәжірибелі педагогтердің жұмысының арқасында бүлдір-

шіндерге ең жақын адамдардың бізбен бірге бірлесе отырып тәрбие ісіне араласуына ат салысып жұмыс жүргізіміз керек. Біз бірге болуымыз керек екенін ұғындыру біздің басты міндеттеріміздің бірі екенін естен шығармауымыз керек.

Отбасындағы тәрбиесінің тиімді болуы ондағы қарым-қатынас түрлерінің орнығуына байланысты. Отбасында түрлі қарым-қатынастар орын алады:

-ынтымақтастық қарым-қатынас, яғни отбасы мүшелерінің өзара қарым-қатынасы түсінікті пен көмекке бағытталады.

-ортақ мүддеге негізделген бірінгей қарым-қатынас

-жақсы қарым-қатынасты сақтай отырып, өзара жетістікке жетуді көздеген қарым-қатынас бәсекелестік, барлық жағдайда өзінің бәсекесіне ұтуын көздеген қарым-қатынас;

-түрлі себептермен туындаған отбасындағы қайшылықты қарым-қатынас;

Демек, әр отбасында түрлі қарым-қатынастың орнығуына баланың жеке тұлғалық қасиеті қалыптасады.

Түйіндей келе, отбасында орныққан қарым-қатынас түрі мен қалыптасуына сәйкес баланың тұлғалық қасиеттері қаланады. Бала әрқашанда ата-анадан жүрек жылуын, мейірімділікті қажет етеді, ол ата-ананы өмірдің тірегі санайды. Бала үшін ата-ана игілік жасаушы, үлгі өнеге көрсетуші және ақыл-кеңес айтушы болып танылады.

Қазіргі отбасы тәрбиесіндегі басты нысана баламен рухани үндестік пен үйлесімдікке ұмтылу, ата-баба мұрасын сақтауға көңіл болу, халықтың тәлімдік мұрасын бүгінгі күнмен сабақтастыру болып табылады. Осыған орай, отбасында еңбексүйгіштікке, баланың жасына сай еңбек түрлеріне және қоғамдық – пайдалы еңбекке баулуды іске асыру қажет. Ата-ана және әлеуметтік орта, яғни балабақша болашақ азаматтың денсаулығын жастайынан сақтау үшін, оның тәнінің дұрыс түзеліп қалыптасуына, салауатты өмір салтын нығайтуға ерекше мән бергені бүгінгі күннің өзекті мәселесінің бірі болып саналады.

Бүгінгі күн заман талабына сай оқу-тәрбие үрдісінде ұйымдастыруда әр баланы жеке тұлға ретінде қабылдап, тәрбие ісіне ата-ананы тікелей қатыстырудың оң нәтиже беретінін өмір мен тәжірибе дәлелдеп отыр. Сондықтан көптеген жылдар бойы осы бағытта қажырлы еңбектер жүргізіліп келеді. Біздің балабақшада осы бағытта ата-аналармен талмай еңбек етіп өз алдына мынадай мақсат міндеттерді қойып отыр. «Үздіксіз білім беру мен сауықтандыру, тәрбиелеу жұмысында кеңестік құру сабақтастығын жүзеге асыру» яғни, ата-ана бала тәрбиелеу ісіне белсене ат салысу үшін белгілі бір жүйе құра отырып жұмыс жүргізу. Осы міндеттерді іске асыру барысында «Тәрбиеші-ата-ана» мәселесіне ерекше көңіл бөлініп отырады. Балабақша ұжымы осы мәселерді талдап, талқылай отырып ата-аналармен жұмыс жүргізуді мынадай бөлімдерге бөліп қарадық. «Оқи отырып, тоқи отырайық», «Өз ойыңды басқаммен бөліс», «Біз біргеміз».

«Оқи отырып, тоқи отырайық» балабақша педагогтары ата-аналармен бірлесе отырып оқу-тәрбие процесінде жұмыс атқарады. Бұл бөлімде ата-аналарға түрлі жарыстар жарнама жасау, семинар кеңестер беру арқылы жұмыс іске асырылады. Сонымен бірге,

педагог-тәрбиешілер де тек балалармен, ата-аналармен жұмыс жүргізіп қоймай өз білімдерін жаңаша толықтыруға талпынады. Әр педагог – тәрбиеші жұмыс бағытын іздей отырып жаңа үрдістегі тәрбиеге тап болары сөзсіз деп ойлаймын.

«Баланы балабақшаға дайындау»

Ата-ана баласын балабақшаға бермес бұрын біраз ойланады. Егер үйде балаға қарайтындай мүмкіндік болса, бермей-ақ қоямын ба деп те ойлайды. Дегенмен балабақшадағы тәрбиенің ролі басқадай боларын да түсінеді. Олар балаларын арнаулы педагогикалық білімі бар мамандар тәрбиелейтінін бір ойласа, бірде «балабақшада бала көп жылайды, жиі ауырады» деген сөздер көңілін алаңдатады. Сондықтан осы мәселе төңірегінде де ойланып қойғанмыз жөн.

Расында балабақшаға апарған алғашқы күндерде-ақ бала жылайды, өйткені өзіне жақын адамдардың жанында болмауы жанына батып, 2-3 күн өткен соң ауырып қалу жағдайлары кездеседі. Бұл жерде тәрбиешілердің кінәлау дұрыс емес. Ғылыми зерттеулердің нәтижесіне сәйкес, ғалымдар баланың аяң орынға үйренуі үйелмендегі ата-ананың баласын жаңа жағдайға қалай дайындауына байланысты екенін айтуда. Мәселен, бағбан ағаш егесін бұрын, бұған орын дайындайды, содан соң барып отырғызып, отырғызған кезде тамырына зиян келмеуіне көңіл бөліп, топырақпен түбін тиянақтап көмеді. Сонда да жаңа отырғызған жеріне үйренгенше ағаш «ауырады». Сол сияқты бала басқа ортаға үйрену кезеңі – оның өмірінде кездесетін алғашқы күрделі кезеңнің бірі. Таныс емес адамдардың ортасында қалу өте ауыр болуы сәбепті, бала жылап, мазасызданып, тіпті қашып кеткісі келеді. Немесе жанында күнде шешесі қалуын қалап, тәрбиешілердің көмегіне қарсылық білдіреді. Кейбір ата-ана баланы бұл қылығына таң қалып, сүйкімді жуас баламыз неліктен өзгереді деп ойлайды.

Бұл кезде баланың ұйқысы бұзылып, тамаққа тәбеті болмайды. Үйге қайтқан соң да шешесінен айырылмай ұйықтап жатқанда жиі-жиі оянып тынышсызданады. Алғашқы 3-4 күн осылай өтеді. Кейбір балалар нәзік жаны мұндай өзгерісті көтермейді, ыстығы көтеріліп, тіпті денесінде қызыл бөрткендер пайда болады. Ас қорытуы төмендеп, ауырып қалады. Осындай кезде ата-анамен бірге тәрбиешілерде алаңдайды. Мұндай жағдайда сәбиге қалай көмектесу керек? Оған баланы қоршаған ересек адамның көмегі өте қажет. Мектепке дейінгі тәрбие мекемелері әрқашанда көмекке әзір. Тәрбиешілер, медбикелер, баланы ата-анасымен балабақшадағы күн режимін, санитарлық-гигиеналық ережелердің сақталуын, баланың

тамағының құрамы туралы түрлі кеңестер береді. Ата-ана мекеме қызметкерлері кеңесіне көңіл қою тиіс.

Баланың бұл кезін бірнеше кезеге бөлуге болады. Балабақшаға апарардан 1-2 ай бұрын дайындық жұмысын бастауға болады. Бұл кезде сәбидің күн режиміне балабақшадағы тәртіпті сінгізуге болады. Осы уақытта күн режимінің орындалуын қадағаласа, бақшаға келген күннен бастап бала өз тобымен бірге белгілі уақытта стол басына отырып, ұйықтайтын кезде топтағы басқа балалар сияқты ұйықтайды.

Баланың жақсы тамақтануы мен дұрыс ұйықтауына көңіл бөлу қажетті тәрбиенің негізі болмақ. Топпен бірге отырғанда балалар өздері тамақтанады. Үйде баланың қалай тамақтанғанын қадағалап отырса, педагогтер әрбір жаңа қабылданған балаға көңіл бөле алмайды. Өйткені, олар үйлерінде біреу емізік арқылы тамақтанса, біреуі ата-анасының алдына отырып, қолынан тамақтанатын болған. Сол сияқты ұйықтау кезінде де көп көңіл бөлінеді. Біреуіне жамия қарап, біреуін қолымен сипап, біреуінің көрмесін түзеп көмектеседі. Ал жаңа қабылданған бала дұрыс ұйықтай алмаса, барлық топ алаңдайды. Сондықтан үйде балаға бар мүмкіндіктерді пайдалана отырып, бақша режиміне асықпай үйрету керек.

Сонымен бірге өзі киініп, өзі шешініп, өз тамақтанатындай дағдыға үйретсе, бала бақшада өзін еркін ұстайды да, үлкендердің көмегін күтпейді. Бұл баланың сезіміне жақсы әсерін тигізеді. Ойыншықтармен өзі ойнай алуы да көңілін өсіріп, жаңа ортаның кейбір жағдайларына көңілін алаңдатпайды. Бәрін де өзі істеуге талпынса, топтағы балалармен де, үлкендермен де қарым-қатынасы тез орнына түседі. Тиісті дайындықтан өткен бала топқа қосылғаннан кейін сшбір қиындықсыз-ақ жаңа ортаға тез үйренеді.

Бақшаға келген кезде сәбиді тәрбиешімен таныстырып, қалай ұйықтайтынын, нені ұнататынын, үйде қалай еркелейтінін айтып қойған дұрыс. Тәрбиеші ол ескертпелерді өз жадында сақтайды. Мұның өзі балаға да пайдасы болмақ. Кеңестер шешесі есіне түсіп жыласа, тәрбиеші оған қандай ойыншық ұсынуы керек екенін біледі. Жаңа орынға үйрену кезінде тәрбиешінің көмегіне сүйенген сәби жаңа ортаны өзіне жат сезінбейді.

Баланы балабақшаға сшбір дайындықсыз бірден орналастыру баланың көңіл-күйіне, ұйқысына, тамаққа тәбетіне кері әсерін тигізеді, сол сәбептен де алғашқы күндері жиі ауыратын болады. Егер ата-ана өз баласының бойына жақсы дағдыларды сіңіруді жалықпай еңбектенсе, сәбидің балабақшаға сш қиындықсыз, алаңдамай-ақ орналастыруына болады.

Мектеп жасына дейінгі бала өміріндегі ойынның маңызы

Абдигалиева Динара, ЖШС «Дин-Асыл-2» бөбекжай балабақшасы тәрбиешісі
Түркістан облысы, Кентау қаласы

Бүгінгі таңда біз ата-бабаларымыздың тәжірибесіне, табиғаты жағынан тұтас, көп функциялы, тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруына, өзін-өзі көрсетуіне ықпал ететін, балаларға қызықты, заманауи білім беру жүйелеріне органикалық түрде сәйкес келетін дереккөздерге көбірек жүгініміз.

Халық педагогикасы жасаған тәрбие нормалары мен ережелері уақыт сынынан өткен.

Оларда жалпы адамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген сан ға-сырлық халық даналығы жинақталған.

Осындай тәрбие құралдарының бірі – ойындар. Ойын – адамзат мәдениетінің қайталанбас құбылысы, өйткені әр ғасырда, әр дәуірде, әрбір нақты этностың, әр ұрпақтың өзіндік ұлттық ойындары болған. Ойындар халықтың бүкіл мәдениетімен органикалық түрде байланысты болып, өз мазмұнын айналасындағылардың жұмысымен өмірінен алады.

Ойын өскелең ұрпақты аға ұрпақтың ісін жалғастыруға дайындайды, ондағы болашақта атқаратын іс-әрекеттерге қажетті қабілеттер мен қасиеттерді қалыптастырады. Ойын барысында бала шын-

дықтан алшақтауды да, оған снууді де қамтитын қиялды дамытады. Бейнесідегі шындықты әрекетте түрлендіру, оны өзгерту қабілеті ойын әрекетінде қалыптасады, ойында сезімнен ұйымдасқан әрекетке және әрекеттен сезімге жол салынады, бір сөзбен айтқанда, ойында, фокустағыдай, олар жиналады, көрініс табады және сол арқылы жеке адамның психикалық өмірінің барлық жақтары қалыптасады, рөлдерде бала ойнай отырып, қабылдайды, танымын кеңейтеді, байытады, баланың жеке басын терендетеді. Ойында белгілі бір дәрежеде оқуға қажетті қасиеттер қалыптасады, олар оқуға дайындықты анықтайды.

Ойын баланың ерекше стихиялық қасиеті, сонымен бірге оның барлығы баланың ересектермен қарым-қатынасына негізделген. Осылайша, балалардың ойын әрекеті тәрбие мен оқытудың әсерінен дамиды, оның деңгейі алынған білім мен игерілген дағдыларға, баланың қалыптасқан қызығушылықтарына байланысты. Ойында балалардың жеке ерекшеліктері ерекше күшпен көрінеді, бұл олардың дамуына да әсер етеді.

Ойын әрекетінің құндылығы оның балалар қоғамын қалыптастырудың ең үлкен мүмкіндіктеріне ие болуында. Дәл ойында балалардың әлеуметтік өмірі барынша белсендіріледі; басқа іс-әрекеттер

сияқты, ол дамудың ең ерте кезеңдеріндегі балаларға қарым-қатынастың әртүрлі формаларын өзінің жасауға мүмкіндік береді. Ойында, әрекеттің жетекші түрінде сияқты, психикалық процестер ең қарапайымнан басталып, ең күрделіге дейін белсенді түрде қалыптасуда немесе қайта құрылады.

Ойын әрекетінде әсіресе интеллектіні дамытуға, көрнекі-белсенді ойлаудан сөздік-логикалық ойлау элементтеріне өтуге қолайлы жағдайлар қалыптасады. Нақ ойында балада жалпылама типтік бейнелермен құбылыстар жүйесін құру, оларды ойша түрлендіру қабілеттері қалыптасады.

Ойын әрекет түрі ретінде бала өмірінде маңызды орын алады және мұның мақсаттылығы бізге түсінікті. Бала ойнай отырып, өзінің физикалық және психикалық күштерін дамыту және жаттықтыру міндетін тамаша шешеді. Ойын баланың айналасындағы адамдардың өмірін белсенді, шығармашылық рефлексиясының нысаны болып табылады. Психикалық даму процесі ойында жүзеге асырылатындықтан, баланың нақты неіі игеретіні, оның ойын параметрлері неге бағытталғаны ерекше маңызды.

Дәл ойында мектеп жасына дейінгі баланың бүкіл психикасында түбегейлі өзгерістер орын алады және жас кезеңіндегі ең маңызды психикалық исоплазмалар пайда болады: бейнесік ойлау, қиял, адам әрекетінің міндеттері мен мотивтеріне бағдарлану, құрдастарымен қарым-қатынас жасау қабілеті және т.б. Дидактикалық ойындар психикалық процестердің дамуына ықпал етеді.

Баланың психикалық тапсырманы ойын ретінде қабылдауы оның ақыл-ой белсенділігін арттырады. Ойында баланың байқампаздығы өткірленіп, зейіні шоғырланып, есте сақтауы тез жүреді, төзімділікке ие болады. Дидактикалық ойындарда балалардың ерік-жігері жүзеге асырылады, сенсорлық тәжірибе жинақталады, эстетикалық тәрбиесмен дамыту жүзеге асырылады. Олардың психологиялық маңыздылығы мынада: бірінші рет

баланың жеке басын қалыптастыру процесі үшін тағы бір өте маңызды сәт оларда пайда болады - бұл өзін-өзі бағалау сәті. Ол әділ де өте қарапайым түрде - өзінің сипітілігін, шеберлігін, жетістіктерін басқалармен салыстырғанда бағалау түрінде туындайды.

Ролдік ойындарды ойнай отырып, балалар қарым-қатынас жасауға үйренеді, ересектер әлемімен танысады. Ойында олар осы немесе басқа ролді қабылдай отырып, онда өмір сүреді, сол арқылы мәселелерді шешуге үйренеді. Ролдік ойындар балалардың дамуы үшін өте маңызды, олар жалпылама, типтік бейнелер жүйесін құру және олардың психикалық түрлендірулерін бұрын нақты материалдық объектілермен орындалғанға ұқсас етіп жасау қабілетін дамытады.

Баланың ой өрісін, танымын дамыту барысында ұлттық ойындардың маңызының зор екендігін ұмытпауымыз қажет. Себебі, ұлттық ойындар баланы өз елін сүйуге, құрметтеуге, өз және өзге ұлтты сыйлауға, патриоттық сезімді нығайтуға, салт-дәстүрлерін сақтай білуге, ұлттық идеологияны құрметтеп, өз ұлттық діліне, тіліне беріктігі мен ұлттық салт-дәстүрлі сақтауға және физикалық, биологиялық тұрғыда мықты болуға үлкен септігін тигізеді. Баланың ой-өрісін дамытатын ұлттық ойын түрлеріне «Ақсүйек», «Ханталапай», «Арқан тартыс», «Тоғыз құмалақ», «Асық ойыны», «Алтыбақан», т.б. жатады. Ұлттық ойынның басқа ойындардан ерекшелігі таза ауада, яғни далада ойналатындығы.

Қазақ халқы - ұлт ойындары ерлікті, өжеттілікті, батылдықты, шапшаңдықты тағы басқа қуатты молдылығын, білсү күшінде неіін-сомданып шынығуын қажет етеді. Сонымен бірге, бұл ойындар әділдікпен адамгершіліктің жоғары принциптеріне негізделген.

Ойынның баланың тұлғалық дамуына әсерін қарастыра отырып, бала өміріндегі орталық факті бола отырып, тәрбиелік өмірдің барлық аспектілеріне, соның ішінде балалардың интеллектіне үлкен әсер етеді деп қорытынды жасауға болады.

«Осень в гости к нам пришла»: сценарий осеннего праздника для детей средней группы

Ұ.Т. Маханбетова, воспитатель ТОО «Ясли-сад „Дин-Асыл-2“»
г. Кентау Туркестанской области

Цель утреника: Повысить знания детей об осени, создание хорошего настроения. Расширить кругозор детей о природе, осени, приметах, признаках смены года, творчески развивать детей, улучшать их память.

Материалы и оборудования: шары, зонтики, грибочки сделанные из картона, листья, корзина, овощи и бананы.

Ход праздника

Звучит «Осенняя песня». Дети входят в зал, машут листьями.

Воспитатель: Здравствуйте, дорогие родители и гости, добро пожаловать на наш осенний праздник!

Воспитатель: Дорогие ребята! Посмотрите, какие вы сегодня красивые, нарядные. Посмотрите как наш зал украсен. Сегодня мы отмечаем праздник Осени. Мы простились с тёплым летом - уже Осень к нам пришла, золотисто-красным цветом всё раскрасила она. Давайте мы, дети, с вами песенку про Осень споём!

Песенка «Что нам осень принесёт?»

Воспитатель: Спасибо, милые певцы, я вас хвалю, вы молодцы! Сейчас прошу вас поплясать - своё умение показать. А теперь вам, гости дорогие, девочки станцуют танец «Белка».

Воспитатель: А теперь давайте в гости Осень позовём, Станет всё вокруг чудесней: Осень, мы тебя так ждём! *(Под музыку входит Осень с осенними листочками, кружится, кланяется).*

Осень: Слышу, слышу и спешу, вам подарки я несу. Здравствуй, ребята! Жёлтыми листочками я всю землю убрала.

Воспитатель: Давайте, ребята, мы споем и попляшем и своё умение покажем гостям.

Песня «Весёлый дождик».

Воспитатель: Молодцы, ребята, давайте, потанцуем. Для вас гости мальчики станцуют танец «Грибок». *(Все мальчики группы выходят на сцену).*

Воспитатель: Наши девочки тоже не просты, станцуют они танец «Зонтики».

Осень: Как хорошо вы поёте и танцуете. Очень мне понравилось! Только я хочу поиграть, давно я ни с кем не играла.

Воспитатель: Осень дорогая, наши дети с удовольствием поиграют с тобой.

Игра «Солнышко и дождик». Цель: закрепить представления детей о сезонных изменениях в природе осенью.

Осень: Я раскрыла зонтик, разноцветный зонтик – прибегают ко мне друзья, спрячутся здесь от дождя.

Песня-игра: Смотрит солнышко в окошко, светит в нашу комнату. *(Дети гуляют, пляшут, хлопают, кружатся).*

Осень: Лей, лей, дождик! Убегайте поскорей! *(Под музыку дождя дети убегают под большой зонтик Осени).*

Осень: Молодцы, ребята, молодцы! Но не только красоту принесла я вам из леса, принесла я урожай, ну-ка быстро собирай!

Игра «Собирай и положи, овощи в корзину!». *(Разбросанные овощи и фрукты дети собирают и кладут в корзину).*

Цель игры: закрепить представления об осенних явлениях природы с помощью игр.

Воспитатель: Молодцы, ребята! А теперь пришла пора стихи прочесть нам, детвора!

Дети (выходят на сцену):

• Листик клёна на дорожку

Потихоньку упадёт.

Это осень золотая

По дорожке к нам идёт.

• Пожелтел зелёный сад,

Листья кружатся, шуршат –

Шур-шур, шур-шур –

Листья кружатся, шуршат.

• Песни птичек не слышны –

Подождём их до весны –

Чик-чирик, чик-чирик –

Подождём их до весны.

• Кап-кап на дорожки,

Кап-кап на ладони.

Дождик, землю поливай –

С нами поиграй.

• Осень, осень к нам пришла,

Дождь и ветер принесла –

Кап-кап, кап-кап –

Дождь и ветер принесла.

• Листья собираем,

А они летят ...

В золотой метели

Наш осенний сад.

Воспитатель: Молодцы, ребята, молодцы! Спасибо вам большое!

Осень: Хорошо, мои друзья! Ещё побуду с вами я. Я вас всех благодарю, всем до свидания говорю. Приду к вам ровно через год, когда наступит мой черёд! На прощание дарю вам, ребята, бананы, угощайтесь! С угощением веселей будет праздник у детей!

Осень: До свидания, ребята!

Дети: До свидания! *(Дети машут руками).*

Воспитатель: Попрощалась с нами Осень, но мы грустить не будем, ведь впереди нас ждёт красавица Зима и дружные праздники! До новых встреч!

Дәстүрден тыс сурет салу: шығармашылықтың жаңа қырлары

Тұлымурзаева Гулнар Нуржанбаевна,

ЖШС «Дин Асыл-2»

бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі.

Түркістан облысы, Кентау қаласы.

Мақсаты:

Ортаңғы топ балаларын дәстүрден тыс сурет салу техникаларымен таныстыру арқылы шығармашылық қабілеттерін дамыту. Баланың ойлау қабілетін, моторикасын және өнерге деген қызығушылығын арттыру.

Мастер-класс құрылымы:

1. Ұйымдастыру кезеңі

2. Балалармен жылы амандасу.

Сабақтың тақырыбы мен мақсатын түсіндіру:

"Бүгін біз сурет салудың ерекше әдістерін қолданып, шығармашылығымызды дамытамыз!"

2. Кіріспе бөлім

Дәстүрден тыс техникалармен таныстыру:

Саусақпен сурет салу: бояуды саусақпен жағып, түрлі өрнектер жасау.

Мақта таяқшасымен сурет салу: нүктелік техника арқылы сурет салу.

Сабынды көпіршіктермен сурет салу: бояу қосылған сабынды көпіршікті қағазға түсіру.

Жіппен сурет салу: бояуға малынған жіпті бүктелген қағаздың арасына салып, тартып шығару арқылы бейнелер жасау.

Көрнекілік:

Әр техниканы көрсететін дайын үлгілер.

Сурет салу құралдарын алдын ала дайындап көрсету.

3. Негізгі бөлім

Шығармашылық жұмыс:

Балалар әр техниканы кезек-кезек қолданып, сурет салады.

Тапсырма: "Күзгі орман" тақырыбында сурет салу.

Жапырақтарды саусақпен бейнелеу.

Ағаштардың бұтақтарын жіппен салу.

Күзгі жаңбырды мақта таяқшасымен түсіру.

Тәрбиеші көмек береді:

Балалардың бояуды дұрыс қолдануын бақылайды.

Әр балаға бағыт беріп, шығармашылық шешімдерін қолдайды.

4. Қорытынды бөлім

Балалардың жұмыстарын талдау және мадақтау.

Кішкентай көрме ұйымдастыру: балалар өз жұмыстарын таныстырады.

Сабақтың қорытындысы: "Бүгінгі сабағымызда әрқайсысың ерекше суретші болдыңдар. Енді сендер кез келген идеяны бояу мен құралдар арқылы бейнелей аласыңдар!"

Қажетті материалдар:

Қағаз, гуашь бояулары.

Мақта таяқшалары, жіптер, сабын көпіршіктерін жасауға арналған құралдар. Фартук немесе қолғап (балаларды бояудан қорғау үшін).

Бағалау:

Балалардың техникаға қызығушылығы мен белсенділігін бағалау.

Жұмыстардың әртүрлілігі мен шығармашылық шешімдеріне мән беру.

BILIMDI URPAQ

Ғылым мен Білімді қолдау орталығы
Центр развития науки и образования

Оқу Ағарту министрлігінің 2024 жыл,
120 мамырдағы 201-І-20-7/3360
хатына сәйкес тізімінде енген
<https://bilim.edu.kz/storage/app/media/TIZIM%2009.09.2024.pdf>

«BILIMDI URPAQ» республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық журналы

ДИПЛОМ

1 ДӘРЕЖЕЛІ

Республикалық ғылыми әдістемелік, педагогикалық «BILIMDI URPAQ»
журналы ұйымдастырған «Үздік педагог» жобасында жұмысы
жоғары бағаланып, үздік тәжірибе таратып, біліктілік танытқаны үшін
Түркістан облысы, Кентау қаласы, ЖШС «Дин Асыл-2»
бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі

Тульмурзаева Гулнар Нуржанбаевна

МАРАПАТТАЛАДЫ

«BILIMDI URPAQ» республикалық
ғылыми-әдістемелік, педагогикалық
журналының бас редакторы:

Г. Абильдаева

2024 жыл

Тіркеу №3310

BILIMDI URPAQ

Ғылым мен білімді қолдау орталығы
Центр развития науки и образования

Оқу Ағарту министрлігінің 2024 жыл,
/20 мамырдағы 201 -1-20-7/3360
хатына сәйкес тізімінде енген
<https://uba.edu.kz/storage/app/media/TIZIM%2009.09.2024.pdf>

«BILIMDI URPAQ» республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық журналы

СЕРТИФИКАТ

Республикалық ғылыми әдістемелік, педагогикалық «BILIMDI URPAQ»
журналы ұйымдастырған «Үздік педагог» жобасында жұмысы
жарияланып, тәжірибе бөліскені үшін
Түркістан облысы, Кентау қаласы, ЖШС «Дин Асыл-2»
бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі

Тульмурзаева Гулнар Нуржанбаевна

БЕРІЛДІ

«BILIMDI URPAQ» республикалық
ғылыми-әдістемелік, педагогикалық
журналының бас редакторы:

Г. Абильдаева

2024 жыл

Тіркеу №3310

Мектеп жасына дейінгі балаларда мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастырудың мәні мен маңызы

Азимова Сауле Мырзараймовна,
ЖШС «Дин Асыл-2»
бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі.
Түркістан облысы, Кентау қаласы.

Мектеп жасына дейінгі балаларда мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастырудың мәні мен маңызы.

Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа - адамгершілік-рухани тәрбие беру. Құнды қасиеттерге ие болу, рухани бай адамды қалыптастыру оның туған кезінен басталуы керек. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші роль атқарады. Бұл өз кезегінде баланың салауатты өмір салтын сақтауға негіз болатын екі жақты процесс. Бір жағынан ол үлкендердің, ата-аналардың, педагогтардың балаларға белсенді ықпалын, екінші жағынан - тәрбиеленушілердің белсенділігін қамтитын қылықтарынан, сезімдері мен қарым-қатынастарынан көрінеді. Сондықтан белгілі бір мазмұнды іске асыра, адамгершілік ықпалдың әр түрлі әдістерін пайдалана отырып, педагог істелген жұмыстардың нәтижелерін, тәрбиелеушілерінің жетіктіктерін зер салып талдау керек.

Баланың өмірге белсенді көзқарасының бағыты үлкендер арқылы тәрбиеленеді. Тәрбиелеу, білім беру жұмысының мазмұны мен формалары балалардың мүмкіндігін ескеру арқылы нақтыланады. Адамгершілікке, еңбекке тәрбиелеу күнделікті өмірде, үлкендердің қолдан келетін жұмысты ұйымдастыру үдерісінде, ойын және оқу ісінде жоспарлы түрде іске асады.

Тәрбиешінің ең бастапқы формалары педагогтың балалармен мазмұнды қатынасында, жан-жақты іс-әрекетінде, қоғамдық өмірдің құбылыстарымен танысу кезінде, балаларға арналған шығармаларымен, суретшілер туындыларымен танысу негізінде іске асады.

Балаларда ортақ пайдалы жұмысты істеуге тырысу, бірге ойнау, бір нәрсемен шұғылдану, ортақ мақсат қою және оны жүзеге асыру ісіне өздері қатысуға талпыныс пайда болады. Мұның бәрі де баланың жеке басының қоғамдық бағытын анықтайды, оның өмірге белсенді ұстанымын бірте-бірте қалыптастырады.

Мектепке дейінгі жастағы баланың адамгершілік қасиеттерінің дамуы балабақшасы мен отбасы арасындағы қарым-қатынастың тығыздығы артқан сайын ойдағыдай жүзеге асады. Әрбір бала қандай да болмасын бір міндетті орындау үшін, өзіндік ерекше жағдайлар жасайды.

Салауатты өмір салтын қалыптастырудың негізі мәдени-гигиеналық нормалары мен ережелерінен тұрады. Олар адамдардың іс-қылықтарынан, мінез-құлықтарынан көрінеді, моральдық өзара қарым-қатынастарды басқарады. Баланың өмірге белсенді көзқарасының бағыты үлкендер арқылы тәрбиеленеді. Тәрбиелеу, білім беру жұмысының мазмұны мен формалары балалардың мүмкіндігін ескеру арқылы нақтыланады. Салауатты өмір салтын қалыптастыруға, еңбекке тәрбиелеу, мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру күнделікті өмірде, үлкендердің қолдан келетін жұмысты ұйымдастыру үдерісінде, ойын және оқу іс-әрекетінде жоспарлы түрде іске асады. Қазіргі таңда "Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің міндетін атқарушының 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығына өзгеріс енгізу туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 14 қазандағы

Өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары.

Денсаулықтың құндылығы туралы түсінікті дамыту; ауырмауға, денсаулықты сақтауға ынталандыру, "салауатты өмір салты" және оны ұстану туралы алғашқы түсініктер беру.

Адамның денсаулығына пайдалы (көгөністер, жемістер, сүт өнімдері) және зиянды тағамдар (тәттілер, бәліштер, тәтті газдалған сусындар) туралы бастапқы түсініктерді қалыптастыру.

Дене белсенділігі (танертенгі жаттығу, шынықтыру, спорттық және кимылды ойындар) мен ұйқының пайдасы туралы түсінік қалыптастыру.

Дене мүшелері мен ағза жүйесін нығайтатын жаттығулармен таныстыру.

Өзінің денсаулық жағдайы туралы ересектерге айту, науқастанған кезде

Су температурасын біртіндеп төмендете отырып, қарапайым шараларды өз бетінше жүргізуге дағдыландыру, балалардың денсаулығын, шынықтыру құралдарының әсерлеріне бейімделу деңгейін ескеріп, қарама-қарсы температурадағы сумен шайыну, танертенгі жаттығуды орындауға қызығушылық тудыру, дене бітімін қалыптастыру және өкшелерді нығайту.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 14 қазандағы № 422 бұйрығы.

BILIMDI URPAQ

Ғылым мен білімді қолдау орталығы
Центр развития науки и образования

Оқу Ағарту министрлігінің 2024 жыл,
/20 мамырдағы 201 -1-20-7/3360
хатына сәйкес тізімінде енген
<https://uba.edu.kz/storage/app/media/TIZIM%2009.09.2024.pdf>

«BILIMDI URPAQ» республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық журналы

ДИПЛОМ

1 ДӘРЕЖЕЛІ

Республикалық ғылыми әдістемелік, педагогикалық «BILIMDI URPAQ»
журналы ұйымдастырған «Үздік педагог» жобасында жұмысы
жоғары бағаланып, үздік тәжірибе таратып, біліктілік танытқаны үшін
Түркістан облысы, Кентау қаласы, ЖШС «Дин Асыл-2»
бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі

Азимова Сауле Мырзараимовна

МАРАПАТТАЛАДЫ

«BILIMDI URPAQ» республикалық
ғылыми-әдістемелік, педагогикалық
журналының бас редакторы:

Г. Абильдаева

2024 жыл

Тіркеу №3309

BILIMDI URPAQ

Ғылым мен білімді қолдау орталығы
Центр развития науки и образования

Оқу Ағарту министрлігінің 2024 жыл,
/20 мамырдағы 201 -1-20-7/3360
хатына сәйкес тізімінде енген
<https://uba.edu.kz/storage/app/media/TIZIM%2009.09.2024.pdf>

«BILIMDI URPAQ» республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық журналы

СЕРТИФИКАТ

Республикалық ғылыми әдістемелік, педагогикалық «BILIMDI URPAQ»
журналы ұйымдастырған «Үздік педагог» жобасында жұмысы
жарияланып, тәжірибе бөліскені үшін
Түркістан облысы, Кентау қаласы, ЖШС «Дин Асыл-2»
бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі

Азимова Сауле Мырзараимовна

БЕРІЛДІ

«BILIMDI URPAQ» республикалық
ғылыми-әдістемелік, педагогикалық
журналының бас редакторы:

Г. Абильдаева

2024 жыл

Тіркеу №3309

*«Кітап аяулы досым бола бастаған шақтан
былай ғана әрбір жан өзін интеллигент
бола бастадым деп санауына болады»
М.Әуезов.*

БАЛАБАҚШАДА КІТАП БҰРЫШЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ.

Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдары мен мектепалды даярлық сыныптарында 2022-2023 оқу жылында тәрбиелеу-білім беру процесін ұйымдастыру туралы әдістемелік нұсқау хатында балабақшаларда кітап бұрышын ұйымдастыру ұсынылған. Биылғы жылы балаларға арналып әр бір топта кітап бұрышы ұйымдастырылды.

Балаларға күнделікті кітап оқу, балалардың оқыған, тыңдаған шығармаларынан әсер алуына ықпал ету, балалардың жасына сәйкес өлеңдер жаттау, кітаптардағы иллюстрацияларды көрсету және оларға түсініктеме беру, балалардың пікірін тыңдау, балаларға қызықты кітаптарды таңдау қажет. Ол үшін әр жас тобында балаларға арналған кітаптар, сондай-ақ аудио шығармалар жинақталған кітап бұрышы ұйымдастырылған. Балалар өз бетінше, тәрбиешілермен бірге кітаптарды қарастырады, ойындарда тыңдалған шығармалардың кейіпкерлерінің әрекеттерін қайталайды.

Кітап бұрышы бөлменің ішінде, табиғи және жасанды жарығы мол қолайлы жерде ұйымдастырылады. Ортаңғы және ересектер тобында үстел және оның жанына қойылған кітаптар орналастырылатын текше-көрме, ал балабақшаның мектепалды тобы мен мектепалды сыныптарында арнайы түрде кітап шкафтары қойылады. Бұрыштың жоғарырақ тұсына балабақшаның типтік бағдарламаларында ұсынылған тақырыптар негізінде кітап бұрышының аты жазылады. Текше көрмелерге өздеріне жақында танысқан кітаптар қойылып отырады, айлар өткен сайын кітаптар санын көбейтуі (әр топ қажетіне қарай) «Балалардың досы-кітап» деген ойды айғақтап түседі. Үстелге қолдан жасалған буклет-кітаптар мен жиналмалы кітапшаларды әдемілеп орналастыру, балалардың ата-аналарын қатыстыру арқылы журналдарда басылатын қиынды кітапшалар жинау, оларды қалташықтарға салып қою да кітап бұрыштарында жасалады. Кітап бұрышына балалардың ең қызыға тыңдайтын шығармаларының суреттері қойылған текше-көрме де орналастырылады. Шамамен алғанда, олар ақымақ қасқырдың, аңқау түйенің, қорқақ қоянның, қу түлкінің, мақтаншақ мысықтың, тұрмыс-салт ертегілеріндегі Қанбақ шалдың, Құлақтың, Мақта қыздың, Алдар көсе мен Қожанәсірдің суреттері болуы керек. Ал қолдан жасалған суреттердің орнына топқа қолданылып келе жатқан суретті, мазмұнды кітапшалардың бірнешеуі сақталса, немесе мектеп жасына дейінгілерге арнайы шығарылған «Біздің кітап», «Үйіміз-ортақ, жырымыз-ортақ», «Тіл ашар» сияқты жинақтар мен «Жалын», «Аруна» баспаларынан түрлі-түсті етіліп шығарылған белгілі классик жазушыларымыздың суретті кітаптарының біразы болса, тіпті жақсы.

Ересектер тобы мен мектепалды топтарында басқа да халықтардың ұлттық кітаптарын көптеп жинап, оларды тақырыптар бойынша орналастыру керек. Отан, ел туралы; табиғат туралы; хайуанаттар дүниесі, таңғажайып оқиғалар жайлы, жекелеген отандас жазушылардың кітаптарына дейін бөлініп көрсетіледі. Қазақ балалар әдебиеті кейіпкерлері Бала би, Алдар көсе, Қожанәсір, орыс балалар әдебиеті кейіпкерлері Колобок, Мухомор, Карабас-Барабас т.б. балаларға жақын жерде суреттерімен қойылады. Кітап бұрышында кітаптардан басқа иллюстрациялық материалдар (картинкалар, фотосуреттер, портреттер, буклеттер) тақырыпқа сай орналастырылып тұрады. Ортаңғы топтан бастап балалар кітап аттарын, олардың мұқабасын, иллюстрациясына қарап-ақ біле алатын болады.

Кітаптарды жай қарастырып, таныстырып шығу-ең оңай жол. Ең басты меже балалардың жан дүниесіне ерекше әсер ету болуы керек. Бұл үшін бағдарлама жүйесінде таныстырылған шығармаларды кітап бұрышында жүргізілетін қосымша жұмыс түрлерімен пысықтау мектепалды тәрбиеленушілерінің эстетикалық талғамдарын қалыптастырып, адамгершілік, ізгілік, имандылық рухтарын тәрбиелей түскен.

Кітап бұрышын дұрыс ұйымдастыру арқылы балалардың бірнеше қабілеттері дамытылады. Біріншіден, балалардың көз алдына елестету қабілеттері дамытылады. Мысалы: «Ертегілер елінен» тақырыбына тыңдаған ертегілерінен соң өздері салған суреттерді, қолдан жасаған образды қуыршақтар мен муляждарын көрмеге қатарластырып қою балалардың елестету, оқып-тыңдағанын еске түсіру қабілеттерінің әсерімен орындалады. Екіншіден, балалардың көркем шығарма арқылы алған білімдері бекітіліп, көркем өнерге қатысты бастапқы ғылыми ұғымдары берілсе, өздері ойша құрастырған мазмұнға өздеріне суреттер салғызып, кітап бұрышын безендірту керек. Төртіншіден, көркем шығарма арқылы алған білімдерін өмірде қолдануға (байланыстырып сөйлеуге, кітап суреттеріндегі оқиғаларды сипаттай білуге т.б.) үйренеді. Бесіншіден, кітап бұрышында орналастырылған кейіпкердің атынан сөйлеу немесе келген қонақтарға кітап бұрышындағы жұмыстарды таныстыру арқылы балалар өз зейіндерін өздері тексеруге үйренеді.

USTAZ ENBEGI

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

Әділдік

Республикалық "USTAZ ENBEGI" ғылыми-әдістемелік
журналында материалын жариялап, іс-тәжірибесімен бөліскені үшін

Қалдыбек Жанерке Мұхтарқызына
берілді

Республикалық "USTAZ ENBEGI"
журналының бас редакторы

А.Сәдібекұлы

Шымкент 2023 ж

Тіркелді № 2300

Нұрман Индира Бақытқызы
Түркістан облысы Кентау қаласы
ЖШС «Дин-Асыл 2» бөбекжай-балабақшасы
тәрбиеші

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында цифрлық трансформацияның педагогикалық мүмкіндіктері

Мақалада мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның педагогикалық мүмкіндіктері ғылыми-теориялық тұрғыдан қарастырылды. Қазіргі қоғамның цифрлану үдерісі мектепке дейінгі білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып, білім беру мазмұнын, оқыту әдістерін және педагогтің кәсіби қызметін жаңғыртуды қажет етеді. Зерттеу барысында цифрлық білім беру ортасының баланың танымдық белсенділігін дамытудағы, шығармашылық қабілеттерін жетілдірудегі және оқу мотивациясын арттырудағы рөлі талданды. Сонымен қатар цифрлық технологияларды тиімді қолданудың педагогтің цифрлық құзыреттілігіне, ата-анамен өзара әрекеттестіктің жаңа формаларын қалыптастыруға және білім беру сапасын арттыруға ықпал ететіні анықталды. Автор мектепке дейінгі ұйымдарда цифрлық платформаларды, интерактивті құралдарды және білім беру қосымшаларын педагогикалық мақсатта пайдаланудың тиімді үлгілерін ұсынады. Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының цифрлық білім беру ортасын жетілдіру бойынша ғылыми-әдістемелік ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді.

Қазіргі кезеңде әлемдік білім беру жүйесі қарқынды цифрлық трансформация жағдайында дамуда. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданылуы білім беру мазмұнын жаңартуға, оқыту үдерісін дараландыруға және білім сапасын арттыруға жаңа мүмкіндіктер қалыптастыруда. Бұл өзгерістер мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына да тікелей әсер етіп, балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес заманауи цифрлық ресурстарды тиімді пайдалануды талап етеді.

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық, танымдық және әлеуметтік дамуының негізі қаланатын маңызды кезең. Осы уақытта ұйымдастырылған білім беру ортасының сапасы баланың кейінгі оқу жетістіктеріне тікелей ықпал етеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда цифрлық технологияларды ғылыми негізде енгізу өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін цифрландыру мемлекеттік деңгейде қолдау тауып келеді. Электрондық білім беру ресурстарының көбеюі, интерактивті тақталардың, мультимедиялық құралдардың, білім беру платформаларының енгізілуі педагогтердің кәсіби қызметіне жаңа талаптар қойды. Бұл жағдай мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық құзыреттілігін жетілдіруді және цифрлық білім беру ортасын тиімді ұйымдастыруды қажет етеді.

Сонымен қатар цифрлық технологияларды мектепке дейінгі ұйымдарда қолдану тек техникалық жаңашылдық ретінде емес, педагогикалық үдерісті

жетілдірудің маңызды құралы ретінде қарастырылуы тиіс. Себебі цифрлық ресурстар баланың зерттеушілік әрекетін дамытуға, көрнекілік деңгейін арттыруға, ойын арқылы оқыту технологияларын жетілдіруге және білім беру қызметін дараландыруға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты зерттеудің мақсаты – мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның педагогикалық мүмкіндіктерін анықтап, оларды білім беру тәжірибесінде тиімді пайдаланудың ғылыми негіздерін ұсыну.

Зерттеу барысында педагогика, психология және білім беруді цифрландыру саласындағы ғылыми еңбектерге теориялық талдау жүргізілді. Сонымен қатар салыстырмалы талдау, жүйелеу, жинақтау және модельдеу әдістері қолданылды.

Зерттеудің әдіснамалық негізін білім беруді цифрландыру тұжырымдамалары, конструктивистік оқыту теориясы, құзыреттілік тәсіл және цифрлық білім беру ортасын қалыптастыру қағидалары құрайды. Ғылыми әдебиеттерді талдау барысында цифрлық технологиялардың мектепке дейінгі білім беру жүйесіне ықпалы, олардың педагогикалық әлеуеті және балалардың даму ерекшеліктеріне сәйкестігі қарастырылды.

Сонымен қатар мектепке дейінгі ұйымдардың тәжірибесінде қолданылатын интерактивті панельдер, білім беру платформалары, электрондық ойындар, мобильді қосымшалар және мультимедиялық бағдарламалардың мүмкіндіктері жүйеленді. Алынған ғылыми деректер негізінде цифрлық трансформацияның педагогикалық моделі сипатталды.

Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның білім беру үдерісіне оң ықпал ететінін көрсетті. Цифрлық технологияларды жүйелі пайдалану оқу қызметінің мазмұнын жаңартып қана қоймай, баланың танымдық белсенділігін, шығармашылық қабілеттерін және коммуникативтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Заманауи цифрлық ортада ұйымдастырылған оқу қызметі көрнекілік қағидасын күшейтіп, ақпаратты қабылдауды жеңілдетеді және балалардың оқу материалын меңгеру деңгейін арттырады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда қолданылатын интерактивті тақталар, мультимедиялық презентациялар, цифрлық ойындар, анимациялық бағдарламалар және білім беру платформалары оқу үдерісін қызықты әрі тиімді ұйымдастыруға жағдай жасайды. Әсіресе ойын технологияларымен ұштасқан цифрлық ресурстар мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне толық сәйкес келеді. Мұндай ортада бала тапсырманы орындаушы ғана емес, белсенді зерттеуші ретінде қалыптасады.

Цифрлық трансформация педагог қызметінің мазмұнына да елеулі өзгерістер енгізеді. Педагог цифрлық білім беру ортасын ұйымдастырушы, оқу мазмұнын іріктеуші және білім алушының жеке ерекшеліктерін ескеретін кәсіби маман ретінде әрекет етеді. Сондықтан педагогтің цифрлық құзыреттілігі мектепке дейінгі білім беру сапасының негізгі көрсеткіштерінің біріне айналып отыр.

Сонымен қатар цифрлық технологиялар ата-аналармен серіктестікті жаңа деңгейге көтереді. Электрондық платформалар арқылы тәрбиеленушінің

жетістіктерін бақылау, педагогпен жедел байланыс орнату, үй жағдайында орындалатын дамытушы тапсырмалармен қамтамасыз ету мүмкіндігі кеңейеді. Бұл білім беру ұйымы мен отбасының ынтымақтастығын күшейтіп, баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Алайда цифрлық технологияларды қолдануда белгілі бір қиындықтар да кездеседі. Олардың қатарында педагогтердің цифрлық құзыреттілігінің әртүрлі деңгейде болуы, материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі, сапалы қазақ тіліндегі цифрлық білім беру ресурстарының шектеулілігі және экран алдында өткізілетін уақыттың баланың денсаулығына ықпалы сияқты мәселелер бар. Сондықтан цифрлық құралдарды пайдалану санитарлық-гигиеналық талаптарды сақтай отырып, педагогикалық мақсатқа сай ұйымдастырылуы қажет.

Цифрлық технологиялардың педагогикалық мүмкіндіктері

Цифрлық құрал	Педагогикалық мүмкіндігі	Күтілетін нәтиже
Интерактивті тақта	Көрнекілікті арттыру	Танымдық қызығушылықтың жоғарылауы
Мультимедиялық материалдар	Ақпаратты көрнекі ұсыну	Материалды жеңіл қабылдау
Білім платформалары	Жеке оқыту траекториясын беру ұйымдастыру	Оқу нәтижесінің жақсаруы
Дамытушы ойындар	Логикалық ойлауды дамыту	Зияткерлік қабілеттің артуы
Онлайн құралдары	байланыс Ата-анамен ынтымақтастық	Кері байланыстың тиімділігі

Зерттеу нәтижелерін талдау цифрлық трансформацияның мектепке дейінгі білім беру жүйесінде төмендегідей педагогикалық мүмкіндіктерді қалыптастыратынын көрсетті:

- білім беру мазмұнын жаңарту;
- оқыту үдерісін дараландыру;
- балалардың зерттеушілік дағдыларын дамыту;
- шығармашылық белсенділікті арттыру;
- цифрлық сауаттылықты қалыптастыру;
- педагог пен ата-ананың өзара ынтымақтастығын жетілдіру;
- білім беру сапасын арттыру.

Осы бағыттардың өзара байланысы мектепке дейінгі ұйымның заманауи цифрлық білім беру ортасын қалыптастырудың негізін құрайды.

Жүргізілген зерттеу мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның педагогикалық әлеуетінің жоғары екенін көрсетті. Цифрлық технологиялар білім беру үдерісін жаңғыртуға, тәрбиеленушілердің танымдық қызығушылығын арттыруға, оқу мазмұнын дараландыруға және педагогтің кәсіби қызметін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Зерттеу барысында цифрлық білім беру ортасын тиімді ұйымдастыру үшін бірнеше маңызды шарт анықталды. Біріншіден, педагогтердің цифрлық құзыреттілігін тұрақты дамыту қажет. Екіншіден, мектепке дейінгі ұйымдардың материалдық-техникалық базасын жетілдіру маңызды. Үшіншіден, мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін сапалы қазақ тіліндегі цифрлық білім беру ресурстарын әзірлеу өзекті болып табылады.

Цифрлық трансформация мектепке дейінгі білім беру жүйесінің дамуындағы стратегиялық бағыттардың бірі болып саналады. Сондықтан цифрлық технологияларды педагогикалық мақсатқа сәйкес, ғылыми негізде және қауіпсіз қолдану білім беру сапасын арттырудың маңызды тетігі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.*
3. Lev Vygotsky. *Mind in Society.* Harvard University Press.
4. Қазақстандық және шетелдік педагогика бойынша соңғы ғылыми мақалалар.
5. Цифрлық педагогика мәселелеріне арналған халықаралық зерттеулер.
6. Мектепке дейінгі білім берудегі инновациялық технологиялар жөніндегі еңбектер.
7. Балалардың цифрлық сауаттылығын дамытуға арналған ғылыми жарияланымдар.

БІЛІМ **АЙНАСЫ**

СЕРТИФИКАТ

Нұрман Индира Бақытқызына

**Республикалық ғылыми-танымдық "БІЛІМ АЙНАСЫ"
журналында материалын жариялап іс-тәжірибесімен
бөліскені үшін берілді**

@BILIMAINASY

"Білім айнасы" редакциясының

Бас редакторы

Қ.Қатшабаев

Астана қ. 2026 жыл

Тіркелді № 32606

Нұрман Индира Бақытқызы
Түркістан облысы Кентау қаласы
ЖШС «Дин-Асыл 2» бөбекжай-балабақшасы
тәрбиеші

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында цифрлық трансформацияның педагогикалық мүмкіндіктері

Мақалада мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның педагогикалық мүмкіндіктері ғылыми-теориялық тұрғыдан қарастырылды. Қазіргі қоғамның цифрлану үдерісі мектепке дейінгі білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып, білім беру мазмұнын, оқыту әдістерін және педагогтің кәсіби қызметін жаңғыртуды қажет етеді. Зерттеу барысында цифрлық білім беру ортасының баланың танымдық белсенділігін дамытудағы, шығармашылық қабілеттерін жетілдірудегі және оқу мотивациясын арттырудағы рөлі талданды. Сонымен қатар цифрлық технологияларды тиімді қолданудың педагогтің цифрлық құзыреттілігіне, ата-анамен өзара әрекеттестіктің жаңа формаларын қалыптастыруға және білім беру сапасын арттыруға ықпал ететіні анықталды. Автор мектепке дейінгі ұйымдарда цифрлық платформаларды, интерактивті құралдарды және білім беру қосымшаларын педагогикалық мақсатта пайдаланудың тиімді үлгілерін ұсынады. Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының цифрлық білім беру ортасын жетілдіру бойынша ғылыми-әдістемелік ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді.

Қазіргі кезеңде әлемдік білім беру жүйесі қарқынды цифрлық трансформация жағдайында дамуда. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданылуы білім беру мазмұнын жаңартуға, оқыту үдерісін дараландыруға және білім сапасын арттыруға жаңа мүмкіндіктер қалыптастыруда. Бұл өзгерістер мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына да тікелей әсер етіп, балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес заманауи цифрлық ресурстарды тиімді пайдалануды талап етеді.

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық, танымдық және әлеуметтік дамуының негізі қаланатын маңызды кезең. Осы уақытта ұйымдастырылған білім беру ортасының сапасы баланың кейінгі оқу жетістіктеріне тікелей ықпал етеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда цифрлық технологияларды ғылыми негізде енгізу өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін цифрландыру мемлекеттік деңгейде қолдау тауып келеді. Электрондық білім беру ресурстарының көбеюі, интерактивті тақталардың, мультимедиялық құралдардың, білім беру платформаларының енгізілуі педагогтердің кәсіби қызметіне жаңа талаптар қойды. Бұл жағдай мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық құзыреттілігін жетілдіруді және цифрлық білім беру ортасын тиімді ұйымдастыруды қажет етеді.

Сонымен қатар цифрлық технологияларды мектепке дейінгі ұйымдарда қолдану тек техникалық жаңашылдық ретінде емес, педагогикалық үдерісті

жетілдірудің маңызды құралы ретінде қарастырылуы тиіс. Себебі цифрлық ресурстар баланың зерттеушілік әрекетін дамытуға, көрнекілік деңгейін арттыруға, ойын арқылы оқыту технологияларын жетілдіруге және білім беру қызметін дараландыруға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты зерттеудің мақсаты – мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның педагогикалық мүмкіндіктерін анықтап, оларды білім беру тәжірибесінде тиімді пайдаланудың ғылыми негіздерін ұсыну.

Зерттеу барысында педагогика, психология және білім беруді цифрландыру саласындағы ғылыми еңбектерге теориялық талдау жүргізілді. Сонымен қатар салыстырмалы талдау, жүйелеу, жинақтау және модельдеу әдістері қолданылды.

Зерттеудің әдіснамалық негізін білім беруді цифрландыру тұжырымдамалары, конструктивистік оқыту теориясы, құзыреттілік тәсіл және цифрлық білім беру ортасын қалыптастыру қағидалары құрайды. Ғылыми әдебиеттерді талдау барысында цифрлық технологиялардың мектепке дейінгі білім беру жүйесіне ықпалы, олардың педагогикалық әлеуеті және балалардың даму ерекшеліктеріне сәйкестігі қарастырылды.

Сонымен қатар мектепке дейінгі ұйымдардың тәжірибесінде қолданылатын интерактивті панельдер, білім беру платформалары, электрондық ойындар, мобильді қосымшалар және мультимедиялық бағдарламалардың мүмкіндіктері жүйеленді. Алынған ғылыми деректер негізінде цифрлық трансформацияның педагогикалық моделі сипатталды.

Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның білім беру үдерісіне оң ықпал ететінін көрсетті. Цифрлық технологияларды жүйелі пайдалану оқу қызметінің мазмұнын жаңартып қана қоймай, баланың танымдық белсенділігін, шығармашылық қабілеттерін және коммуникативтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Заманауи цифрлық ортада ұйымдастырылған оқу қызметі көрнекілік қағидасын күшейтіп, ақпаратты қабылдауды жеңілдетеді және балалардың оқу материалын меңгеру деңгейін арттырады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда қолданылатын интерактивті тақталар, мультимедиялық презентациялар, цифрлық ойындар, анимациялық бағдарламалар және білім беру платформалары оқу үдерісін қызықты әрі тиімді ұйымдастыруға жағдай жасайды. Әсіресе ойын технологияларымен ұштасқан цифрлық ресурстар мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне толық сәйкес келеді. Мұндай ортада бала тапсырманы орындаушы ғана емес, белсенді зерттеуші ретінде қалыптасады.

Цифрлық трансформация педагог қызметінің мазмұнына да елеулі өзгерістер енгізеді. Педагог цифрлық білім беру ортасын ұйымдастырушы, оқу мазмұнын іріктеуші және білім алушының жеке ерекшеліктерін ескеретін кәсіби маман ретінде әрекет етеді. Сондықтан педагогтің цифрлық құзыреттілігі мектепке дейінгі білім беру сапасының негізгі көрсеткіштерінің біріне айналып отыр.

Сонымен қатар цифрлық технологиялар ата-аналармен серіктестікті жаңа деңгейге көтереді. Электрондық платформалар арқылы тәрбиеленушінің

жетістіктерін бақылау, педагогпен жедел байланыс орнату, үй жағдайында орындалатын дамытушы тапсырмалармен қамтамасыз ету мүмкіндігі кеңейеді. Бұл білім беру ұйымы мен отбасының ынтымақтастығын күшейтіп, баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Алайда цифрлық технологияларды қолдануда белгілі бір қиындықтар да кездеседі. Олардың қатарында педагогтердің цифрлық құзыреттілігінің әртүрлі деңгейде болуы, материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі, сапалы қазақ тіліндегі цифрлық білім беру ресурстарының шектеулілігі және экран алдында өткізілетін уақыттың баланың денсаулығына ықпалы сияқты мәселелер бар. Сондықтан цифрлық құралдарды пайдалану санитарлық-гигиеналық талаптарды сақтай отырып, педагогикалық мақсатқа сай ұйымдастырылуы қажет.

Цифрлық технологиялардың педагогикалық мүмкіндіктері

Цифрлық құрал	Педагогикалық мүмкіндігі	Күтілетін нәтиже
Интерактивті тақта	Көрнекілікті арттыру	Танымдық қызығушылықтың жоғарылауы
Мультимедиялық материалдар	Ақпаратты көрнекі ұсыну	Материалды жеңіл қабылдау
Білім платформалары	Жеке оқыту траекториясын беру ұйымдастыру	Оқу нәтижесінің жақсаруы
Дамытушы ойындар	Логикалық ойлауды дамыту	Зияткерлік қабілеттің артуы
Онлайн құралдары	байланыс Ата-анамен ынтымақтастық	Кері байланыстың тиімділігі

Зерттеу нәтижелерін талдау цифрлық трансформацияның мектепке дейінгі білім беру жүйесінде төмендегідей педагогикалық мүмкіндіктерді қалыптастыратынын көрсетті:

- білім беру мазмұнын жаңарту;
- оқыту үдерісін дараландыру;
- балалардың зерттеушілік дағдыларын дамыту;
- шығармашылық белсенділікті арттыру;
- цифрлық сауаттылықты қалыптастыру;
- педагог пен ата-ананың өзара ынтымақтастығын жетілдіру;
- білім беру сапасын арттыру.

Осы бағыттардың өзара байланысы мектепке дейінгі ұйымның заманауи цифрлық білім беру ортасын қалыптастырудың негізін құрайды.

Жүргізілген зерттеу мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның педагогикалық әлеуетінің жоғары екенін көрсетті. Цифрлық технологиялар білім беру үдерісін жаңғыртуға, тәрбиеленушілердің танымдық қызығушылығын арттыруға, оқу мазмұнын дараландыруға және педагогтің кәсіби қызметін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Зерттеу барысында цифрлық білім беру ортасын тиімді ұйымдастыру үшін бірнеше маңызды шарт анықталды. Біріншіден, педагогтердің цифрлық құзыреттілігін тұрақты дамыту қажет. Екіншіден, мектепке дейінгі ұйымдардың материалдық-техникалық базасын жетілдіру маңызды. Үшіншіден, мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін сапалы қазақ тіліндегі цифрлық білім беру ресурстарын әзірлеу өзекті болып табылады.

Цифрлық трансформация мектепке дейінгі білім беру жүйесінің дамуындағы стратегиялық бағыттардың бірі болып саналады. Сондықтан цифрлық технологияларды педагогикалық мақсатқа сәйкес, ғылыми негізде және қауіпсіз қолдану білім беру сапасын арттырудың маңызды тетігі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.*
3. Lev Vygotsky. *Mind in Society.* Harvard University Press.
4. Қазақстандық және шетелдік педагогика бойынша соңғы ғылыми мақалалар.
5. Цифрлық педагогика мәселелеріне арналған халықаралық зерттеулер.
6. Мектепке дейінгі білім берудегі инновациялық технологиялар жөніндегі еңбектер.
7. Балалардың цифрлық сауаттылығын дамытуға арналған ғылыми жарияланымдар.

БІЛІМ **АЙНАСЫ**

СЕРТИФИКАТ

Нұрман Индира Бақытқызына

**Республикалық ғылыми-танымдық "БІЛІМ АЙНАСЫ"
журналында материалын жариялап іс-тәжірибесімен
бөліскені үшін берілді**

@BILIMAINASY

"Білім айнасы" редакциясының

Бас редакторы

Қ.Қатшабаев

Астана қ. 2026 жыл

Тіркелді № 32606

Қазақстан Республикасы Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігі Мерзімді баспасөз басылымын, ақпарат агенттігін және желілік басылымды есепке қою туралы куәлік N°KZ09VPY00029937

СЕРТИФИКАТ

Юнусова Роза Калбаевна

«Ustaz tilegi» Республикалық ғылыми – әдістемелік журналының желілік басылымына оқу әдістемелік материал жариялағанын растайды

- **Тақырыбы:** МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ ТӘСІЛДЕРІ
- **Жұмыс орны:** Түркістан облысы, Кентау қаласы, ЖШС "Дин асыл 2" бөбекжай балабақшасы
- **Материалға сілтеме:** <https://ust.kz/word/mektepke-deiingi-bilim-bery-uiym...>

құжаттың заңдылығын
осы QR-кодты сканерлеу
арқылы тексеруге болады

Бұл сертификат «Ustaz tilegi» Республикалық ғылыми – әдістемелік журналының желілік басылымына өз авторлық жұмысын жарияланғанын растайды. Журнал Қазақстан Республикасы Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің N°KZ09VPY00029937 куәлігін алған.

«Ustaz tilegi» Республикалық ғылыми –
әдістемелік орталығының директоры

Беристемова Н. Қ.

Тіркеу номері: MS-415444

Уақыты: 15 Сәуір 2026

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ ТӘСІЛДЕРІ

Кіріспе

Қазіргі қоғамда цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру жүйесіне түбегейлі өзгерістер енгізуде. Соның ішінде жасанды интеллект (ЖИ) білім беру саласының маңызды құрамдас бөлігіне айналып келеді. Жасанды интеллект – адамның ойлау, талдау, үйрену сияқты қабілеттерін модельдейтін технологиялар жиынтығы.

Бүгінгі таңда ЖИ білім беру сапасын арттыруға, оқу процесін тиімді ұйымдастыруға және әр баланың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Зерттеулер көрсеткендей, жасанды интеллект оқыту процесін бейімдеп, білім алушылардың қажеттіліктеріне қарай икемделуге мүмкіндік береді. Әсіресе мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында ЖИ-ді қолдану балалардың танымдық, тілдік және әлеуметтік дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады.

Негізгі бөлім

1. Жасанды интеллекттің мектепке дейінгі білім берудегі рөлі

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық дамуының ең маңызды кезеңі. Бұл кезеңде бала қоршаған ортаны танып, сөйлеу, ойлау, есте сақтау қабілеттерін қалыптастырады. Жасанды интеллект осы процестерді қолдауға мүмкіндік береді.

ЖИ технологиялары оқу процесін жекелендіруге, балалардың қызығушылығын арттыруға және олардың қабілеттерін тиімді дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, ол мұғалімдердің жұмысын жеңілдетіп, оқу материалдарын дайындауды автоматтандырады.

2. Жасанды интеллектті қолданудың негізгі тәсілдері

2.1 Жекелендірілген оқыту

ЖИ әр баланың даму деңгейін анықтап, соған сәйкес тапсырмалар ұсынады. Бұл тәсіл баланың жеке қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Жасанды

интеллект әр оқушының қажеттіліктеріне сай оқу материалдарын ұсына алады .

2.2 Сөйлеу тілін дамыту

ЖИ негізіндегі бағдарламалар дыбысты тану арқылы баланың сөйлеуіндегі қателерді анықтап, түзетуге көмектеседі. Сонымен қатар, интерактивті диалог арқылы баланың сөздік қоры дамиды. ЖИ тіл үйретуде тиімді құрал ретінде кеңінен қолданылып келеді .

2.3 Ойын арқылы оқыту

Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін ойын – негізгі оқу құралы. ЖИ көмегімен интерактивті ойындар ұйымдастырылып, балалардың логикалық ойлауы мен есте сақтау қабілеті дамиды.

2.4 Шығармашылық қабілеттерін дамыту

Жасанды интеллект балаларға сурет салу, әңгіме құрастыру, музыка тыңдау арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл олардың қиялын кеңейтіп, шығармашылық ойлауын қалыптастырады.

2.5 Диагностика және мониторинг

ЖИ баланың даму деңгейін автоматты түрде талдап, оның жетістіктері мен қиындықтарын анықтай алады. Бұл тәрбиешіге әр баламен жеке жұмыс жүргізуге көмектеседі.

2.6 Мұғалімнің жұмысын жеңілдету

ЖИ сабақ жоспарларын құру, тапсырмалар дайындау, балалардың білімін бағалау сияқты жұмыстарды автоматтандырады. Бұл мұғалімнің уақытын үнемдеп, шығармашылықпен жұмыс істеуіне мүмкіндік береді .

3. Жасанды интеллектті қолданудың артықшылықтары

Жасанды интеллектті қолданудың бірқатар артықшылықтары бар:

- Оқыту процесін жекелендіру
- Балалардың қызығушылығын арттыру
- Уақытты үнемдеу
- Білім сапасын арттыру
- Баланың даму динамикасын бақылау

Жалпы алғанда, ЖИ білім беру жүйесінің тиімділігін арттырудың қуатты құралы болып табылады .

4. Қиындықтары мен шектеулері

Жасанды интеллектті қолдануда бірқатар қиындықтар да бар:

- Балалардың экран алдында ұзақ отыруы
- Техникалық құралдардың жеткіліксіздігі
- Педагогтардың цифрлық сауаттылығының төмендігі
- Этикалық және қауіпсіздік мәселелері

Сондықтан ЖИ-ді дәстүрлі педагогикалық әдістермен үйлестіре отырып қолдану қажет .

Қорытынды

Қорытындылай келе, жасанды интеллект мектепке дейінгі білім беру жүйесінде үлкен мүмкіндіктерге ие. Ол балалардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, олардың қабілеттерін дамытуға және оқу процесін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі.

Дегенмен, жасанды интеллект тәрбиешіні алмастырмайды, тек оның көмекшісі ретінде қызмет етеді. Сондықтан ЖИ-ді тиімді және жауапты пайдалану – қазіргі педагогтардың басты міндеттерінің бірі.

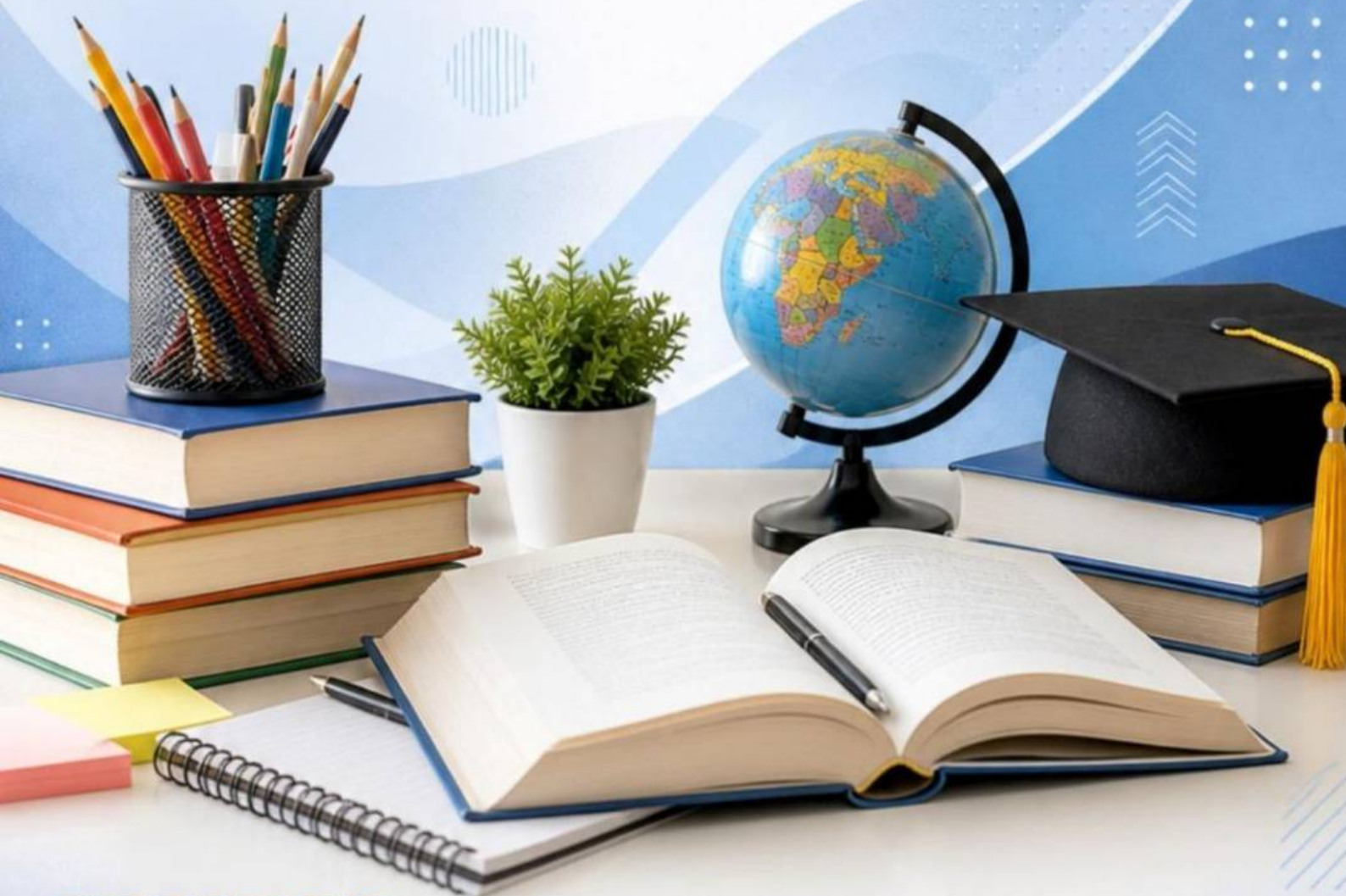
Болашақта жасанды интеллект технологияларының дамуы мектепке дейінгі білім беру сапасын жаңа деңгейге көтереді деп күтілуде.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі рөлі – ust.kz
2. Білім берудегі жасанды интеллект мүмкіндіктері – ust.kz
3. Білім беру саласындағы жасанды интеллект – ust.kz

BILIM AINASY

шілде - июль 2026

БІРТҰТАС ТӘРБИЕ:
АДАЛ АЗАМАТ,
КӘСІБИ МАМАН

BILIMAINASY.KZ

«Білім айнасы» 2026 ж.

**«Білім айнасы» газетінің қосымшасы шілде 2026 ж. №07 (72-1882)
Приложение к газете «Білім айнасы» июль 2026 г. №07 (72-1882)**

Қазақстан Республикасы ұстаздарының ашық сабақтар, баяндама, сценарийлер жиынтығы.

Разработки уроков, занятий и внеклассных мероприятий, сценариев, докладов учителей РК.

Қазақстан Республикасының Мәдениет және Ақпарат министрлігі Ақпарат және Мұрағат комитетінде №14080-Г, 30.12.2013 жылы тіркелген.

Поставлен на учет в Министерстве Культуры и Информации Республики Казахстан, и в Комитете информации и Архивов за №14080-Г от 30.12.2013 г.

Аты: «Білім айнасы» республикалық ғылыми-танымдық газеті.

Название: Республиканская научно-познавательная газета "Білім айнасы".

Тілі: қазақша, орысша.

Язык: казахский, русский.

Негізгі тақырыптық бағыты: білім саласына арналған танымдық газет.

Основное тематическое направление: научно-познавательная газета для образовательной сферы.

Таралу аумағы: Қазақстан Республикасы

Территория распространения: Республика Казахстан

Редакция авторлардың пікірімен келісе бермейді. Сөздік, басқа да мәселелер бойынша авторлар өздері жауапты.

Мнение авторов и редакции может не совпадать. Ответственность за опубликованный материал несет сам автор.

Астана, 2026 жыл

Мазмұны:
Содержание:

1. Мусин Р.Н. – Ауыл мектебін стратегиялық басқарудың заманауи бағыттары.....	3
2. Манашева Г.А. – Ауыл мектебін стратегиялық басқарудың заманауи бағыттары.....	6
3. Ерланқызы А. - Жасанды интеллект құралдарын тарих пәнін оқытуда қолдану мүмкіндіктері.....	10
4. Саденова Ж.С. – Қазақ әдебиеті сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту жолдары.....	16
5. Сахов Д.У. – Білім – ел болашағының негізі.....	22
6. Байсейтов Е.У. – Қазақ әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың тиімді әдістері.....	24
7. Сағызбаева Г.Р. - Цифрлық ұрпақты тәрбиелеудегі заманауи педагогтің рөлі: мектепке дейінгі ұйым тәжірибесі негізінде.....	28
8. Бекжанова А.Ж. - Жасанды интеллект — балалар көзімен.....	31
9. Акбарова А.А. - Тарих сабағында жасанды интеллектті қолдану- білім сапасын арттыру құралы.....	33
10. Манарбекова П.М. - Ұлттық нақыш интерьер дизайнды.....	37
11. Нұрман И.Б. - Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында цифрлық трансформацияның педагогикалық мүмкіндіктері.....	42

Мусин Рустам Нурланович,
Батыс Қазақстан облысы, Ақжайық ауданы,
Үштөбе НОМ
директоры

Ауыл мектебін стратегиялық басқарудың заманауи бағыттары

Аннотация

Мақалада ауыл мектебін стратегиялық басқарудың қазіргі заманғы бағыттары қарастырылып, білім беру ұйымының тұрақты дамуын қамтамасыз етудегі тиімді басқару тәжірибелері сараланады. Автор ауыл мектебінің ерекшеліктерін ескере отырып, стратегиялық жоспарлау, көшбасшылық, педагогтердің кәсіби дамуы, цифрлық трансформация, білім сапасын арттыру және мектеп пен қоғам арасындағы серіктестікті нығайту мәселелеріне тоқталады. Сонымен қатар Үштөбе негізгі орта мектебінде жүзеге асырылып жатқан басқару тәжірибелері мысал ретінде ұсынылып, олардың білім сапасына, оқушылардың функционалдық сауаттылығына және педагогтердің кәсіби құзыреттілігіне ықпалы талданады. Мақала ауыл мектептері басшыларына, білім бөлімдерінің мамандарына және педагогтерге тәжірибелік-әдістемелік материал ретінде ұсынылады.

Түйін сөздер: стратегиялық басқару, ауыл мектебі, мектеп директоры, білім сапасы, цифрлық білім беру, педагогикалық көшбасшылық, мектепті дамыту бағдарламасы, басқару мәдениеті, кәсіби даму, білім беру экожүйесі.

Ауыл мектебін стратегиялық басқарудың заманауи бағыттары

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін жаңғырту үдерісі мектеп басшыларынан жаңа басқарушылық көзқарасты талап етеді. Әсіресе ауыл мектептерін басқару қалалық білім беру ұйымдарына қарағанда өзіндік ерекшеліктерге ие. Демографиялық өзгерістер, кадр тапшылығы, материалдық-техникалық мүмкіндіктердің әрқелкілігі, цифрлық инфрақұрылымның даму деңгейі және әлеуметтік ортаның ерекшелігі ауыл мектебі басшысының стратегиялық ойлау қабілетін талап ететін негізгі факторлардың қатарына жатады.

Бүгінгі мектеп директоры тек әкімшілік қызметкер ғана емес. Ол – көшбасшы, менеджер, стратег, өзгерістерді ұйымдастырушы және қоғаммен байланысты үйлестіруші тұлға. Сондықтан стратегиялық басқару ауыл мектебінің тиімді дамуының негізгі тетігіне айналып отыр.

Стратегиялық басқарудың басты мақсаты – мектептің ұзақ мерзімді даму бағытын нақты айқындап, барлық ресурстарды сол мақсаттарға тиімді жұмылдыру. Бұл ретте басқарудың барлық деңгейінде ашықтық, жауапкершілік және үздіксіз жетілдіру қағидалары сақталуы қажет.

Стратегиялық басқарудың негізгі бағыттары

1. Даму бағдарламасын тиімді жүзеге асыру

Әрбір мектептің даму бағдарламасы нақты талдау нәтижесінде әзірленуі тиіс. SWOT-талдау, тәуекелдерді бағалау, қажеттіліктерді анықтау және нақты көрсеткіштерді белгілеу мектептің даму траекториясын дұрыс айқындауға мүмкіндік береді.

Үштөбе негізгі орта мектебінде мектептің даму бағдарламасы оқу жетістіктерін арттыруға, педагогтердің кәсіби әлеуетін дамытуға, қауіпсіз әрі қолайлы білім беру ортасын қалыптастыруға бағытталған.

2. Педагогикалық көшбасшылық

Заманауи мектепте нәтижелі басқару бір адамның жұмысы емес. Басқарудың бөлінген көшбасшылық моделі мұғалімдердің бастамаларын қолдауға мүмкіндік береді.

Пән бірлестіктері, шығармашылық топтар, тәлімгерлік жүйесі, Lesson Study, кәсіби оқыту қауымдастықтары педагогтердің кәсіби әлеуетін арттырудың тиімді құралдары болып отыр.

3. Білім сапасын деректер негізінде басқару

Қазіргі басқару тәжірибесінде шешімдер нақты мәліметтерге сүйеніп қабылданады. Мектепте БЖБ және ТЖБ нәтижелері; ұлттық мониторинг көрсеткіштері; олимпиада нәтижелері; оқушылардың білім олқылықтары; мұғалімдердің кәсіби қажеттіліктері жүйелі түрде сараланып, соған сәйкес түзету жұмыстары жүргізіледі. Бұл тәсіл басқарудың дәлдігін арттырып, білім сапасының тұрақты өсуіне ықпал етеді.

4. Цифрлық трансформация

Цифрлық технологиялар басқару тиімділігін айтарлықтай жоғарылатты.

Қазіргі мектепте электрондық құжат айналымы; цифрлық платформалар; онлайн мониторинг; электрондық күнделік; жасанды интеллект элементтері; білім беру аналитикасы басқару шешімдерінің сапасын арттыруда маңызды рөл атқаруда.

Ауыл мектебі үшін цифрлық технологиялар географиялық қашықтық мәселесін азайтып, үздік тәжірибелерге қолжетімділікті кеңейтеді.

5. Ата-аналармен және қоғаммен серіктестік

Заманауи мектептің табысты дамуы қоғаммен тиімді байланысқа негізделеді.

Мектептің қамқоршылық кеңесі, ата-аналар комитеті, жергілікті әкімдік, мәдениет үйлері, денсаулық сақтау ұйымдары және кәсіпкерлермен бірлескен жобалар мектептің әлеуметтік әлеуетін арттырады.

Ауыл мектебі ауылдың мәдени-рухани орталығы болғандықтан, мектептің қоғам алдындағы жауапкершілігі ерекше.

6. Мұғалімнің кәсіби дамуы

Стратегиялық басқарудағы маңызды басымдықтардың бірі – педагогтің үздіксіз кәсіби дамуын қамтамасыз ету. Мектепте коучинг; тәлімгерлік; тәжірибе алмасу; зерттеу сабақтары; кәсіби рефлексия, жүйелі ұйымдастырылған жағдайда оқыту сапасы айтарлықтай жоғарылайды.

Үштөбе негізгі орта мектебінің басқару тәжірибесі

Біздің мектепте стратегиялық басқару ұжымдық жауапкершілік қағидатына негізделген.

Басқарудың негізгі ұстанымдары: ашықтық; әділдік; серіктестік; үздіксіз даму; нәтижеге бағдарлану. Әр оқу жылының басында мектептің даму жоспары қайта қаралып, нақты индикаторлар белгіленеді. Педагогтердің ұсыныстары ескеріліп, ортақ шешім қабылдау мәдениеті қалыптасқан.

Білім сапасын арттыру бағытында оқушылардың оқу жетістіктеріне жүйелі мониторинг жүргізіліп, пән мұғалімдерімен жеке жұмыс жоспарлары әзірленеді. Дарынды балаларды қолдау мақсатында пәндік олимпиадаларға, ғылыми жобаларға және түрлі шығармашылық байқауларға қатысуға жағдай жасалған. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін дамыту мақсатында тәжірибе алмасу алаңдары ұйымдастырылып, заманауи оқыту технологиялары кеңінен енгізілуде.

Заманауи мектеп директорының құзыреттілігі

Қазіргі жағдайда мектеп директоры: стратегиялық ойлай алуы;

команда қалыптастыра білуі; өзгерістерді басқаруы; тиімді коммуникация жүргізуі; қаржылық сауаттылығы болуы; цифрлық басқаруды меңгеруі; педагогикалық көшбасшылық танытуы қажет. Осы құзыреттер мектептің ұзақ мерзімді дамуына негіз болады.

Ауыл мектебін стратегиялық басқару – тек әкімшілік қызмет емес, ол болашақ ұрпақтың сапалы білім алуына бағытталған жүйелі басқару философиясы.

Заманауи мектеп басшысы өзгерістерге бейім, кәсіби тұрғыдан үнемі дамып отыратын, ұжымды ортақ мақсатқа жұмылдыра алатын көшбасшы болуы тиіс. Стратегиялық жоспарлау, цифрлық технологияларды тиімді пайдалану, педагогтердің кәсіби дамуын қолдау және қоғаммен серіктестікті нығайту ауыл мектебінің тұрақты дамуының негізгі кепілі болып табылады.

Үштөбе негізгі орта мектебінің тәжірибесі көрсеткендей, басқарудағы жүйелілік, кәсібилік және серіктестік білім сапасының артуына, педагогтердің кәсіби белсенділігіне және оқушылардың жан-жақты дамуына оң әсер етеді. Сондықтан стратегиялық басқаруды жетілдіру – ауыл мектебінің болашақтағы табысының маңызды шарты.

Пайдаланылған әдебиеттер

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана, 2023.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. «Орта білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары». – Астана, 2024.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Білім беру ұйымдарын басқарудың заманауи тәсілдері бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2024.

«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы. Білім беру ұйымдарындағы стратегиялық менеджмент: әдістемелік құрал. – Алматы, 2024.

БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. Білім сапасын басқарудың тиімді тетіктері: әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2025.

БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. Қазақстандағы орта білім берудің ұлттық баяндамасы. – Астана, 2025.

Манашева Галия Адилгереевна,
БҚО, Ақжайық ауданы,
«Тінәлі негізгі орта мектебі» КММ
директоры

Ауыл мектебін стратегиялық басқарудың заманауи бағыттары

Аңдатпа

Бұл мақалада ауыл мектебін стратегиялық басқарудың заманауи бағыттары қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесіндегі өзгерістер ауыл мектептерін басқару мазмұнына жаңа талаптар қояды. Сондықтан мектепті тиімді дамыту үшін стратегиялық жоспарлау, білім сапасын басқару, педагогтердің кәсіби дамуы, цифрлық технологияларды енгізу және қоғаммен серіктестік бағыттарын жүйелі ұйымдастыру маңызды болып табылады. Мақалада ауыл мектебінің ерекшеліктері ескеріліп, стратегиялық басқарудың негізгі тетіктері мен тиімді жолдары ұсынылады.

Тірек сөздер: стратегиялық басқару, ауыл мектебі, білім сапасы, көшбасшылық, мониторинг, Lesson Study, цифрлық басқару, педагогикалық менеджмент.

Кіріспе

Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер білім беру жүйесінің мазмұны мен басқару құрылымына жаңа талаптар қойып отыр. Әлемдік білім кеңістігіндегі жаңашыл үрдістер, цифрландыру үдерісі, білім сапасына қойылатын талаптардың артуы мектепті басқарудың дәстүрлі тәсілдерін қайта қарауды қажет етеді. Осыған байланысты білім беру ұйымдарын стратегиялық тұрғыдан басқару мәселесі ерекше маңызға ие болуда. Әсіресе ауыл мектептерінің даму бағытын жүйелі ұйымдастыру қазіргі кезеңдегі өзекті мәселелердің біріне айналып отыр.

Ауыл мектебі – тек білім беретін ұйым ғана емес, ол ауылдың мәдени, рухани және әлеуметтік орталығы болып табылады. Ауыл мектебі арқылы ұлттық құндылықтар сақталып, ұрпақ тәрбиесі қалыптасады. Сонымен қатар мектеп ауыл тұрғындарын біріктіретін маңызды қоғамдық институт ретінде де қызмет атқарады. Сондықтан ауыл мектебінің сапалы дамуы тек білім беру жүйесіне ғана емес, тұтас қоғамның дамуына тікелей әсер етеді.

Бүгінгі күні ауыл мектептері бірқатар күрделі мәселелермен бетпе-бет келіп отыр. Олардың қатарында кадр тапшылығы, материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі, интернет сапасының төмендігі, оқушы санының азаюы және жас мамандардың тұрақтамауы сияқты мәселелер бар. Мұндай жағдайлар мектептің даму қарқынына әсер етіп, білім сапасының төмендеу қаупін тудырады. Сондықтан ауыл мектебін басқару жүйесі тек ағымдағы мәселелерді шешумен шектелмей, ұзақ мерзімді даму стратегиясына негізделуі қажет.

Қазіргі білім беру жүйесінде мектепті басқарудың дәстүрлі әкімшілік үлгісі біртіндеп стратегиялық басқару моделіне ауысуда. Стратегиялық басқару – мектептің болашақ даму бағытын айқындап, нақты мақсат қояға, ресурстарды тиімді пайдалануға және тұрақты нәтижеге қол жеткізуге бағытталған басқару жүйесі. Бұл басқару түрі мектептің ішкі мүмкіндіктерін тиімді пайдаланып қана қоймай, сыртқы ортадағы өзгерістерге бейімделуге мүмкіндік береді.

Ауыл мектебі жағдайында стратегиялық басқару ерекше рөл атқарады. Себебі ауыл мектебінің өзіндік ерекшеліктері мен артықшылықтары бар. Атап айтқанда, шағын ортадағы тығыз қарым-қатынас, ата-анамен тұрақты байланыс, ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие беру мүмкіндігі және әр оқушыға жеке қолдау көрсету ауыл мектебінің маңызды артықшылықтары болып саналады. Осы мүмкіндіктерді тиімді пайдалану мектептің сапалы дамуына негіз бола алады.

Негізгі бөлім

Стратегиялық басқарудың мәні

Қазіргі білім беру жүйесінде мектепті тиімді басқару мәселесі ерекше маңызға ие болып отыр. Әсіресе ауыл мектебі жағдайында басқару жүйесін стратегиялық тұрғыдан ұйымдастыру мектептің тұрақты дамуының негізгі тетігі саналады. Стратегиялық басқару – білім беру ұйымының ұзақ мерзімді даму бағытын анықтап, нақты мақсат қоюға, ресурстарды тиімді пайдалануға және сапалы нәтижеге қол жеткізуге бағытталған басқару жүйесі.

Дәстүрлі басқару жүйесінде мектеп жұмысы көбіне ағымдағы мәселелерді шешуге бағытталса, стратегиялық басқару болашаққа бағдарланған даму моделін қалыптастырады. Бұл басқару түрі мектептің ішкі және сыртқы жағдайын жан-жақты талдауға, проблемаларды алдын ала анықтауға және нақты шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Стратегиялық басқарудың негізгі ерекшелігі – мектептің барлық жұмыс бағытын бір мақсатқа жұмылдыруында. Яғни білім сапасы, тәрбие жұмысы, кадрлық саясат, цифрлық даму және қоғаммен байланыс жүйелі түрде өзара ықпалдаса отырып жүзеге асырылады.

Қазіргі кезеңде мектеп директоры тек әкімшілік қызмет атқарушы ғана емес, стратегиялық көшбасшы болуы қажет. Ол педагогикалық ұжымның әлеуетін тиімді пайдаланып, мектептің даму мәдениетін қалыптастыра білуі тиіс. Сонымен қатар директор ұжымда ынтымақтастық ортасын құрып, мұғалімдердің кәсіби дамуына тұрақты қолдау көрсетуі қажет. Стратегиялық басқару барысында SWOT талдау, PEST талдау, мониторинг, КРІ көрсеткіштері және цифрлық бақылау жүйелері қолданылады. Бұл құралдар мектептің даму динамикасын бақылауға және тиімді шешім қабылдауға мүмкіндік береді.

Білім сапасын басқару – стратегиялық дамудың негізгі бағыты

Мектептің даму деңгейін анықтайтын басты көрсеткіштердің бірі – білім сапасы. Сондықтан стратегиялық басқарудың негізгі бағыты білім сапасын арттыруға бағытталуы тиіс.

Қазіргі білім беру жүйесінде білім сапасы тек үлгерім көрсеткішімен ғана емес, оқушының функционалдық сауаттылығымен, шығармашылық қабілетімен және алған білімін өмірде қолдана алуымен анықталады. Осыған байланысты мектепте білім сапасын басқару жүйелі әрі үздіксіз жүргізілуі қажет. Білім сапасын басқаруда мониторинг маңызды рөл атқарады. Мониторинг арқылы оқу жетістігі, білім сапасының динамикасы, пәндік қиындықтар және оқушының даму деңгейі анықталады. Мұндай талдау нәтижесінде мектеп әкімшілігі нақты проблемаларды анықтап, түзету жұмыстарын ұйымдастыра алады.

Қазіргі кезеңде білім сапасын арттыруда Lesson Study тәсілі тиімді нәтиже көрсетуде. Lesson Study – мұғалімдердің бірлесіп сабақ жоспарлап, зерттеу жүргізуі арқылы жүзеге асатын кәсіби даму тәсілі. Бұл тәсіл мұғалімдердің тәжірибе алмасуына, оқушы әрекетін зерттеуіне және сабақ сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар білім сапасын басқаруда критериалды бағалау, қалыптастырушы бағалау, зерттеу жұмыстары, жобалық оқыту және саралап оқыту әдістері маңызды орын алады. Әсіресе ауыл мектебі жағдайында әр оқушыға жеке қолдау көрсету мүмкіндігі жоғары болғандықтан, саралап оқыту мен қолдаушы бағалау жүйесі тиімді нәтиже береді.

Педагогтердің кәсіби дамуы

Мектептің сапалы дамуы ең алдымен педагогтердің кәсіби құзыреттілігіне байланысты. Сондықтан стратегиялық басқару жүйесінде мұғалімдердің кәсіби дамуына ерекше назар аударылуы қажет. Қазіргі мұғалім жаңа педагогикалық технологияларды, цифрлық ресурстарды, критериалды бағалау жүйесін және оқушы қажеттілігіне бағытталған оқыту тәсілдерін меңгеруі тиіс. Педагогтердің кәсіби дамуы үздіксіз процесс болуы қажет. Бұл бағытта коучинг, менторинг, Lesson Study, тәжірибе алмасу, семинарлар және кәсіби қауымдастықтар маңызды рөл атқарады. Әсіресе жас мамандарға қолдау көрсету ауыл мектебі үшін өте маңызды. Себебі кадр тапшылығы жағдайында жас педагогтердің мектепте тұрақтап қалуы кәсіби қолдау мен жағымды ортаға байланысты болады.

Қазіргі кезеңде мұғалімнің кәсіби дамуы тек курстан өтумен шектелмейді. Ол өз тәжірибесін зерттеп, рефлексия жасап, үздіксіз ізденісте болуы тиіс. Сондықтан мектеп директоры педагогтердің кәсіби өсуіне жағдай жасап, қолдаушы басқару мәдениетін қалыптастыруы қажет. Педагогтердің кәсіби дамуының нәтижесінде сабақ сапасы артады, оқушы белсенділігі күшейеді және білім сапасы жақсарады, мұғалім мотивациясы жоғарылайды.

Цифрлық басқару жүйесі

Қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі – цифрландыру. Цифрлық технологиялар мектепті басқарудың тиімділігін арттырып, ақпаратпен жедел жұмыс жасауға мүмкіндік береді. Ауыл мектептерінде цифрлық басқару жүйесін енгізу білім сапасын бақылауды және мониторинг жұмыстарын жеңілдетеді. Қазіргі кезеңде мектептерде Kundelik жүйесі, Google Forms, Excel мониторингтері және Dashboard платформалары кеңінен қолданылады. Цифрлық басқару жүйесі оқу жетістігін бақылауға, мұғалім жұмысын талдауға, ата-анамен байланыс орнатуға және құжат айналымын жеңілдетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар цифрлық технологиялар мұғалімдердің де кәсіби жұмысын жеңілдетеді. Онлайн платформалар арқылы тест құрастыру, сауалнама жүргізу, инфографика жасау және электронды мониторинг ұйымдастыру тиімді жүзеге асырылады. Дегенмен ауыл мектептерінде интернет сапасының төмендігі цифрлық жүйені толық енгізуге кедергі келтіруі мүмкін. Сондықтан мектеп басшысы қолда бар ресурстарды тиімді пайдаланып, цифрлық сауаттылықты біртіндеп дамытуы қажет. Қазіргі кезеңде цифрлық мәдениет мектептің стратегиялық дамуының маңызды көрсеткішіне айналып отыр.

Тәрбие жүйесі және қоғаммен байланыс

Мектептің стратегиялық дамуындағы маңызды бағыттардың бірі – тәрбие жүйесін жетілдіру. Қазіргі мектеп тек білім беру мекемесі ғана емес, тұлға тәрбиесін қалыптастыратын әлеуметтік орта болып табылады. Әсіресе ауыл мектебінде ұлттық тәрбие мен қоғамдық құндылықтарды дамытуға үлкен мүмкіндік бар. Себебі ауыл ортасы ұлттық дәстүр мен рухани мәдениетті сақтауға қолайлы орта болып саналады. Қазіргі кезеңде тәрбие жұмысы «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламалары, ұлттық құндылықтар, құқықтық тәрбие және қауіпсіз орта қалыптастыру бағытында ұйымдастырылуда.

Тәрбие жұмысының тиімділігі мектеп пен ата-ана арасындағы серіктестікке де байланысты. Сондықтан ата-анамен байланысты жүйелі ұйымдастыру стратегиялық басқарудың маңызды бөлігі болып табылады. Бұл бағытта ата-аналар жиналысы, форумдар, тренингтер, аналар және әкелер клубы және әлеуметтік жобалар ұйымдастырылады. Сонымен қатар қоғаммен байланыс мектептің ашықтығын арттырады. Ауыл әкімдігімен, мәдениет ұйымдарымен, құқық қорғау органдарымен және қоғамдық ұйымдармен бірлескен жұмыстар мектептің әлеуметтік беделін күшейтеді. Тәрбие жүйесі нәтижесінде оқушының азаматтық жауапкершілігі қалыптасады, ұлттық құндылықтарға құрмет артады, қауіпсіз орта қалыптасады және мектеп пен қоғам арасындағы байланыс нығаяды.

Мониторинг және талдау

Стратегиялық басқарудың тиімділігі мониторинг пен талдау жұмыстары арқылы анықталады. Мониторинг – мектеп жұмысының нәтижесін жүйелі бақылау және бағалау процесі. Қазіргі кезеңде мониторинг білім сапасын, тәрбие жұмысын, мұғалім белсенділігін, психологиялық ахуалды және ата-анамен байланысты талдауға бағытталады. Мониторинг нәтижесі басқарушылық шешім қабылдауға негіз болады. Егер мектепте нақты деректерге сүйенген басқару жүйесі қалыптасса, онда даму сапасы да артады. Мониторинг барысында сауалнама, бақылау, диагностикалық жұмыстар, аналитикалық есептер және цифрлық талдау құралдары қолданылады. Әсіресе білім сапасының мониторингі маңызды орын алады. Бұл бағытта тоқсандық және жылдық көрсеткіштер талданып, проблемалық пәндер мен оқушылар анықталады. Сонымен қатар тәрбие жұмысының мониторингі арқылы оқушы тәртібі, құқықтық мәдениет, қоғамдық белсенділік және психологиялық жағдай зерттеледі. Тиімді мониторинг нәтижесінде мектеп проблемаларды ерте анықтай алады, түзету жұмыстарын ұйымдастырады, білім сапасын арттырады және стратегиялық даму бағытын нақтылайды.

Жалпы алғанда мониторинг пен талдау стратегиялық басқарудың негізгі құралдарының бірі болып табылады. Сондықтан мектеп басшысы мониторинг жүйесін тұрақты ұйымдастырып, оның нәтижесін мектептің даму сапасын арттыруда тиімді пайдалануы қажет.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, ауыл мектебін стратегиялық басқару – қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды бағыттардың бірі. Стратегиялық басқару мектептің даму бағытын нақты анықтап, білім сапасын арттыруға, педагогтердің кәсіби дамуын қолдауға және қауіпсіз әрі тиімді білім беру ортасын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі мектеп директоры стратегиялық көшбасшы ретінде мектептің даму бағытын айқындай алуы, педагогикалық ұжымды ортақ мақсатқа жұмылдыра білуі, мониторинг пен талдауды жүйелі ұйымдастыруы және қоғаммен серіктестікті дамытуы қажет. Әсіресе ауыл мектебі жағдайында стратегиялық басқару ұлттық құндылықтарды сақтай отырып, заманауи басқару тәсілдерін тиімді енгізуге бағытталуы тиіс. Мұндай басқару жүйесі мектептің тұрақты дамуына және сапалы білім беру нәтижесіне қол жеткізуге негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. *Педагогика*. – Алматы: Дарын, 2016. – 448 б.
2. Нұрғалиева Г.К. *Білім берудегі менеджмент және көшбасшылық*. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 312 б.
3. Мұқанова Б. *Педагогикалық менеджмент*. – Алматы: Білім, 2020. – 268 б.
4. Жексенбаева Ү.Б. *Білім сапасын басқарудың теориясы мен практикасы*. – Алматы: Қазақ университеті, 2022. – 310 б.
5. Назарбаев Зияткерлік мектептері. Педагогикалық шеберлік орталығы. *Lesson Study: мұғалім тәжірибесіндегі зерттеу сабағы*. – Астана, 2021.
6. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. *«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы*. – Астана, 2023.
7. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. *«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы*. – Астана, 2025.
8. Ахметова Г. *Білім берудегі мониторинг және бағалау жүйесі*. – Алматы: Эверо, 2020. – 218 б.

Ерланқызы Арайлым
Шымкент қаласы
М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Зерттеу университеті
тарих пәнінің мұғалімі

Жасанды интеллект құралдарын тарих пәнін оқытуда қолдану мүмкіндіктері

Аңдатпа

Мақалада тарих пәнін оқытуда жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация жағдайында жасанды интеллект оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, тарихи деректерді талдау қабілетін дамытуға және білімді жекелендіруге ықпал ететін маңызды құрал ретінде сипатталады. Сонымен қатар, ChatGPT, Gemini, Microsoft Copilot сияқты генеративті жасанды интеллект платформаларын тарих сабақтарында пайдалану жолдары талданады. Жасанды интеллектті қолданудың артықшылықтары мен шектеулері ғылыми-педагогикалық тұрғыдан сараланып, тарих пәнін оқыту сапасын арттырудағы рөлі айқындалады.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, тарих пәні, цифрлық білім беру, оқыту әдістемесі, ChatGPT, білім беру технологиялары, тарихи ойлау, цифрлық құзыреттілік.

Кіріспе

XXI ғасырдың ақпараттық қоғамында білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістерге ұшырап отыр. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру мазмұнын ғана емес, оқыту әдістерін де жаңартуды талап етеді. Қазақстан Республикасында білім беруді цифрландыру мемлекеттік саясаттың маңызды бағыттарының бірі ретінде қарастырылып, білім сапасын арттыруға арналған түрлі инновациялық жобалар жүзеге асырылуда.

Соңғы жылдары әлемдік білім кеңістігінде ерекше назар аударылып отырған технологиялардың бірі – жасанды интеллект. Жасанды интеллект адамның ойлау әрекетіне ұқсас міндеттерді орындайтын, мәліметтерді өңдеп, талдап, қорытынды шығара алатын интеллектуалды бағдарламалар жиынтығы болып табылады. Бүгінгі таңда ChatGPT, Google Gemini, Microsoft Copilot, Claude сияқты жүйелер білім беру процесінің ажырамас бөлігіне айналып келеді.

Тарих пәнін оқыту оқушылардан тек тарихи фактілерді есте сақтауды ғана емес, тарихи құбылыстарды талдау, салыстыру, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау және тарихи деректерге сыни көзқарас қалыптастыруды талап етеді. Осы тұрғыдан алғанда жасанды интеллект тарихи білімді меңгерудің жаңа мүмкіндіктерін ұсынады.

Жасанды интеллектті пайдалану арқылы мұғалім сабаққа қажетті материалдарды қысқа уақыт ішінде дайындай алады, тарихи карталар, кестелер, уақыт сызықтары, тест тапсырмалары және түрлі деңгейдегі шығармашылық жұмыстар әзірлейді. Ал білім алушылар өз бетінше ізденіп, тарихи оқиғаларды бірнеше дереккөз негізінде салыстыруға мүмкіндік алады.

Дегенмен жасанды интеллектті қолдану барысында ғылыми дәлдік, ақпараттың шынайылығы және академиялық адалдық мәселелері ерекше назар аударуды қажет етеді. Сондықтан бұл технологияларды педагогикалық мақсатқа сай және әдістемелік талаптарды сақтай отырып пайдалану маңызды.

Осыған байланысты мақалада тарих пәнін оқытуда жасанды интеллект құралдарын қолданудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылып, олардың білім беру сапасына ықпалы талданады.

Зерттеудің мақсаты

Тарих пәнін оқыту процесінде жасанды интеллект құралдарын қолданудың тиімді мүмкіндіктерін анықтау, олардың оқушылардың тарихи ойлау қабілетін дамытудағы рөлін ғылыми тұрғыдан негіздеу және оқыту тәжірибесіне енгізудің тиімді жолдарын ұсыну.

Зерттеу міндеттері

жасанды интеллект ұғымының ғылыми негіздерін қарастыру;
тарих пәнін оқытудағы қазіргі цифрлық технологиялардың ерекшеліктерін талдау;
жасанды интеллект құралдарының тарих сабақтарындағы қолданылу мүмкіндіктерін анықтау;
олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін саралау;
тарих мұғалімдеріне арналған практикалық ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу әдістері

Зерттеу барысында ғылыми әдебиеттерді талдау, салыстырмалы талдау, педагогикалық бақылау, жүйелеу және қорытындылау әдістері қолданылды. Сонымен қатар білім беру саласындағы халықаралық зерттеулер мен қазіргі цифрлық платформалардың тәжірибелері қарастырылды.

1. Тарих пәнін оқытудағы жасанды интеллекттің мүмкіндіктері

Жасанды интеллект (ЖИ) – адамның интеллектуалдық әрекеттеріне ұқсас тапсырмаларды орындауға қабілетті ақпараттық технологиялардың жиынтығы. Бүгінгі таңда бұл технология білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналып, оқыту әдістемесіне жаңа серпін беруде. Әсіресе тарих пәнін оқытуда ЖИ құралдарын қолдану білім алушылардың қызығушылығын арттыруға, тарихи материалдарды терең меңгеруге және зерттеушілік қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Тарих пәнінің басты мақсаты – оқушылардың тарихи санасын қалыптастыру, тарихи деректерді сыни тұрғыдан талдай білуіне жағдай жасау және өткен оқиғаларды қазіргі заманмен байланыстыра отырып бағалай алу дағдыларын дамыту. Бұл міндеттерді жүзеге асыруда жасанды интеллект маңызды педагогикалық құрал ретінде көрінеді.

ЖИ платформалары тарихи мәтіндерді талдап, олардың негізгі мазмұнын қысқаша түсіндіруге, тарихи тұлғалар туралы ақпарат жинақтауға, оқиғалардың хронологиялық ретін анықтауға және күрделі тарихи үдерістерді қарапайым тілмен түсіндіруге көмектеседі. Мұндай мүмкіндіктер мұғалімнің сабаққа дайындалу уақытын қысқартып, білім алушылардың өздігінен білім алу белсенділігін арттырады.

Сонымен қатар жасанды интеллект әр оқушының білім деңгейіне бейімделген тапсырмалар құра алады. Бұл білім беруді дараландыруға, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге және оқу жетістіктерін тиімді бағалауға мүмкіндік береді.

2. Тарих сабақтарында қолданылатын жасанды интеллект құралдары

Қазіргі уақытта білім беру саласында кеңінен қолданылатын бірнеше генеративті жасанды интеллект платформалары бар.

ChatGPT

ChatGPT – мәтіндерді өңдеуге, түсіндіруге және жаңа оқу материалдарын құрастыруға арналған интеллектуалды жүйе. Тарих сабағында ChatGPT келесі мақсаттарда қолданылады:

тарихи оқиғаларды түсіндіру;
күрделі тақырыптарды қарапайым тілде баяндау;
тест тапсырмаларын құрастыру;
эссе жоспарларын әзірлеу;
тарихи кейіпкерлердің атынан диалогтар дайындау;
пікірталас сұрақтарын әзірлеу.

Мысалы, мұғалім ChatGPT-ге «Қазақ хандығының құрылуы туралы 10 тест сұрағын құрастыр» немесе «1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісті себептері мен салдары бойынша салыстырмалы кесте жаса» деген тапсырма бере алады.

Google Gemini

Gemini мәтінмен қатар сурет, карта, диаграмма сияқты ақпараттарды талдауға мүмкіндік береді. Бұл тарих пәнінде тарихи фотосуреттерді, карталарды және архивтік материалдарды зерттеу кезінде өте тиімді.

Gemini көмегімен:

тарихи карталарды түсіндіруге;
суреттер бойынша тарихи талдау жасауға;
инфографика әзірлеуге;
тарихи презентациялар жасауға болады.

Microsoft Copilot

Microsoft Copilot Word, Excel және PowerPoint бағдарламаларымен біріктірілген.

Тарих мұғалімдері Copilot көмегімен:

сабақ жоспарын құрастырады;
презентациялар жасайды;
тарихи кестелер әзірлейді;
бағалау тапсырмаларын автоматты түрде дайындайды.

3. Тарих сабақтарында жасанды интеллектті қолданудың әдістемелік мүмкіндіктері

Жасанды интеллект оқытудың көптеген әдістерін жаңа деңгейге көтереді.

3.1 Сабақ жоспарын әзірлеу

Мұғалім бірнеше минут ішінде белгілі бір тақырып бойынша толық сабақ жоспарын жасай алады.

Мысалы:

Тақырып: Қазақ хандығының құрылуы

ЖИ ұсынатын құрылым:

оқу мақсаты;
бағалау критерийлері;
жаңа сабақ;
топтық жұмыс;
тарихи құжаттарды талдау;
рефлексия;
үй тапсырмасы.

3.2 Тарихи құжаттарды талдау

Тарих сабағында тарихи құжаттарды талдау маңызды орын алады.

ЖИ:

мәтіндегі негізгі ойды анықтайды;
белгісіз сөздерді түсіндіреді;
автордың көзқарасын сипаттайды;
тарихи маңызын бағалауға көмектеседі.

Бұл оқушылардың сыни ойлау дағдыларын қалыптастырады.

3.3 Деңгейлік тапсырмалар дайындау

Жасанды интеллект әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар құрастыра алады.

А деңгейі

тарихи даталарды анықтау;
тұлғаларды сәйкестендіру.

В деңгейі
себеп-салдарын талдау;
салыстырмалы кесте жасау.

С деңгейі
тарихи эссе жазу;
пікірталас ұйымдастыру;
тарихи шешімдерді бағалау.

3.4 Тарихи ойындар ұйымдастыру

ЖИ тарихи рөлдік ойындар ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Мысалы:

"Егер мен Керей хан болсам..." немесе

"Егер мен Алаш қайраткері болсам..."

Оқушылар тарихи тұлғаның көзқарасымен сөйлеп, тарихи жағдайларға өзіндік баға береді.

Бұл шығармашылық ойлау мен тарихи эмпатияны дамытады.

4. Жасанды интеллектті қолданудың артықшылықтары

Тарих пәнінде жасанды интеллектті қолданудың негізгі артықшылықтары:

оқу материалының қолжетімділігі артады;

сабақтың көрнекілігі күшейеді;

оқушының пәнге қызығушылығы артады;

уақыт үнемделеді;

тапсырмаларды жекелендіруге мүмкіндік береді;

оқушылардың зерттеушілік қабілеті дамиды;

тарихи деректерді салыстыру жеңілдейді;

білімді жедел бағалауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар мұғалім шығармашылық жұмыстарға көбірек уақыт бөліп, дайындық процесін тиімді ұйымдастыра алады.

5. Жасанды интеллектті қолданудың қауіптері мен шектеулері

Жасанды интеллекттің көптеген артықшылықтарымен қатар белгілі бір тәуекелдері де бар.

Біріншіден, кей жағдайда ЖИ тарихи мәліметтерді қате немесе толық емес түрде ұсынуы мүмкін. Сондықтан ұсынылған ақпарат міндетті түрде ғылыми әдебиеттермен және сенімді тарихи дереккөздермен салыстырылып тексерілуі тиіс.

Екіншіден, оқушылардың ЖИ-ге шамадан тыс тәуелді болуы олардың өздігінен іздену, тарихи құжаттарды талдау және дербес қорытынды жасау дағдыларының әлсіреуіне әкелуі ықтимал.

Үшіншіден, академиялық адалдық мәселесі ерекше назар аударуды қажет етеді. Кейбір білім алушылар жасанды интеллект көмегімен дайын эссе немесе тапсырмалар жасап, оларды өз еңбегі ретінде ұсынуы мүмкін. Сондықтан мұғалім бағалау жүйесінде ауызша қорғау, жобалық жұмыс, дереккөздермен жұмыс және шығармашылық тапсырмаларға көбірек мән бергені жөн.

Сонымен қатар жасанды интеллекттің жұмысы интернетке тәуелді болғандықтан, барлық білім беру ұйымдарында оны бірдей деңгейде қолдану мүмкіндігі бола бермейді. Осы себепті ЖИ мұғалімді алмастыратын құрал емес, оқу процесін қолдайтын көмекші технология ретінде қарастырылуы тиіс.

6. Қазақстанның білім беру жүйесінде жасанды интеллектті қолдану тәжірибесі

Қазақстанда білім беру жүйесін цифрландыру мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып табылады. Соңғы жылдары мектептерде электрондық оқулықтар, цифрлық білім беру платформалары, қашықтан оқыту технологиялары және жасанды интеллект элементтері енгізіліп келеді. Бұл өзгерістер білім беру сапасын арттырумен қатар, мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін дамытуға да ықпал етуде.

Тарих пәнін оқытуда цифрлық ресурстарды пайдалану оқушылардың тарихи материалдарды қабылдауын жеңілдетіп, олардың зерттеушілік және аналитикалық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, тарихи карталармен жұмыс, виртуалды мұражайларға саяхат жасау, интерактивті уақыт сызықтарын құру және архивтік құжаттарды талдау оқыту үдерісінің тиімділігін арттырады.

Қазіргі таңда тарих мұғалімдері ChatGPT, Gemini және Copilot сияқты жасанды интеллект құралдарын сабақ жоспарын дайындауда, бағалау тапсырмаларын әзірлеуде, тарихи мәтіндерді талдауда және оқушылардың шығармашылық жұмыстарын ұйымдастыруда пайдалана бастады. Бұл технологиялар мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп қана қоймай, білім алушылардың оқу мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді.

Дегенмен жасанды интеллектті білім беру жүйесіне тиімді енгізу үшін мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын жетілдіру, әдістемелік қолдау көрсету және ақпараттық қауіпсіздік талаптарын сақтау маңызды болып табылады.

7. Зерттеу нәтижелері және талқылау

Жүргізілген ғылыми әдебиеттерді талдау жасанды интеллект құралдарының тарих пәнін оқытуда кең мүмкіндіктерге ие екенін көрсетті.

Біріншіден, жасанды интеллект оқу материалдарын қысқа уақыт ішінде әзірлеуге мүмкіндік береді. Мұғалім сабақ жоспарын, тест тапсырмаларын, бағалау критерийлерін және көрнекі материалдарды автоматты түрде дайындай алады. Бұл педагогтің уақытын үнемдеп, шығармашылық жұмыстарға көбірек көңіл бөлуіне жағдай жасайды.

Екіншіден, жасанды интеллект оқушылардың тарихи ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Түрлі тарихи көзқарастарды салыстыру, тарихи құжаттарды талдау және себеп-салдарлық байланыстарды анықтау арқылы білім алушылардың сыни ойлау дағдылары қалыптасады.

Үшіншіден, білім беру үдерісін дараландыру мүмкіндігі артады. Әр оқушының білім деңгейіне сәйкес тапсырмалар әзірлеу олардың оқу жетістіктерін жақсартуға ықпал етеді.

Сонымен қатар зерттеу барысында жасанды интеллекттің белгілі бір шектеулері анықталды. Кейбір жағдайларда жүйе тарихи мәліметтерді дәл емес немесе толық емес ұсынуы мүмкін. Сондықтан мұғалім ұсынылған ақпараттың ғылыми негізділігін тексеріп, сенімді дереккөздермен салыстыруы қажет.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жасанды интеллект тарих пәні мұғалімін алмастыратын құрал емес. Ол мұғалімнің кәсіби қызметін қолдайтын, оқыту сапасын арттыратын және оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін инновациялық технология болып табылады.

Практикалық ұсыныстар

Зерттеу нәтижелері негізінде тарих пәні мұғалімдеріне төмендегідей ұсыныстар беруге болады:

1. Жасанды интеллект құралдарын сабақ жоспарын әзірлеуде жүйелі пайдалану.
2. Тарихи деректердің шынайылығын бірнеше ғылыми дереккөз арқылы міндетті түрде тексеру.
3. Оқушыларға жасанды интеллектті тек көмекші құрал ретінде пайдалануды үйрету.
4. Академиялық адалдық қағидаларын сабақ барысында тұрақты түсіндіру.

5. Тарихи құжаттармен, карталармен және архив материалдарымен жұмыс істеуді жасанды интеллектпен ұштастыру.

6. Сабақ барысында пікірталас, жоба және зерттеу жұмыстарын көбейту.

7. Мұғалімдердің жасанды интеллект бойынша кәсіби біліктілігін тұрақты жетілдіру.

Қорытынды

Қазіргі кезеңде жасанды интеллект білім беру жүйесінің дамуына жаңа серпін беретін инновациялық технологиялардың бірі болып табылады. Оның мүмкіндіктерін тарих пәнін оқытуда тиімді пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, тарихи білімді терең меңгеруге жағдай жасайды.

Жасанды интеллект сабақ мазмұнын байытып қана қоймай, білім беруді дараландыруға, тарихи деректерді талдау дағдыларын дамытуға және оқыту үдерісін ұйымдастырудың жаңа әдістерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар мұғалімнің кәсіби қызметін жеңілдетіп, оқу материалдарын әзірлеуге кететін уақытты қысқартады.

Сонымен бірге жасанды интеллектті пайдалану барысында ғылыми дәлдік, ақпараттың сенімділігі, академиялық адалдық және ақпараттық қауіпсіздік мәселелеріне ерекше назар аудару қажет. Сондықтан бұл технологияларды педагогикалық мақсатқа сәйкес және ғылыми-әдістемелік талаптарды сақтай отырып қолдану маңызды.

Қорыта айтқанда, жасанды интеллект тарих пәнін оқыту сапасын арттырудың тиімді құралы болып табылады. Оны білім беру жүйесіне ғылыми негізде және әдістемелік тұрғыдан дұрыс енгізу оқушылардың тарихи ойлау қабілетін, зерттеушілік мәдениетін және цифрлық құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
3. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023.
4. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. Paris, 2021.
5. OECD. Artificial Intelligence and the Future of Skills. Paris: OECD Publishing, 2021.
6. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence. London: UCL IOE Press, 2018.
7. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education. Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
8. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th ed. Pearson, 2021.
9. Selwyn N. Should Robots Replace Teachers? Polity Press, 2019.
10. Mollick E. Co-Intelligence: Living and Working with AI. New York: Portfolio, 2024.

Саденова Жанар Сайлауқызы

Шымкент қаласы

Қ.Сыпатаев атындағы №7 ІТ мектеп - лицейі

қазақ тілі мен қазақ әдебиеті пәнінің мұғалімі

Қазақ әдебиеті сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту жолдары

Аңдатпа

Бұл мақалада қазақ әдебиеті сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудың тиімді жолдары қарастырылады. Әдебиетті оқыту барысында білім алушылардың шығармашылық ойлауын қалыптастыру, көркем мәтінді талдау дағдыларын жетілдіру және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірудің әдіс-тәсілдері сараланады. Сонымен қатар шығармашылық тапсырмалар, жобалық жұмыстар, дебат, инсценировка, эссе, цифрлық білім беру ресурстары сияқты оқыту технологияларының тиімділігі көрсетіледі. Мақалада мұғалімнің шығармашылық ортаны қалыптастырудағы рөлі мен оқушылардың жеке қабілеттерін дамытуға бағытталған тәжірибелік ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: қазақ әдебиеті, шығармашылық қабілет, көркем шығарма, шығармашылық тапсырма, әдеби талдау, оқыту әдістері, функционалдық сауаттылық, ұлттық құндылық.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушының тек білім алуына ғана емес, оның шығармашылық әлеуетін дамытуға, өзіндік ойлау қабілетін қалыптастыруға және өмірлік жағдаяттарда алған білімін тиімді қолдана білуіне жағдай жасау. Осы тұрғыдан алғанда қазақ әдебиеті пәні оқушының рухани дүниесін байытып, көркемдік талғамын қалыптастыратын, ұлттық құндылықтарды дәріптейтін маңызды пәндердің бірі болып табылады.

Әдебиет – адам жанының айнасы. Көркем шығарма арқылы оқушы өмірді таниды, кейіпкерлердің іс-әрекетіне баға береді, өзіндік пікір қалыптастырады. Сондықтан әдебиетті оқытуда оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту – бүгінгі мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі.

Шығармашылық қабілет – оқушының жаңа идея ұсына білуі, өз ойын еркін жеткізуі, мәселені түрлі қырынан қарастыра алуы және көркем дүниені өзіндік көзқараспен бағалауы. Мұндай қабілет арнайы ұйымдастырылған оқу әрекеті арқылы қалыптасады. Қазақ әдебиеті сабақтарында шығармашылық жұмыстарды жүйелі ұйымдастыру оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, әдебиетке деген қызығушылығын күшейтеді.

Бүгінгі таңда жаңартылған білім беру мазмұны оқушыны дайын білімді қабылдаушы емес, өздігінен ізденетін, талдайтын, дәлелдейтін және шығармашылықпен жұмыс істейтін тұлға ретінде қалыптастыруды көздейді. Сондықтан әдебиет сабақтарында дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар жобалық оқыту, проблемалық тапсырмалар, пікірталас, цифрлық технологиялар және шығармашылық жұмыстарды тиімді қолдану ерекше маңызға ие.

Зерттеудің мақсаты

Қазақ әдебиеті сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудың тиімді әдіс-тәсілдерін анықтау және оларды оқу үдерісінде қолданудың маңызын көрсету.

Зерттеу міндеттері

қазақ әдебиеті пәнінің шығармашылық әлеуетін анықтау;
шығармашылық қабілетті дамытудың педагогикалық негіздерін қарастыру;
әдебиет сабақтарында қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдерді талдау; оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруға бағытталған тәжірибелік жұмыстарды ұсыну;

мұғалімдерге әдістемелік ұсыныстар беру.

Зерттеу әдістері

Мақаланы дайындау барысында педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерге талдау жасау, салыстыру, жинақтау, бақылау, іс-тәжірибені зерделеу және қорытындылау әдістері қолданылды. Сонымен қатар мектеп тәжірибесінде қолданылып жүрген тиімді оқыту тәсілдері негізге алынды.

1. Қазақ әдебиеті пәнінің оқушы шығармашылығын дамытудағы маңызы

Қазақ әдебиеті – оқушының рухани дүниесін байытатын, ұлттық болмысын қалыптастыратын және шығармашылық қабілетін дамытатын маңызды оқу пәні. Көркем шығарма арқылы оқушы адамгершілік, елжандылық, әділдік, еңбекқорлық сияқты қасиеттерді бойына сіңіреді. Әдеби кейіпкерлердің іс-әрекетін саралау арқылы өмірлік құндылықтарды түсінеді және өзіндік көзқарасын қалыптастырады.

Әдебиет сабағының ерекшелігі – оның оқушының қиялын, ойлауын және тіл байлығын қатар дамытуында. Әдеби шығарманы оқу барысында оқушы тек мәтінді түсініп қана қоймай, автор идеясын анықтайды, кейіпкерлердің мінезін талдайды, шығарманың көркемдік ерекшелігін бағалайды. Бұл әрекеттер шығармашылық ойлауды жетілдіруге ықпал етеді.

Оқушының шығармашылық қабілеті оның көркем мәтінге өзіндік көзқарас білдіруінен, жаңа идея ұсынуынан және шығармашылық жұмыстарды орындауынан көрінеді. Сондықтан мұғалім сабақ барысында оқушылардың еркін пікір айтуына, өз ойын дәлелдеуіне және шығармашылық ізденіс жасауына мүмкіндік беретін орта қалыптастыруы тиіс.

Шығармашылыққа бағытталған әдебиет сабағы оқушылардың оқу мотивациясын арттырып қана қоймай, олардың коммуникативтік дағдыларын, сыни ойлауын және зерттеушілік қабілеттерін де дамытады. Бұл дағдылар оқушының болашақ өмірінде де маңызды рөл атқарады.

2. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудың психологиялық-педагогикалық негіздері

Шығармашылық – тұлғаның жаңа идеялар ұсынуға, мәселені өзгеше шешуге және өзіндік пікір қалыптастыруға мүмкіндік беретін маңызды қасиеттерінің бірі. Білім беру жүйесінде шығармашылық қабілетті дамыту – оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың, дербес ойлауын қалыптастырудың және өмірлік дағдыларын жетілдірудің негізгі бағыттарының бірі болып саналады.

Қазақ әдебиеті сабағында шығармашылық қабілетті дамыту көркем шығарманы терең түсінумен ғана шектелмейді. Ол оқушының мәтінге өзіндік көзқарасын білдіруінен, кейіпкерлер әрекетіне баға беруінен, шығарманың идеялық мазмұнын өмірмен байланыстыра алуынан байқалады.

Психологтардың пікірінше, шығармашылық қабілет еркін ойлау, қиялдау, іздену және өзіндік шешім қабылдау барысында қалыптасады. Сондықтан мұғалім сабақта оқушылардың белсенді әрекет етуіне жағдай жасап, олардың әртүрлі пікірлерін құрметтеуі қажет.

Шығармашылық қабілеті дамыған оқушы:

- көркем мәтінді саналы қабылдайды;
- өз ойын жүйелі жеткізе алады;
- мәселені бірнеше қырынан қарастырады;
- әдеби кейіпкерлердің іс-әрекетін дәлелді бағалайды;
- шығармашылық жұмыстарды қызығушылықпен орындайды.

Осындай қасиеттерді қалыптастыру үшін әдебиет сабақтарында дәстүрлі түсіндіру әдісімен қатар белсенді оқыту технологияларын қолдану маңызды.

3. Қазақ әдебиеті сабақтарында шығармашылық қабілетті дамытудың тиімді әдіс-тәсілдері

Қазақ әдебиеті сабағында шығармашылық жұмыстарды ұйымдастыру оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, олардың әдеби талдау жасау дағдыларын жетілдіреді.

3.1 Эссе жаздыру

Эссе – оқушының шығармашылық ойлауын дамытатын ең тиімді жұмыстардың бірі.

Мысалы:

«Абайдың қара сөздерінің бүгінгі қоғамдағы маңызы» немесе

«Қыз Жібек бейнесі – қазақ қызының идеалы» тақырыптарында жазылған эссе оқушының әдеби шығармаға жеке көзқарасын қалыптастырады.

Эссе барысында оқушы:

өз ойын дәлелдейді;

шығармадан мысал келтіреді;

өмірмен байланыстырады;

қорытынды жасайды.

3.2 Кейіпкерге хат жазу

Бұл әдіс оқушының эмоционалдық интеллектісін және шығармашылық қиялын дамытады.

Мысалы:

«Абайға хат»

«Құнанбайға кеңес»

«Қозыға арнау»

«Қамар сұлуға хат»

Осындай тапсырмалар оқушылардың кейіпкердің ішкі әлемін түсінуіне мүмкіндік береді.

3.3 Кейіпкер күнделігін жазу

Бұл тапсырма барысында оқушы өзін шығарманың кейіпкері ретінде елестетеді.

Мысалы:

«Егер мен Төлеген болсам...» немесе «Мен – Абаймын...» түріндегі күнделік жазу шығармашылық ойлауды қалыптастырады.

3.4 Рөлдік ойындар

Әдеби шығармадағы оқиғаларды сахналау оқушылардың сөйлеу мәдениетін, актерлік қабілетін және шығармашылық белсенділігін дамытады.

Мысалы:

«Еңлік – Кебек» драмасынан көрініс қою;

«Қыз Жібек» жырын сахналау;

«Абай жолы» романындағы сот көрінісін бейнелеу.

Мұндай жұмыстар оқушылардың көркем мәтінді терең түсінуіне ықпал етеді.

3.5 Дебат ұйымдастыру

Дебат оқушылардың дәлелді сөйлеу дағдысын қалыптастырады.

Мысалы:

«Құнанбайдың әрекеті дұрыс па?» немесе «Бақытсыз Жамал трагедиясының басты себебі неде?» тақырыптары бойынша пікірталас ұйымдастыру оқушылардың сыни ойлауын дамытады.

3.6 Жоба қорғау

Жобалық жұмыс оқушының зерттеушілік қабілетін қалыптастырады.

Мысалы:

Абайдың өмірі мен шығармашылығы;

Мұхтар Өуезовтің әлем әдебиетіндегі орны;
Қазақ батырлар жырының тәрбиелік маңызы.
Жоба барысында оқушылар:
ақпарат жинайды;
әдебиеттермен жұмыс істейді;
презентация әзірлейді;
нәтижесін қорғайды.

4. Инновациялық технологияларды қолдану

Қазіргі мектеп тәжірибесінде ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Қазақ әдебиеті сабақтарында:
интерактивті тақта;
бейнематериалдар;
онлайн викториналар;
электронды кітаптар;
цифрлық презентациялар;
виртуалды экскурсиялар тиімді қолданылады.

Сонымен қатар жасанды интеллект құралдарын (мысалы, мәтінді құрылымдауға немесе талқылау сұрақтарын әзірлеуге арналған сервистерді) мұғалімнің көмекші құралы ретінде пайдалану сабақ дайындау уақытын үнемдеуге мүмкіндік береді. Алайда оқушыларға дайын мәтінді көшіріп алуды емес, алынған ақпаратты талдап, өз ойын қалыптастыруды үйрету маңызды.

5. Сабақ тәжірибесінен мысал

Сабақ тақырыбы: Абайдың табиғат лирикасы

Оқу мақсаты

Ақынның табиғат лирикасының көркемдік ерекшелігін анықтау.

Шығармашылық тапсырмалар

1-тапсырма

«Жаз» өлеңіне иллюстрация дайындау.

2-тапсырма

«Егер мен ақын болсам...» тақырыбында төрт жол өлең жазу.

3-тапсырма

Абайдың табиғат туралы өлеңдерін қазіргі экологиялық мәселелермен байланыстырып шағын пікір жазу.

4-тапсырма

Топтық жұмыс:

«Абай бүгінгі қоғамда өмір сүрсе, табиғатты қорғау туралы жастарға қандай үндеу айтар еді?» тақырыбында постер қорғау.

Осындай жұмыстар оқушылардың қиялын дамытып, әдеби шығарманы қазіргі өмірмен байланыстыра білуіне мүмкіндік береді.

6. Мектеп тәжірибесіндегі шығармашылық жұмыстардың нәтижелері

Қазақ әдебиеті сабақтарында шығармашылық тапсырмаларды жүйелі қолдану оқушылардың оқу белсенділігіне және пәнге деген қызығушылығына оң әсер етеді. Шығармашылық бағытта ұйымдастырылған сабақтарда оқушылар дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өздігінен ізденетін, талдайтын және пікір білдіретін тұлға ретінде қалыптасады.

Мектеп тәжірибесінде әдеби шығармаларды оқыту барысында шығармашылық жұмыстарды қолдану нәтижесінде оқушылардың:

- көркем мәтінді талдау қабілеті артты;
- өз ойын еркін жеткізу дағдысы қалыптасты;
- сөздік қоры молайды;
- шығармашылық жазу қабілеті дамыды;
- топпен жұмыс жасау мәдениеті жетілді;
- әдеби кейіпкерлердің әрекетіне өзіндік баға беру қабілеті қалыптасты.

Әсіресе эссе жазу, жоба қорғау, пікірталас ұйымдастыру, шығарманы сахналау сияқты жұмыстар оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың сабаққа деген қызығушылығын күшейтеді.

Мұғалім үшін басты нәтиже – оқушының әдеби шығарманы тек мазмұндық тұрғыдан түсініп қана қоймай, оның идеялық мәнін сезінуі және шығармадан өзіндік ой түйе алуы.

7. Қазақ әдебиеті сабақтарында шығармашылық қабілетті дамытуға арналған практикалық ұсыныстар

Оқушылардың шығармашылық қабілетін тиімді дамыту үшін мұғалім төмендегі әдістемелік бағыттарды басшылыққа алғаны жөн:

1. Оқушыға еркін ой айту мүмкіндігін беру

Әдебиет сабағында әр оқушының пікірі маңызды екенін сезіндіру қажет. Бір ғана дұрыс жауапқа бағыттамай, түрлі көзқарастарды талқылауға мүмкіндік берген дұрыс.

2. Шығармашылық тапсырмаларды жүйелі қолдану

Шығармашылық жұмыс тек мерекелік немесе ашық сабақтарда емес, әр сабақтың мазмұнына енгізілуі керек.

Мысалы:

- өлеңге жаңа шумақ құрастыру;
- кейіпкерге мінездеме жазу;
- шығармаға басқа аяқталу ұсыну;
- тарихи кезеңмен байланыстыру.

3. Әдеби шығарманы өмірмен байланыстыру

Оқушы шығармадағы мәселені қазіргі қоғаммен байланыстыра алған жағдайда оның әдебиетке қызығушылығы артады.

Мысалы:

Абайдың қара сөздеріндегі еңбек, білім, адамгершілік мәселелерін қазіргі жастар тәрбиесімен байланыстыру.

4. Цифрлық құралдарды тиімді пайдалану

Қазіргі оқушы ақпараттық технологияларды жақсы меңгерген. Сондықтан мұғалім:

электронды презентациялар;

бейнематериалдар;

онлайн тесттер;

цифрлық постерлер;

виртуалды әдеби саяхаттар

сияқты құралдарды пайдалана отырып, сабақ мазмұнын қызықты ете алады.

5. Оқушылардың жеке қабілеттерін ескеру

Әр оқушының шығармашылық мүмкіндігі әртүрлі. Бір оқушы жақсы жазса, екіншісі көркем сурет салуға, үшіншісі сахналауға немесе зерттеу жұмысына бейім болуы мүмкін. Мұғалім осы ерекшеліктерді ескеріп, әр оқушыға өзін көрсетуге мүмкіндік жасауы қажет.

8. Қорытынды

Қазақ әдебиеті сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту – білім беру үдерісінің маңызды бағыттарының бірі. Әдебиет пәні оқушыға тек көркем шығарманы меңгертумен шектелмей, оның ойлау қабілетін, рухани дүниесін, эстетикалық талғамын және ұлттық құндылықтарға деген құрметін қалыптастырады.

Шығармашылық жұмыстарды тиімді ұйымдастыру арқылы оқушылардың әдебиетке қызығушылығы артып, олардың өзіндік пікір қалыптастыру, талдау, салыстыру және жаңа идея ұсыну дағдылары дамиды.

Қазіргі мұғалімнің міндеті – оқушыға дайын білім беріп қана қоймай, оны ізденуге, ойлануға, шығармашылықпен әрекет етуге бағыттау. Қазақ әдебиеті сабақтарында қолданылатын заманауи әдіс-тәсілдер оқушының тұлғалық дамуына және шығармашылық әлеуетінің ашылуына үлкен мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда, шығармашылыққа бағытталған әдебиет сабағы – білімді, ойлы, рухани бай және өз ойын еркін жеткізе алатын тұлға қалыптастырудың тиімді жолы.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Эверо, 2019.
4. Жарықбаев Қ. Психология. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
5. Әбдіғалиев Қ. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі. – Алматы, 2017.
6. Ахметов Ш. Қазақ балалар әдебиеті тарихының очеркі. – Алматы: Мектеп, 2015.

Сахов Дархан Унтыкбаевич

Шымкент қаласы

Сағадат Нұрмағанбетов атындағы

№ 72 жалпы орта білім беретін мектебі

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Білім – ел болашағының негізі

Білім – адамзат өркениетінің ең басты құндылықтарының бірі. Адамның өмірдегі жетістігі, қоғамдағы орны мен елдің дамуы ең алдымен білім деңгейіне байланысты. Қазақ халқы ерте заманнан-ақ білімнің қадірін түсініп, «Білекті бірді жығар, білімді мыңды жығар», «Оқу – білім бұлағы, білім – өмір шырағы» деген нақыл сөздерді ұрпақтан ұрпаққа мұра етіп қалдырған. Бұл даналық сөздер білімнің адам өміріндегі ерекше рөлін айқын көрсетеді.

Қазіргі таңда ғылым мен технологияның дамуы адамзат өміріне үлкен өзгерістер әкелді. Жасанды интеллект, цифрлық технологиялар, робот техникасы және жаңа ғылыми жетістіктер қоғамның барлық саласына енгізілуде. Осындай өзгерістерге бейімделу үшін сапалы білім алу – уақыт талабы. Білімді ұрпақ қана елдің экономикалық, мәдени және рухани дамуына үлес қоса алады. Сондықтан білім мәселесі әрқашан мемлекет саясатының басты бағыттарының бірі болып қала береді.

Білімнің адам өміріндегі маңызы

Білім – адамның ақыл-ойын дамытып қана қоймай, оның дүниетанымын қалыптастырады. Білімді адам өз ойын анық жеткізе алады, дұрыс шешім қабылдайды және өмірде кездесетін қиындықтарды жеңуге қабілетті болады. Сонымен қатар білім адамның шығармашылық қабілетін дамытып, жаңа идеялар мен тың жаңалықтардың пайда болуына ықпал етеді.

Әрбір адамның болашақ мамандығы мен өмірлік жолы алған біліміне байланысты қалыптасады. Білім адамның өзіне деген сенімін арттырады, жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Жақсы білім алған адам еңбек нарығында сұранысқа ие болып, қоғамның дамуына белсенді үлес қосады.

Бүгінгі күні білім тек мектеп қабырғасымен шектелмейді. Әлемде ақпарат өте жылдам өзгеріп отырғандықтан, адам өмір бойы білім алып, өз кәсіби біліктілігін жетілдіріп отыруы қажет. Бұл – қазіргі заманның басты талаптарының бірі.

Мұғалімнің қоғамдағы рөлі

Ұстаз – қоғамдағы ең құрметті мамандықтардың бірі. Мұғалім тек білім беруші ғана емес, ол – тәрбиеші, ақылшы, бағыт-бағдар көрсетуші тұлға. Әрбір дәрігерді, инженерді, ғалымды, жазушыны, кәсіпкерді тәрбиелеген де – ұстаз.

Ахмет Байтұрсынұлы: «Мектептің жаны – мұғалім» деген болатын. Шынында да, сапалы білім беру ең алдымен мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты. Ұстаздың білімділігі, ізденімпаздығы және оқушыларға деген жанашырлығы олардың жетістікке жетуіне үлкен әсер етеді.

Қазіргі мұғалім тек оқулықпен шектелмей, жаңа технологияларды пайдаланып, оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға көңіл бөледі. Сандық білім беру платформалары, интерактивті сабақтар, зерттеу жұмыстары мен жобалық оқыту – бүгінгі білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналды.

Қазіргі білім беру жүйесі

Қазақстанда білім беру саласын дамытуға ерекше көңіл бөлінуде. Мектептерде жаңартылған білім беру бағдарламалары енгізіліп, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға басымдық берілуде. Бұл жүйе оқушылардың тек теориялық білімін ғана емес, алған білімін өмірде қолдану қабілетін қалыптастыруға бағытталған.

Бүгінгі таңда цифрлық технологиялардың дамуы білім беру саласына да үлкен өзгерістер әкелді. Онлайн сабақтар, электрондық кітаптар, білім беру платформалары мен виртуалды зертханалар оқушылардың білім алу мүмкіндігін кеңейтті. Әлемнің жетекші университеттерінің дәрістерін интернет арқылы тыңдау мүмкіндігі де білімнің қолжетімділігін арттырды.

Сонымен бірге кітаптың орны ешқашан төмендемейді. Кітап оқу адамның сөздік қорын байытып, логикалық ойлауын дамытады және дүниетанымын кеңейтеді. Сондықтан дәстүрлі білім мен заманауи технология қатар дамуы қажет.

Білімді ұрпақ – елдің болашағы

Әрбір мемлекеттің болашағы – білімді жастардың қолында. Елдің ғылымы, экономикасы, медицинасы, мәдениеті мен өндірісі білімді азаматтардың еңбегі арқылы дамиды. Егер жастар сапалы білім алып, өз мамандығын жетік меңгерсе, мемлекет те бәсекеге қабілетті болады.

Қазақстанның көптеген дарынды жастары халықаралық олимпиадаларда, ғылыми жобаларда, спорттық және шығармашылық байқауларда жоғары нәтижелер көрсетіп келеді. Бұл – еліміздегі білім беру жүйесінің дамып келе жатқанының дәлелі.

Алайда жетістікке жету үшін тек мектептегі білім жеткіліксіз. Әрбір оқушы өздігінен ізденіп, кітап оқып, шет тілдерін меңгеріп, жаңа технологияларды игеруге ұмтылуы керек. Өзін-өзі дамыту – табысты адамның басты қасиеттерінің бірі.

Отбасы мен қоғамның жауапкершілігі

Баланың білімді болып өсуіне тек мектеп емес, ата-ана да жауапты. Отбасында кітап оқуға қызығушылық қалыптастыру, баланың оқуына қолдау көрсету және оның қабілетін дамыту – ата-ананың маңызды міндеті.

Қоғам да білімнің дамуына үлес қосуы қажет. Кітапханалардың жұмысын жетілдіру, ғылыми-зерттеу орталықтарын дамыту, жастардың шығармашылығын қолдау және білім беру саласына инвестиция салу – елдің болашағына салынған инвестиция.

Қорытындылай келе, білім – адамның да, қоғамның да, мемлекеттің де дамуының негізгі қозғаушы күші. Білімсіз өркениетті қоғам құру мүмкін емес. Сондықтан әрбір азамат білім алуға ұмтылып, өз қабілетін дамытуы қажет. Ұстаздың еңбегін құрметтеу, кітап оқуға қызығушылық таныту, ғылым мен технологияны меңгеру – жарқын болашаққа бастайтын сенімді жол.

Ұлы ағартушы Абай Құнанбайұлы «Ғылым таппай мақтанба» деп жастарды білім мен ғылымға шақырған. Бұл өсиет бүгінгі күні де өз маңызын жоғалтқан жоқ. Білімді ұрпақ – тәуелсіз еліміздің ең үлкен байлығы әрі жарқын болашағының кепілі. Сондықтан білімге ұмтылу – әр адамның өмірлік мақсаты болуы тиіс.

Байсейтов Ерлан Умбетбаевич

Шымкент қаласы

Қазақ тілі мен қазақ әдебиеті пәнінің мұғалімі

Shymkent жоғары педагогикалық колледжі

Қазақ әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың тиімді әдістері

Аңдатпа

Бұл мақалада қазақ әдебиеті сабақтары арқылы білім алушылардың ұлттық құндылықтарын қалыптастырудың тиімді әдіс-тәсілдері қарастырылады. Қазақ әдебиеті – ұлттың рухани мұрасын, салт-дәстүрін, дүниетанымын, адамгершілік қағидаларын танытатын маңызды пәндердің бірі. Әдеби шығармаларды оқыту барысында білім алушылардың бойында отансүйгіштік, ұлттық сана, рухани мәдениет, үлкенді құрметтеу, ел тарихына қызығушылық сияқты қасиеттерді қалыптастырудың педагогикалық мүмкіндіктері талданады.

Мақалада көркем шығарманы талдау, жобалық жұмыс, пікірталас, шығармашылық тапсырмалар, ұлттық құндылықтарға бағытталған сұрақтар, цифрлық технологияларды пайдалану әдістерінің тиімділігі көрсетіледі. Сонымен қатар болашақ қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерін даярлау үдерісінде ұлттық тәрбиенің маңыздылығы айқындалады.

Түйін сөздер: қазақ әдебиеті, ұлттық құндылық, рухани тәрбие, әдеби талдау, ұлттық сана, педагогикалық әдіс, шығармашылық жұмыс, болашақ мұғалім.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – білімді, білікті маман ғана емес, ұлттық мәдениетті құрметтейтін, рухани дүниесі бай, отансүйгіш тұлға қалыптастыру. Жаһандану дәуірінде ұлттық құндылықтарды сақтау және оны жас ұрпақ санасына сіңіру білім беру саласының маңызды бағыттарының біріне айналып отыр.

Қазақ әдебиеті пәні – ұлттық тәрбиенің негізгі құралдарының бірі. Себебі әдеби шығармаларда халықтың ғасырлар бойы жинақталған өмір тәжірибесі, дүниетанымы, салт-дәстүрі, моральдық ұстанымдары көрініс табады. Әдеби шығармаларды оқу арқылы білім алушы тек көркем мәтінді меңгеріп қоймай, халықтың рухани әлемімен танысады.

Қазақ әдебиетін оқыту барысында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру білім алушының тарихи санасын, мәдени танымын және азаматтық жауапкершілігін дамытуға мүмкіндік береді. Әсіресе педагогикалық колледждерде бұл мәселенің маңызы ерекше. Себебі болашақ қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдері өздерінің кәсіби қызметінде ұлттық тәрбиені жүзеге асыратын негізгі тұлғалардың бірі болып табылады.

Сондықтан қазақ әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды тиімді қалыптастыру жолдарын анықтау – қазіргі педагогикалық тәжірибедегі өзекті мәселелердің бірі.

Зерттеудің мақсаты

Қазақ әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың тиімді әдістерін анықтап, оларды білім беру үдерісінде қолданудың педагогикалық маңызын көрсету.

Зерттеу міндеттері

қазақ әдебиетінің ұлттық тәрбие берудегі мүмкіндіктерін анықтау;

ұлттық құндылық ұғымының педагогикалық мәнін ашу;

әдеби шығармаларды оқыту арқылы ұлттық сана қалыптастыру жолдарын қарастыру;

тиімді оқыту әдістерін ұсыну;

болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығында ұлттық тәрбиенің рөлін көрсету.

1. Қазақ әдебиеті – ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың негізгі құралы

Қазақ әдебиеті – халықтың тарихи жадын сақтаушы, ұлттық болмысты танытушы рухани қазына. Әдеби шығармалар арқылы ұлттың тұрмыс-тіршілігі, салт-дәстүрі, дүниеге көзқарасы, адамгершілік ұстанымдары беріледі.

Қазақ әдебиетіндегі негізгі ұлттық құндылықтарға:

Отанға деген сүйіспеншілік;
ел тарихын құрметтеу;
үлкенді сыйлау;
кішіге қамқор болу;
ата-баба мұрасын бағалау;
адалдық пен еңбекқорлық;
бірлік пен ынтымақ жатады.

Мысалы, батырлар жырын оқыту барысында білім алушылар батырлық, ел қорғау, туған жерге адалдық ұғымдарын түсінеді. Абай шығармаларын талдау арқылы адамгершілік, білім, еңбек, әділет мәселелерін меңгереді. Мұхтар Әуезовтің шығармалары арқылы халықтың тұрмысын, ұлттық мінез ерекшеліктерін таниды.

Осы тұрғыдан алғанда әдебиет сабағы – тек білім беру емес, тұлғаны тәрбиелеу алаңы.

2. Қазақ әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру әдістері

2.1 Көркем шығарманы құндылықтық бағытта талдау

Әдеби шығарманы талдауда тек мазмұнын түсіндіру жеткіліксіз. Мұғалім шығарманың тәрбиелік мәнін ашуға бағытталған сұрақтар қоюы қажет.

Мысалы:

Абайдың қара сөздерін оқыту барысында:

Абай қандай адам қасиеттерін жоғары бағалады?

Білім мен еңбектің адам өміріндегі орны қандай?

Ақын көтерген мәселелер бүгінгі қоғамда қаншалықты маңызды?

деген сұрақтар арқылы білім алушы ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды түсінеді.

2.2 Пікірталас әдісі

Пікірталас білім алушылардың өз ойын еркін жеткізуіне және құндылықтарды саналы түрде қабылдауына мүмкіндік береді.

Мысалы:

Тақырыптар:

«Абай айтқан толық адам бейнесі бүгінгі жастарға үлгі бола ала ма?»

«Қазақ батырларының ерлігі қазіргі ұрпаққа қандай өнеге береді?»

«Ұлттық құндылықтарды сақтаудың маңызы неде?»

Пікірталас барысында білім алушылар шығармашылық ойлау, дәлелдеу, өз көзқарасын қорғау қабілеттерін дамытады.

2.3 Жобалық жұмыс әдісі

Жоба әдісі білім алушыларды зерттеуге, ізденуге және ұлттық мұраны терең тануға бағыттайды.

Мысалы:

Жоба тақырыптары:

«Қазақ әдебиетіндегі ұлттық тәрбие мәселесі»

«Абай шығармаларындағы адамгершілік құндылықтар»

«Қазақ батырлар жырындағы ел қорғау идеясы»

«Қазақ ақындарының туған жер тақырыбы»

Жоба барысында білім алушылар ақпарат жинап, талдау жасап, нәтижесін қорғайды.

2.4 Шығармашылық тапсырмалар

Шығармашылық жұмыстар білім алушының ұлттық құндылықтарды жеке қабылдауына мүмкіндік береді.

Тапсырма түрлері:

- кейіпкерге хат жазу;
- өлең құрастыру;
- эссе жазу;
- әдеби кейіпкерге мінездеме беру;
- шығарма желісі бойынша көрініс қою.

Мысалы:

«Менің ұлттық құндылық туралы түсінігім» тақырыбындағы эссе білім алушының жеке пікірін қалыптастырады.

3. Болашақ мұғалімдерді даярлауда ұлттық тәрбиенің маңызы

Педагогикалық колледж білім алушылары – болашақ ұрпақ тәрбиесіне жауапты мамандар. Сондықтан олардың бойында ұлттық құндылықтарды терең түсіну және оны оқыту үдерісінде қолдана білу қабілеті қалыптасуы қажет.

Болашақ мұғалім:

- ұлттық әдеби мұраны жақсы білуі;
- тәрбиелік мазмұнды анықтай алуы;
- оқыту әдістерін тиімді қолдануы;
- оқушының рухани дамуына ықпал етуі тиіс.

Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі тек пән үйретуші емес, ұлттық мәдениетті жеткізуші тұлға болып табылады.

4. Цифрлық технологияларды пайдалану мүмкіндіктері

Қазіргі білім беру жағдайында ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда цифрлық құралдарды пайдалану тиімді.

Мысалы:

- электронды кітапханалар;
- тарихи бейнематериалдар;
- виртуалды мұражайлар;
- интерактивті презентациялар;
- онлайн пікірталас алаңдары.

Цифрлық технологиялар арқылы білім алушылар қазақ әдебиеті шығармаларын жаңа форматта қабылдап, ұлттық мұраға қызығушылығын арттыра алады.

Қорытынды

Қазақ әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру – білім беру мен тәрбиенің маңызды бағыттарының бірі. Әдеби шығармалар арқылы білім алушылар халықтың рухани мұрасын танып, ұлттық сана мен мәдени құндылықтарды бойына сіңіреді.

Ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда көркем шығарманы талдау, пікірталас, жобалық жұмыс, шығармашылық тапсырмалар және цифрлық технологияларды қолдану тиімді нәтиже береді.

Shymkent жоғары педагогикалық колледжінде болашақ қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерін даярлау барысында ұлттық тәрбие мәселесіне ерекше көңіл бөлу қажет. Себебі ұлттық құндылықтарды құрметтейтін педагог қана жас ұрпаққа сапалы білім мен тәрбие бере алады.

Қорыта айтқанда, қазақ әдебиеті сабағы – ұлттық рухты қалыптастыратын, тарихи сананы дамытатын және тұлғаның рухани жетілуіне ықпал ететін маңызды білім беру кеңістігі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Байтұрсынұлы А. Әдебиет танытқыш. – Алматы: Атамұра, 2003.
2. Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: Санат, 2002.
3. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: Ана тілі, 1991.
4. Абай Құнанбайұлы. Қара сөздер. – Алматы: Жазушы, 2020.
5. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007.
6. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы, 2019.
7. Жарықбаев Қ. Психология. – Алматы, 2018.
8. Выготский Л.С. Психология развития человека. – Москва, 2017.
9. UNESCO. Education and Cultural Diversity. – Paris, 2022.
10. Назарбаев Зияткерлік мектептері. Құндылықтарға негізделген білім беру әдістемесі.– Астана, 2021.

Сағызбаева Гүлсанат Рысқұлқызы
“Балдәурен” бөбекжай - балабақшасы
педагог-модератор

Цифрлық ұрпақты тәрбиелеудегі заманауи педагогтің рөлі: мектепке дейінгі ұйым тәжірибесі негізінде

Аңдатпа

Мақалада қазіргі мектепке дейінгі ұйым тәрбиеленушілерінің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері қарастырылып, цифрлық орта жағдайында балалардың танымдық, әлеуметтік және эмоционалдық құзыреттерін дамытудағы педагогтің рөлі талданады. Балаға бағдарланған оқыту, ойын технологиялары, зерттеушілік қызмет және әлеуметтік-эмоционалдық оқыту тәсілдерінің тиімділігі тәжірибе негізінде сипатталады. Сонымен қатар мектепке дейінгі ұйым мен отбасының серіктестігі арқылы сапалы білім беру ортасын қалыптастыру мәселелері қарастырылады.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, цифрлық ұрпақ, әлеуметтік-эмоционалдық даму, балаға бағдарланған оқыту, құзыреттілік тәсіл, ойын технологиясы, зерттеушілік дағдылар.

Кіріспе

Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік, мәдени және технологиялық өзгерістер білім беру жүйесіне жаңа талаптар қояды. Әсіресе мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту саласында балалардың даму ерекшеліктерін ескере отырып, жаңа педагогикалық тәсілдерді енгізу қажеттілігі артып келеді. Бүгінгі балалар цифрлық технологиялар кең таралған ортада өсіп келеді. Сондықтан олардың ақпаратты қабылдау ерекшеліктері, қарым-қатынас жасау тәсілдері мен қоршаған ортаны тану механизмдері алдыңғы буын тәрбиеленушілерінен өзгеше.

Мектепке дейінгі кезең тұлғаның қарқынды дамуы жүзеге асатын маңызды кезең болып табылады. Осы уақытта баланың когнитивтік белсенділігі, эмоционалдық тұрақтылығы, коммуникативтік қабілеттері мен шығармашылық әлеуеті қалыптасады. Сондықтан мектепке дейінгі ұйым педагогі баланың дамуына ықпал ететін білім беру ортасын құрушы негізгі тұлға ретінде қарастырылады.

Зерттеудің мақсаты: Қазіргі мектепке дейінгі ұйым тәрбиеленушілерінің даму ерекшеліктерін анықтау және цифрлық орта жағдайында олардың тұлғалық, танымдық және әлеуметтік-эмоционалдық құзыреттерін қалыптастырудағы педагогтің кәсіби рөлін талдау.

Зерттеу міндеттері: - қазіргі тәрбиеленушілердің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін сипаттау; - мектепке дейінгі ұйымдағы заманауи педагогикалық технологиялардың тиімділігін анықтау; - әлеуметтік-эмоционалдық дамуды қолдаудың практикалық жолдарын көрсету; - отбасы мен балабақша серіктестігінің маңызын негіздеу.

Қазіргі тәрбиеленушінің психологиялық-педагогикалық портреті

Қазіргі балаларды көптеген зерттеушілер «цифрлық ұрпақ» ретінде сипаттайды. Олар ерте жастан бастап электрондық құрылғылармен әрекеттеседі, визуалды ақпаратты тез қабылдайды және интерактивті әрекеттерге жоғары қызығушылық танытады.

Педагогикалық бақылаулар көрсеткендей, бүгінгі тәрбиеленушілердің ақпаратты өңдеу жылдамдығы жоғары болғанымен, зейінді ұзақ уақыт бойы бір әрекетке шоғырландыру

қабілеті салыстырмалы түрде төмен болуы мүмкін. Сондықтан оқу-тәрбие процесінде қысқа мерзімді, қызықты және белсенді тапсырмаларды қолдану маңызды.

Сонымен қатар балалардың шығармашылық белсенділігі жоғары деңгейде байқалады. Олар жаңа идеялар ұсынуға, тәжірибе жасауға және зерттеуге қызығушылық білдіреді. Бұл қасиеттерді дамыту үшін педагог оқу қызметін зерттеушілік сипатта ұйымдастыруы қажет.

Қазіргі мектепке дейінгі білім берудің негізгі қағидаттарының бірі – балаға бағдарланған тәсіл. Бұл тәсілдің басты ерекшелігі – әрбір тәрбиеленушінің жеке ерекшеліктерін, қызығушылықтарын және қажеттіліктерін ескеру.

Өз тәжірибемде оқу қызметін ұйымдастыру барысында балаларға таңдау мүмкіндігін беруге ерекше көңіл бөлемін. Мысалы, шығармашылық жұмыс кезінде тәрбиеленушілер сурет салу, жапсыру немесе құрастыру әрекеттерінің бірін өздері таңдай алады. Мұндай тәсіл балалардың дербестігін дамытып қана қоймай, олардың ішкі мотивациясын күшейтеді.

Заманауи білім беру жүйесінде эмоционалдық интеллектіні дамыту маңызды бағыттардың біріне айналып отыр. Балалардың өз эмоцияларын түсінуі, басқаруы және басқалардың сезімдерін құрметтеуі олардың болашақтағы табысты әлеуметтенуінің негізін қалайды. Тәжірибеде «Көңіл күй шеңбері», «Менің бүгінгі сезімім», «Жылы сөздер ағашы» сияқты әдістер жүйелі түрде қолданылады.

Бұл жұмыстар нәтижесінде балалар: эмоцияларын дұрыс атауды үйренеді; өзін еркін жеткізеді; құрдастарымен ынтымақтастық орнатады; жанжалдарды бейбіт шешуге дағдыланады. Бақылау нәтижелері көрсеткендей, эмоционалдық қауіпсіз орта қалыптасқан топтарда балалардың белсенділігі мен оқу мотивациясы жоғары болады. Мектепке дейінгі жаста ойын жетекші әрекет болып табылады. Сондықтан ойын технологиялары оқыту процесінің негізгі құралы ретінде қарастырылады.

Ойын барысында бала – салыстырады, талдайды, қорытынды жасайды, коммуникативтік дағдыларын дамытады.

Тәжірибеде STEM элементтерін қолдану оң нәтиже беруде. Мысалы, «Су қайда жоғалады?», «Қандай зат батады?», «Ауа көріне ме?» сияқты қарапайым зерттеу жұмыстары балалардың қызығушылығын арттырып, бастапқы ғылыми түсініктердің қалыптасуына ықпал етеді. Зерттеушілік қызмет балалардың сыни ойлауын, мәселе шешу қабілетін және танымдық белсенділігін дамытуға мүмкіндік береді. Қазіргі таңда мектепке дейінгі ұйым мен отбасының өзара байланысы ерекше маңызға ие. Ата-аналармен тиімді серіктестік орнату мақсатында - шеберлік сағаттарында, отбасылық жобалар, тренингтер, онлайн-консультациялар, кері байланыс алаңдары ұйымдастырылады.

Практика көрсеткендей, ата-аналар белсенді қатысқан жағдайда балалардың жетістіктері айтарлықтай жоғары болады. Жүргізілген бақылаулар мен тәжірибелік жұмыстар нәтижесінде келесі қорытындылар жасалды:

1. Балалардың оқу мотивациясы ойын және зерттеушілік технологияларды қолдану кезінде айтарлықтай артады.
2. Әлеуметтік-эмоционалдық оқыту элементтерін енгізу балалар арасындағы жағымды қарым-қатынасты нығайтады.
3. Балаға бағдарланған тәсіл тәрбиеленушілердің дербестігін және өзіндік белсенділігін дамытуға ықпал етеді.
4. Отбасымен жүйелі серіктестік тәрбие жұмысының нәтижелілігін арттырады.

Алынған нәтижелер Виготскийдің жақын даму аймағы теориясымен, Элькониннің ойын әрекеті туралы тұжырымдамасымен және қазіргі конструктивистік білім беру идеяларымен сәйкес келеді. Қазіргі педагог білім беруші ғана емес, сонымен қатар баланың танымдық белсенділігін ұйымдастырушы, бағыттаушы және қолдаушы болуы тиіс. Сондықтан мектепке

дейінгі ұйымдарда инновациялық технологияларды енгізу педагогтердің кәсіби құзыреттілігін үздіксіз дамытумен қатар жүруі қажет.

Қазіргі мектепке дейінгі ұйым тәрбиеленушілері ерекше педагогикалық қолдауды қажет ететін цифрлық дәуірдің өкілдері болып табылады. Олардың даму ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылған білім беру ортасы баланың тұлғалық әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Заманауи педагогтің негізгі миссиясы – баланың танымдық белсенділігін дамыту, эмоционалдық саулығын қамтамасыз ету және өмір бойы білім алуға дайын тұлғаның негізін қалыптастыру.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. (2022). Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Астана.
2. Выготский, Л. С. (2021). Психология развития ребенка. Мәскеу: Эксмо.
3. Эльконин, Д. Б. (2019). Психология игры. Мәскеу: Владос.
4. Леонтьев, А. Н. (2020). Деятельность. Сознание. Личность. Мәскеу: Академия.
5. OECD. (2023). Starting Strong VIII: Early Childhood Education and Care. Paris: OECD Publishing.
6. UNICEF. (2023). Early Childhood Development Overview. New York: UNICEF.
7. Әлжанова, Н. (2022). Мектепке дейінгі ұйымдағы заманауи педагогикалық технологиялар. Алматы: Білім.
8. Құсайынов, А. Қ. (2023). Қазақстандағы білім беру жүйесін дамыту мәселелері. Астана.
9. Bronfenbrenner, U. (2005). Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development. Thousand Oaks, CA: Sage.
10. Piaget, J. (2001). The Psychology of Intelligence. London: Routledge.

Бекжанова Ажар Жардемовна
БҚО, Теректі ауданы
Талпын негізгі орта мектебі
Педагог сарапшы

Жасанды интеллект — балалар көзімен

Кіріспе: Біздің өмірімізге енген «сиқыр»

Құрметті оқушылар, ұстаздар және ата-аналар! Ертегілердегі «ұшатын кілем», «сиқырлы айна» немесе өздігінен сөйлейтін заттар туралы естіген боларсыздар? Бүгінгі таңда осы ертегілер біздің көз алдымызда шындыққа айналып жатыр. Оның басты себебі — **Жасанды интеллект** (немесе қысқаша **ЖИ**).

Жасанды интеллект дегеніміз — бұл адам сияқты ойлауға, үйренуге және шешім қабылдауға бағдарламаланған ақылды компьютерлер мен роботтар. Оның кәдімгі есептегіш машиналардан айырмашылығы — ол тек берілген тапсырманы орындап қана қоймайды, уақыт өте келе өзін-өзі дамытып, жаңа нәрселерді үйрене алады.

1. Жасанды интеллект біздің үйімізде және мектепте

Бастауыш сынып оқушылары күнделікті өмірде ЖИ технологияларын жиі кездестіреді, бірақ оның артында үлкен ғылым тұрғанын байқай бермейді. Келіңіздер, мысалдарға қарап көрейік:

- **Ақылды дауыстық көмекшілер:** Телефоныңыздағы немесе ақылды колонкадағы Алиса, Siri немесе Google көмекшілері — ЖИ-дің жарқын мысалы. Сіз одан «Бүгін күн райы қандай?», «Маған қызықты ертегі айтып берші» деп сұрағанда, ол сіздің дауысыңызды танып, лезде жауап береді.
- **Мультфильмдер мен видеолар:** YouTube немесе басқа да платформаларда сіз жақсы көретін мультфильмдерді тауып беретін — осы ЖИ. Ол сіздің талғамыңызды жаттап алып, сізге ұнауы мүмкін келесі видеоны ұсынады.
- **Мектептегі көмекшілер:** Қазіргі таңда робототехника үйірмелеріндегі Scratch бағдарламасы немесе шағын роботтардың қозғалысын басқару (мысалы, роботтың «қолын» немесе моторын белгілі бір жылдамдықпен қозғалту) ЖИ-дің алғашқы баспалдақтары болып табылады.

2. Жасанды интеллект не істей алады? (Оқушыларға арналған мүмкіндіктер)

Бастауыш сынып оқушылары үшін ЖИ тек ойыншық емес, өте пайдалы білім құралы бола алады.

А) Тілдерді қызықты әрі тез үйрену

Шетел тілін немесе өз ана тілімізді үйренгенде ЖИ көмекшілері өте тиімді. Мысалы, арнайы қосымшалар баланың сөздерді дұрыс айтуын қадағалайды. Егер бала қате жіберсе, ЖИ оны ренжітпей, жұмсақ қана түзетеді және сөзді дұрыс дыбыстауды үйретеді.

Ә) Жеке дара мұғалім секілді көмектесу

Әр баланың сабақты меңгеру жылдамдығы әртүрлі. ЖИ бағдарламалары баланың деңгейін анықтап, оған дәл өзіне лайықты тапсырмалар бере алады. Мысалы, математикадан есептерді тез шығарса — күрделірек деңгейге өткізеді, ал қиналса — есептің шешілу жолын қарапайым мультипликация арқылы түсіндіріп береді.

Б) Шығармашылықты дамыту

Қазіргі ЖИ құралдары балалардың қиялын шындыққа айналдыруға көмектеседі. Сіз мәтінмен «Маған ғарышта жүрген мысықтың суретін салып бер» деп жазсаңыз, ЖИ оны санаулы секундта салып береді. Бұл балалардың сурет салуға, ертегі жазуға деген құштарлығын арттырады.

3. Танымдық ойын: ЖИ қалай жұмыс істейді?

Балаларға ЖИ-дің жұмыс істеу принципін түсіндіру үшін «**Мысық пен Ит**» мысалын келтіруге болады.

Компьютер басында ештеңе білмейді. Ғалымдар оған мыңдаған мысықтың және мыңдаған иттің суретін көрсетеді. ЖИ суреттерді талдап, мысықтың құлағы тік, мұрты ұзын болатынын, ал иттің тұмсығы басқаша келетінін «**үйренеді**». Осыдан кейін оған мүлдем жаңа сурет көрсетсеңіз, ол еш қателеспестен: «Бұл — мысық!» деп таба алады. Бұны ғылымда «**Машиналық үйрену**» (Machine Learning) деп атайды.

4. Алтын ережелер: Жасанды интеллектіні қалай дұрыс пайдалану керек?

Жасанды интеллект өте ақылды болғанымен, ол адамның, әсіресе мұғалім мен ата-ананың орнын баса алмайды. Бастауыш сынып оқушылары ЖИ-мен жұмыс істегенде мына ережелерді есте сақтауы тиіс:

1. **ЖИ сіздің орныңызға үй тапсырмасын орындамауы керек:** Ол тек бағыт беруші, түсіндіруші көмекші. Есепті ЖИ-ге шығартқан бала өзі ештеңе үйренбейді.

2. **Қауіпсіздік — бірінші орында:** Интернетте ЖИ құралдарын қолданғанда өзіңіздің аты-жөніңізді, мекенжайыңызды немесе мектебіңізді жазбауыңыз керек.

3. **Уақытты шектеу:** Экран алдында көп отыру денсаулыққа зиян. ЖИ-мен жұмыс істеген соң, міндетті түрде таза ауада ойнап, кітап оқу қажет.

Қорытынды: Болашаққа қадам

Жасанды интеллект — бұл біздің болашағымыз. Бүгінгі бастауыш сынып оқушылары ертең осы технологияларды басқаратын, тіпті жаңа ЖИ бағдарламаларын ойлап табатын ғалымдар мен инженерлерге айналады. Ол үшін мектептегі **Цифрлық сауаттылық, Математика** және **Жаратылыстану** сабақтарын жақсы оқу керек. Технологияны дұрыс қолдана білсек, ол біздің ең жақын әрі сенімді досымызға айналады.

Акбарова Анар Акжоловна

Тарих сабағында жасанды интеллектті қолдану- білім сапасын арттыру құралы

Аннотация: Бұл педагогикалық идеяда тарих сабағында ГАЖ технологияларына негізделген ғарыштық жер серіктері арқылы басқарылатын бағдарламалар көмегімен жүзеге асырылатын заманауи цифрлық ресурстарды тиімді қолдану арқылы оқушылардың пән бойынша қызығушылығы мен білім сапасын арттыруға бағытталған нәтижелі әдістердің қолданылу аясы туралы толық баяндалған.

Аннотация: В данной педагогической идее объем эффективных методов, направленных на повышение интереса учащихся к предмету и качества образования за счет эффективного использования современных цифровых ресурсов, реализуемых с помощью программ, управляемых космическими спутниками на основе ГИС-технологий, составляет полностью описаны на уроке истории.

Кіріспе (зерттелетін тақырыптың өзектілігі)

Білім жүйесіне енгізіліп жатқан жаңалықтар әртүрлі болғанымен, олардың түпкі мақсаты бір. Тұлғаны теориялық білімді өмір дағдысымен ұштастыра алатын функционалдық сауаттылығы қалыптасқан бәсекеге қабілетті азамат етіп тәрбиелеу. Ал, бұл мақсаттарға қол жеткізу соншалықты оңай жүзеге асып жатырма? Қандай қиындықтар мен тәуекелдер бар? ХХІ ғасырда білім жүйесі қандай болу керек? – деген заңды сұрақтардың туындайтындығы ақиқат. Ата-аналар балаларға көп салмақ түседі деп наразылық білдіреді. Мұғалімдер болса, қазіргі балалардың сабаққа еш қызығушылықтары жоқ деп арыз айтады. Сонымен не істеу керек? Осы сұрақтарға жауап іздеу мақсатында бірнеше жылдан бері қолданып келе жатқан әдістерімді педагогикалық идея ретінде ұсынуды жөн санадым. Себебі, білім алушы жастардың жалпы оқуға деген құштарлығының төмен болуы деген ең өзекті мәселемен бетбе бет келдім. Мен қазіргі зетъ және альфа ұрпақтар дәуірі деп аталатын өрендердің оқуға ынтасының қандай факторлар әсерінен төмендейтіндігін зертеуден гөрі оларды оқуға ынталандыру жолдарын іздестірдім. Оларды қызықтырудың төте жолы – олардың дәуірі, яғни ақпараттық технологиялардың жетістіктерін құрал ретінде қолдану арқылы нәтижеге жетуге болатындығына көзім жетті. Соңғы жылдары білім алушылардың көпшілігінде тарих пәніне деген қызығушылықтың төмендегенін байқауға болады. Бұған әрине қоршаған ортаның ластануы, яғни экология және тұтынатын тағам өнімдерінің құрамының сапасыздығы, түрлі электроника құралдары арқылы ғаламтор желісінде әлеуметтік парақшалар мен ойындар т.б. фактордың тікелей немесе жанама әсері ықпал жасайды деп ғалымдар зерттеп, тоқ етерін айтыпта қойды, айтыпта келеді... Жоғарыда аталған факторларға қазіргі қоғамдағы отбасы тәрбиесінің деңгейін астын сызып тұрып қосуға болады. Хош, болар іс болып боюы сінді. Енді қайтпек керек? Замана ағамы ешкімді де күтіп тұрмайды. Сондықтан жедел әрі нәтижелі жұмыс жүргізу қажет, балалардың білімді әрі тарихи санасы қалыптасқан тұлға болуы кезек күттірмейді. Осы жағдайларды ескере

отырып, мен жас өрендердің психологиялық кеңістігі мен қызығушылық аймағына ене отырып, олардың күнделікті қолданып жүрген дүниелерін пайдалы жаққа қарай қолдандым.

Мәселені зерттеуде қойылған мақсат пен міндеттер:

Педагогикалық идеяның мақсаты:

- Тарихи-мәдени орындарды цифрлық технологиялармен дәріптеу арқылы білім алушыларды ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбиеге баулу;
- Педагогикалық идеяның жоғарыда айқындап алған басты мақсаттарына қол жеткізу үшін төмендегі міндеттерді алға қойдым:

Педагогикалық идеяның жоғарыда айқындап алған басты мақсаттарына қол жеткізу үшін төмендегі **міндеттерді** алға қойдым:

- Тарих пәні бойынша білім сапасын арттыру үшін цифрлық технологияларды жүйелі түрде қолданысқа енгізу;
- Таңдап алған әдіс түрінің тиімділігі мен нәтижеге бағытталғандығын зерттеуден өткізу;
- Қолданысқа енгізген әдістің нәтижесіне сараптама жасау;

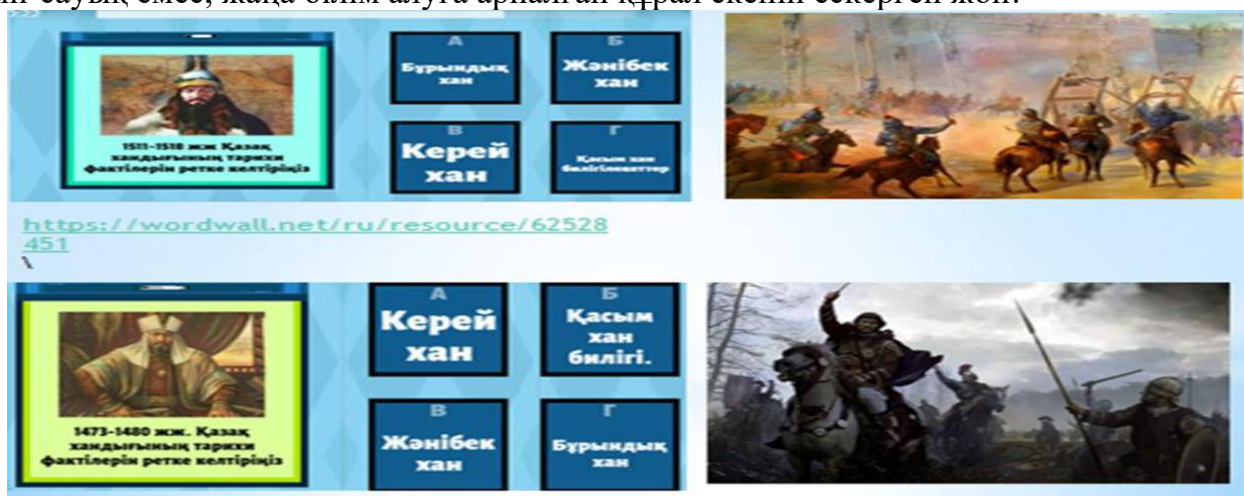
Сараптама қорытындысына сүйене отырып, қолданыстағы әдісті жетілдірудің тетіктерін қарастыру.

Әдебиеттерге шолу:

Сабақ барысында білім алушылардың қызығушылығын оятып қана қоймай, білім сапасының артуын нәтиже ретінде белгілеп алып қолданысқа енгізген әдістерім алға қойылған мақсаттарға жетті. Себебі бұл идея теориядан гөрі ықшамды практикалық әдістерді баяндайды.

ТАРИХ САБАҒЫНДАҒЫ ГЕЙМИФИКАЦИЯ НЕ ҮШІН ТИІМДІ?

Геймификация – бұл заманауи технологиялар, ойын түрінде білім мен дағдыларды тез және тиімді бойға сіңіруге ықпал етеді. Сонымен бірге, бұл жағдайда ойын формасы ойын-сауық емес, жаңа білім алуға арналған құрал екенін ескерген жөн!

XXI ғасырдағы оқушыны сапалы біліммен қамтамасыз ету үшін мұғалімге алдымен оқушының функционалдық сауаттылық пен өмірге қажетті құзырлылықтар жиынтығын дамыту маңызды болып отыр

XXI ғасырдағы оқушыны сапалы біліммен қамтамасыз ету үшін мұғалімге алдымен оқушының функционалдық сауаттылық пен өмірге қажетті құзырлылықтар жиынтығын дамыту маңызды болып отыр.

Мен осы орайда өзімнің қолданып жүрген әдістерім жасөспірімдердің оқу дағдысын оята алатын тиімді тәрбие құралы болу мүмкіндігі бар деп ойлаймын. Білім алушыларды тарих сабағына және функционалдық сауаттылыққа назар аудару үшін пайдалануға болатын әдістерім «**Educaplay**» әдіс- тәсілдері арқылы білім сапасын артырамын.

3- кезең карта әдісі арқылы дамыту

XXI ғасырдағы оқушыны сапалы біліммен қамтамасыз ету үшін мұғалімге алдымен оқушының функционалдық сауаттылық пен өмірге қажетті құзырлылықтар жиынтығын дамыту маңызды болып отыр. Мен осы орайда өзімнің қолданып жүрген әдістерім жасөспірімдердің оқу дағдысын оята алатын тиімді тәрбие құралы болу мүмкіндігі бар деп ойлаймын. Білім алушыларды тарих сабағына және функционалдық сауаттылыққа назар аудару үшін пайдалануға болатын әдістерім «**Educaplay**» әдіс- тәсілдері арқылы білім сапасын артырамын.
https://www.educaplay.com/learning-resources/17892300-learning_resource.html

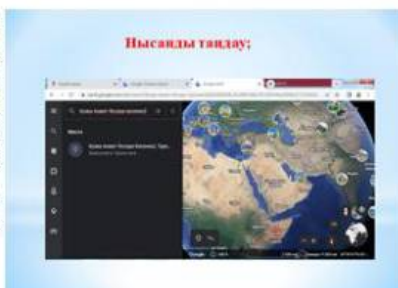

Әр бір сабақтаң соңында **googl maps** сайтымен тест жасап қортындылап отырамын

google maps, google earth жерсеріктік қосылу жүйесіндегі шифрлық технологиялар арқылы сабақ түсіндіру барысынан үзінді келтіру)

Мысалы: 6 сынып Қазақстан тарихы пәнінде XIII-XV ғғ. Қазақстан мәдениеті тақырыбында Қожа Ахмет Ясауидің кесенесін google maps, google earth жерсеріктік қосылу жүйесіндегі шифрлық технологиялар арқылы ішкі құрылымын көруге болады. Ондағы әрбір бөлмелердегі орналасқан тарихи жәдігерлерді 360° айналдыра қарауға болады. Оқушыларға кесененің неше бөлмеден тұратынын, биіктігін, ішіндегі тай қазан өзгеді жәдігерлерді дәл сол сәтте онлайн саяхат жасау арқылы түсіндіре берсе болады.

Проблема бойынша өзіндік идеялар және мәселені шешу жолдары:

«Тарих сабағына оқушыларды қызықтыру жолында технологияларына негізделген заманауи цифрлық ресурстарды қолданудың тиімділігі» атты бірнеше жыл қолданысқа енгізген жеке әдістерімді педагогикалық идея ретінде ұсынып, оның өзектілігін жүргізілген зерттеу жұмыстары қорытындысымен белгіледім. Білім алушылардың ақпараттық кеңістіктің көпвекторлы қарыштап дамыған дәуірінде пәнге деген қызығушылықтарын арттыру – менің мәселені шешу тетіктері толық баяндалған өзіндік идеямда қарастырылған. Ұсынылған идеямды кешенді жұмыстарға байланысты

Цифрлық технологияларды тарих сабағында тиімді пайдалану әдісін қолданған педагогикалық идеяға іс-әрекет барысынан мысал келтіріп өтсек:

Мысал ретінде алынған биылғы 10 сыныбында білім сапасының осы әдісті қолданғандықтан өсу динамасын байқауға болады. 2020-2021 оқу жылында карантиндік жағдайларға байланысты қашықтықтан оқыту процесі кезінде zoom платформасы арқылы онлайн сабақ жүргізілді. Дәл осы кезеңде бұл әдісті қолдану бірнеше жағдайларға байланысты экспериментальді түрде енгізілді. Санитарлық талаптарды қатаң сақтай отырып, ата-ананың өтініші негізінде білім беру мекемесіне келіп оқыған оқушылар мен онлайн режимде оқығандардың ынтасы бірдей болды. Оқу жылының қорытындысымен білім сапасы 62%-ды құрады. Ал, 2021-2022 оқу жылында оқушылар дәстүрлі оқу форматына толық көшкенде ерекше ынтамен келді. Осы әдіс арқылы сабақ өту кешенді жоспарға сәйкес жалғастырылды. Білім сапасы оқу жылының қорытындысымен 74%-ды құрады. Аталмыш әдісті қолданысқа енгізбей тұрып 2019-2020 оқу жылында сыныптың тарих пәнінен білім сапасы 47%-ды құраған болатын. Өсу динамикасында үлкен айырмашылық бар. Ең бастысы пәнді жеткік меңгеруі, тарихи саналарының қалыптасуы мен елжандылық рухта тәрбиеленуі. Сонымен қатар қазақстан тарихы пәнінен қалалық олимпиадада екі оқу жылында он бірдей жүлдегерлер шықты.

XXI ғасырдағы оқушыны сапалы біліммен қамтамасыз ету үшін мұғалімге алдымен оқушының функционалдық сауаттылық пен өмірге қажетті құзырлылықтар жиынтығын дамыту маңызды болып отыр.

Білім беру саласы қызметкерлері алдына қойылып отырған міндеттердің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Қазіргі таңда оқытушылар инновациялық және интерактивтік әдістемелерін пайдалана отырып оқушылардың функционалдық сауаттылығының дамуына ықпалын тигізуде.

Қазақ хандары мен олардың тарихын есте сақтау үшін карта әдісін қолдану — бұл өте тиімді тәсіл. Мұндай әдіс тарихи тұлғаларды визуалды түрде байланыстырып, олардың орналасуын географиялық контекстте көрсету арқылы есте сақтау процесін жеңілдетеді.

QUIZZ-TEST, ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР

Сабақ процесінде ең тиімді ылдам сабақ құруға ұралы әрине quizz-тесттер. Уақытпен шектеп рейтинг бойынша ұмыс жасайды. Оқушылардың жылдамдық, бәсекепестігі арттырады. Сілтемеге өтсеңіз quizz-тест жасайтын бағдарламаларға өте аласыз.

	https://wordwall.net/
	https://www.socrative.com/
	https://www.mentimeter.com/
	https://www.educaplay.com/
	https://quizizz.com/

Қорытынды:

Қорытындылай келгенде, заманауи әдістер қолданбаса көпшілік балалардың кітапты оқып, ой қорыта алмайтындығы жасырын емес. Оқығанның күннің өзінде есте сақтау қабілеттері қысқа мерзімді болып келеді. Көрнекілік құралдар, түрлі түсті суреттерді қолданып тақырыптарды түсіндіргенде 80 пайызы есте сақтамайтындығын салыстырмалы түрде анықтап көрдім. Тарихи ескерткіштер, мәдени мұралар мен тарихи орындар туралы деректі фильмдер көрсету соңғы жылдары оқушыларға қызықты дүние болмай бара жатқандығы мені қатты алаңдатты. Осыдан барып, ғарыштық жер серіктерге тікелей қосылған ғаламтордағы арнайы бағдарламалар мен қосымшалардың сілтемелері арқылы әлемнің кез-келген жеріндегі кез-келген тарихи орындардың ішіне онлайн саяхат жасау арқылы тарих сабағын өтуді қолға алдым. Нәтижесінде оқушылардың қызығушылығы артып қана қоймай, біртіндеп тақырыптарды түсіну, оны саралай білу дағдылары қалыптасады. Тарих пәнінен білім сапасының артуы және пәндік олимпиадалар мен ғылыми жобалар сайыстарына көптеп қатысуы бұл әдістің өзін-өзі ақтағандығын дәлелдей түсті.

Әдебиеттер

1. 2.Қазақстан тарих. Жалпы білім беретін мектептердің 9-сынып оқушыларына арналған
2. /Р.Ә.Қаратабанов, А.А.Саипов, Б.Х.Балғабаева, Қ.Т.Сапаров Алматы баспасы 2019
3. Шакирова Н. Көшпенді қазақ халқының табиғатты пайдалану ерекшеліктері
4. Нұрмұханова С., Жеке тұлғаны ұлттық құндылықтарға бағыттап оқыту/sabaq.kz

Манарбекова Перизат Манарбекқызы
Қазақстан Республикасы Мәдениет және
ақпарат министрлігінің "Орал Таңсықбаев атындағы
Алматы сәндік-қолданбалы өнер колледжі"
республикалық мемлекеттік қазыналық кәсіпорыны
Өнер ғылымдарының магистрі, Қазақстандық дизайнерлер
одағының мүшесі, арнайы пән оқытушысы,
сәулет дизайнері - жобалаушы

Ұлттық нақыш интерьер дизайннында

Аннотация

Бұл мақалада ұлттық нақыштың интерьер дизайннындағы орны, оның тарихи-мәдени маңызы, қазіргі заманғы интерьер кеңістігін жобалаудағы қолданылу ерекшеліктері қарастырылады. Қазақ халқының дәстүрлі ою-өрнектері, табиғи материалдары, түстік үйлесімі мен сәндік-қолданбалы өнер элементтерінің интерьер композициясына ықпалы талданады. Сонымен қатар ұлттық стильді заманауи дизайн талаптарымен ұштастырудың тиімді жолдары ұсынылады.

Түйін сөздер: интерьер дизайны, ұлттық нақыш, қазақ ою-өрнегі, этнодизайн, сәулет, композиция, кеңістік, дәстүр, мәдени мұра, жобалау.

Кіріспе

Қазіргі таңда интерьер дизайны тек тұрғын немесе қоғамдық кеңістікті безендіру ғана емес, адамның өмір сүру мәдениетін, ұлттық дүниетанымын және эстетикалық талғамын қалыптастыратын маңызды өнер саласына айналды. Жаһандану дәуірінде көптеген елдер ұлттық ерекшелігін сақтап қалуға ерекше назар аударуда. Қазақстан үшін де ұлттық мәдениетті интерьер дизайнында кеңінен қолдану – тарихи мұраны дәріптеудің және ұлттық құндылықтарды келешек ұрпаққа жеткізудің маңызды жолдарының бірі.

Ұлттық нақыш – белгілі бір халықтың тұрмыс-тіршілігін, салт-дәстүрін, дүниетанымын және көркемдік талғамын бейнелейтін мәдени белгілердің жиынтығы. Интерьерде ұлттық нақышты қолдану кеңістікке ерекше сипат беріп қана қоймай, адамның туған жеріне деген сүйіспеншілігін арттырады.

Ұлттық интерьердің тарихи негіздері

Қазақ халқының дәстүрлі тұрғын үйі – киіз үй әлемдік сәулет өнерінің ерекше үлгілерінің бірі болып табылады. Киіз үйдің ішкі құрылымы табиғатпен үйлесімділікті, кеңістікті тиімді пайдалануды және тұрмыстық қолайлылықты қамтамасыз еткен.

Киіз үй интерьерінің басты ерекшеліктері:

- табиғи материалдардың қолданылуы;
- функционалдық құрылым;
- симметрия принципінің сақталуы;
- сәндік элементтердің мол болуы;
- ұлттық өрнектердің кеңінен қолданылуы.

Киіз үйдегі әрбір бұйымның өзіндік орны, тәрбиелік және символдық мәні болған. Бұл қағидалар қазіргі интерьер дизайнында да өзектілігін жоғалтқан жоқ.

Ұлттық нақыштың негізгі элементтері

Қазақ ою-өрнектері

Ою-өрнек – қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнерінің негізі. Ол интерьердің қабырғаларында, төбе безендіруінде, жиһазда, кілемдерде, перделерде және декоративтік панельдерде кеңінен пайдаланылады.

Ең көп қолданылатын өрнектер:

Қошқармүйіз;

Түйетабан;

Ирек;

Сынықмүйіз;

Құсқанаты;

Ботакөз;

Гүл өрнектері.

Әрбір өрнек белгілі бір мағынаны білдіреді. Мысалы, «Қошқармүйіз» байлық пен берекенің белгісі ретінде қарастырылады.

Түстік шешімдер

Ұлттық интерьерде табиғи түстер басым келеді.

Оларға:

ақ;

қоңыр;

алтын түстес;

көк;

жасыл;

қызыл;

қара түстер жатады.

Ақ түс – тазалықтың, көк – аспанның, жасыл – табиғаттың, алтын түс – молшылықтың белгісі болып есептеледі.

Табиғи материалдар

Интерьерде қолданылатын негізгі материалдар:

ағаш;

киіз;

былғары;

жүн;

табиғи тас;

қыш бұйымдары;

мыс пен жез.

Бұл материалдар экологиялық қауіпсіздігімен және ұзақ мерзімділігімен ерекшеленеді.

Интерьер композициясындағы ұлттық ерекшелік

Композиция – интерьердің көркемдік тұтастығын қалыптастыратын негізгі құрал.

Ұлттық интерьердегі композиция келесі талаптарға сүйенеді:

симметрия;

ырғақ;

масштаб;

пропорция;

түстік үйлесім;

сәндік тепе-теңдік.

Ұлттық элементтерді шамадан тыс қолдану интерьердің көркемдік сапасын төмендетуі мүмкін. Сондықтан олар заманауи стильмен үйлесімді қолданылуы тиіс.

Заманауи интерьердегі ұлттық стиль

Қазіргі интерьер дизайнында минимализм, лофт, скандинавиялық стиль сияқты бағыттар кең таралған. Осы стильдердің ішінде ұлттық элементтерді тиімді енгізу арқылы ерекше эстетикалық шешім жасауға болады.

Мысалы:

- ұлттық өрнекті қабырға панельдері;
- ағаштан жасалған сәндік торлар;
- киізден жасалған қабырға композициялары;
- ұлттық өрнекті жарық шамдары;
- қолдан тоқылған кілемдер;
- ұлттық нақыштағы жиһаз.

Осындай элементтер интерьерге ерекше көркемдік сипат береді.

Қоғамдық ғимараттар интерьеріндегі ұлттық нақыш

Ұлттық стиль бүгінде көптеген қоғамдық нысандарда қолданылады:

- қонақүйлер;
- мейрамханалар;
- мәдениет үйлері;
- мұражайлар;
- кітапханалар;
- білім беру мекемелері;
- әкімшілік ғимараттар.

Бұл кеңістіктерде ұлттық мәдениетті көрсету келушілердің эстетикалық қабылдауын арттырады және елдің мәдени имиджін қалыптастырады.

Интерьер жобалау кезеңдері

Ұлттық стильдегі интерьер жобасын әзірлеу бірнеше кезеңнен тұрады.

1. Тапсырыс берушінің талабын анықтау

Кеңістіктің қызметі, көлемі және функционалдық мақсаты зерттеледі.

2. Концепция әзірлеу

Интерьердің жалпы идеясы, стильдік бағыты мен түстік шешімі анықталады.

3. Жоспарлау

Жиһаздардың орналасуы, қозғалыс жолдары және эргономикалық талаптар қарастырылады.

4. Материалдарды таңдау

Экологиялық таза әрі сапалы табиғи материалдарға басымдық беріледі.

5. Сәндік элементтерді орналастыру

Ою-өрнек, ұлттық бұйымдар және жарықтандыру композициялық заңдылықтарға сәйкес орналастырылады.

6. Визуализация және жұмыс сызбалары

3D модельдер мен жұмыс құжаттары дайындалады.

Ұлттық интерьердің тәрбиелік маңызы

Ұлттық нақыштағы интерьер адамның эстетикалық мәдениетін қалыптастырады.

Оның тәрбиелік қызметтері:

- ұлттық құндылықтарды дәріптеу;
- мәдени мұраны сақтау;
- тарихи сананы қалыптастыру;
- отансүйгіштік сезімді арттыру;

жастардың көркемдік талғамын дамыту;
ұлттық өнерге қызығушылық қалыптастыру.

Болашақ дизайнерлерді даярлаудағы маңызы

Колледждерде интерьер дизайнның оқыту барысында ұлттық стильге ерекше көңіл бөлінуі қажет.

Білім алушылар:

ұлттық композиция құрастыруды;
ою-өрнектерді цифрлық форматта орындауды;
интерьерді жобалауды;
материал таңдауды;
жарықтандыруды ұйымдастыруды;
эргономика талаптарын сақтауды;
заманауи бағдарламаларда үшөлшемді модель жасауды меңгереді.

Бұл білім олардың кәсіби құзыреттілігін арттырады.

Қорытынды

Ұлттық нақыш – интерьер дизайнының көркемдік құндылығын арттыратын маңызды мәдени фактор. Қазақ халқының бай мұрасын заманауи интерьер кеңістігіне үйлесімді енгізу ұлттық мәдениетті сақтауға, эстетикалық талғамды қалыптастыруға және бірегей дизайн шешімдерін жасауға мүмкіндік береді.

Бүгінгі дизайнер тек әдемі интерьер жасаушы ғана емес, ұлттық мәдениеттің насихатшысы болуы тиіс. Сондықтан интерьер жобалау барысында дәстүр мен инновацияны үйлестіре білу – кәсіби маманның басты міндеттерінің бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбдіғапбарова Ұ. Қазақтың сәндік-қолданбалы өнері. – Алматы.
2. Қасиманов С. Қазақ халқының қолөнері. – Алматы.
3. Марғұлан Ә. Қазақтың халықтық қолданбалы өнері. – Алматы.
4. Қазақстан Республикасының «Мәдени мұра» бағдарламасы бойынша жарияланған материалдар.
5. Интерьер дизайны және сәулет жобалау бойынша оқу-әдістемелік әдебиеттер.
6. Этнодизайн және композиция негіздері бойынша ғылыми мақалалар.

Нұрман Индира Бақытқызы
Түркістан облысы Кентау қаласы
ЖШС «Дин-Асыл 2» бөбекжай-балабақшасы
тәрбиеші

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында цифрлық трансформацияның педагогикалық мүмкіндіктері

Мақалада мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның педагогикалық мүмкіндіктері ғылыми-теориялық тұрғыдан қарастырылды. Қазіргі қоғамның цифрлану үдерісі мектепке дейінгі білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып, білім беру мазмұнын, оқыту әдістерін және педагогтің кәсіби қызметін жаңғыртуды қажет етеді. Зерттеу барысында цифрлық білім беру ортасының баланың танымдық белсенділігін дамытудағы, шығармашылық қабілеттерін жетілдірудегі және оқу мотивациясын арттырудағы рөлі талданды. Сонымен қатар цифрлық технологияларды тиімді қолданудың педагогтің цифрлық құзыреттілігіне, ата-анамен өзара әрекеттестіктің жаңа формаларын қалыптастыруға және білім беру сапасын арттыруға ықпал ететіні анықталды. Автор мектепке дейінгі ұйымдарда цифрлық платформаларды, интерактивті құралдарды және білім беру қосымшаларын педагогикалық мақсатта пайдаланудың тиімді үлгілерін ұсынады. Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының цифрлық білім беру ортасын жетілдіру бойынша ғылыми-әдістемелік ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді.

Қазіргі кезеңде әлемдік білім беру жүйесі қарқынды цифрлық трансформация жағдайында дамуда. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданылуы білім беру мазмұнын жаңартуға, оқыту үдерісін дараландыруға және білім сапасын арттыруға жаңа мүмкіндіктер қалыптастыруда. Бұл өзгерістер мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына да тікелей әсер етіп, балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес заманауи цифрлық ресурстарды тиімді пайдалануды талап етеді.

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық, танымдық және әлеуметтік дамуының негізі қаланатын маңызды кезең. Осы уақытта ұйымдастырылған білім беру ортасының сапасы баланың кейінгі оқу жетістіктеріне тікелей ықпал етеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда цифрлық технологияларды ғылыми негізде енгізу өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін цифрландыру мемлекеттік деңгейде қолдау тауып келеді. Электрондық білім беру ресурстарының көбеюі, интерактивті тақталардың, мультимедиялық құралдардың, білім беру платформаларының енгізілуі педагогтердің кәсіби қызметіне жаңа талаптар қойды. Бұл жағдай мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық құзыреттілігін жетілдіруді және цифрлық білім беру ортасын тиімді ұйымдастыруды қажет етеді.

Сонымен қатар цифрлық технологияларды мектепке дейінгі ұйымдарда қолдану тек техникалық жаңашылдық ретінде емес, педагогикалық үдерісті

жетілдірудің маңызды құралы ретінде қарастырылуы тиіс. Себебі цифрлық ресурстар баланың зерттеушілік әрекетін дамытуға, көрнекілік деңгейін арттыруға, ойын арқылы оқыту технологияларын жетілдіруге және білім беру қызметін дараландыруға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты зерттеудің мақсаты – мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның педагогикалық мүмкіндіктерін анықтап, оларды білім беру тәжірибесінде тиімді пайдаланудың ғылыми негіздерін ұсыну.

Зерттеу барысында педагогика, психология және білім беруді цифрландыру саласындағы ғылыми еңбектерге теориялық талдау жүргізілді. Сонымен қатар салыстырмалы талдау, жүйелеу, жинақтау және модельдеу әдістері қолданылды.

Зерттеудің әдіснамалық негізін білім беруді цифрландыру тұжырымдамалары, конструктивтік оқыту теориясы, құзыреттілік тәсіл және цифрлық білім беру ортасын қалыптастыру қағидалары құрайды. Ғылыми әдебиеттерді талдау барысында цифрлық технологиялардың мектепке дейінгі білім беру жүйесіне ықпалы, олардың педагогикалық әлеуеті және балалардың даму ерекшеліктеріне сәйкестігі қарастырылды.

Сонымен қатар мектепке дейінгі ұйымдардың тәжірибесінде қолданылатын интерактивті панельдер, білім беру платформалары, электрондық ойындар, мобильді қосымшалар және мультимедиялық бағдарламалардың мүмкіндіктері жүйеленді. Алынған ғылыми деректер негізінде цифрлық трансформацияның педагогикалық моделі сипатталды.

Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның білім беру үдерісіне оң ықпал ететінін көрсетті. Цифрлық технологияларды жүйелі пайдалану оқу қызметінің мазмұнын жаңартып қана қоймай, баланың танымдық белсенділігін, шығармашылық қабілеттерін және коммуникативтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Заманауи цифрлық ортада ұйымдастырылған оқу қызметі көрнекілік қағидасын күшейтіп, ақпаратты қабылдауды жеңілдетеді және балалардың оқу материалын меңгеру деңгейін арттырады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда қолданылатын интерактивті тақталар, мультимедиялық презентациялар, цифрлық ойындар, анимациялық бағдарламалар және білім беру платформалары оқу үдерісін қызықты әрі тиімді ұйымдастыруға жағдай жасайды. Әсіресе ойын технологияларымен ұштасқан цифрлық ресурстар мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне толық сәйкес келеді. Мұндай ортада бала тапсырманы орындаушы ғана емес, белсенді зерттеуші ретінде қалыптасады.

Цифрлық трансформация педагог қызметінің мазмұнына да елеулі өзгерістер енгізеді. Педагог цифрлық білім беру ортасын ұйымдастырушы, оқу мазмұнын іріктеуші және білім алушының жеке ерекшеліктерін ескеретін кәсіби маман ретінде әрекет етеді. Сондықтан педагогтің цифрлық құзыреттілігі мектепке дейінгі білім беру сапасының негізгі көрсеткіштерінің біріне айналып отыр.

Сонымен қатар цифрлық технологиялар ата-аналармен серіктестікті жаңа деңгейге көтереді. Электрондық платформалар арқылы тәрбиеленушінің

жетістіктерін бақылау, педагогпен жедел байланыс орнату, үй жағдайында орындалатын дамытушы тапсырмалармен қамтамасыз ету мүмкіндігі кеңейеді. Бұл білім беру ұйымы мен отбасының ынтымақтастығын күшейтіп, баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Алайда цифрлық технологияларды қолдануда белгілі бір қиындықтар да кездеседі. Олардың қатарында педагогтердің цифрлық құзыреттілігінің әртүрлі деңгейде болуы, материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі, сапалы қазақ тіліндегі цифрлық білім беру ресурстарының шектеулілігі және экран алдында өткізілетін уақыттың баланың денсаулығына ықпалы сияқты мәселелер бар. Сондықтан цифрлық құралдарды пайдалану санитарлық-гигиеналық талаптарды сақтай отырып, педагогикалық мақсатқа сай ұйымдастырылуы қажет.

Цифрлық технологиялардың педагогикалық мүмкіндіктері

Цифрлық құрал	Педагогикалық мүмкіндігі	Күтілетін нәтиже
Интерактивті тақта	Көрнекілікті арттыру	Танымдық қызығушылықтың жоғарылауы
Мультимедиялық материалдар	Ақпаратты көрнекі ұсыну	Материалды жеңіл қабылдау
Білім платформалары	Жеке оқыту траекториясын ұйымдастыру	Оқу нәтижесінің жақсаруы
Дамытушы ойындар	Логикалық дамыту ойлауды	Зияткерлік қабілеттің артуы
Онлайн құралдары	байланыс Ата-анамен ынтымақтастық	Кері байланыстың тиімділігі

Зерттеу нәтижелерін талдау цифрлық трансформацияның мектепке дейінгі білім беру жүйесінде төмендегідей педагогикалық мүмкіндіктерді қалыптастыратынын көрсетті:

- білім беру мазмұнын жаңарту;
- оқыту үдерісін дараландыру;
- балалардың зерттеушілік дағдыларын дамыту;
- шығармашылық белсенділікті арттыру;
- цифрлық сауаттылықты қалыптастыру;
- педагог пен ата-ананың өзара ынтымақтастығын жетілдіру;
- білім беру сапасын арттыру.

Осы бағыттардың өзара байланысы мектепке дейінгі ұйымның заманауи цифрлық білім беру ортасын қалыптастырудың негізін құрайды.

Жүргізілген зерттеу мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық трансформацияның педагогикалық әлеуетінің жоғары екенін көрсетті. Цифрлық технологиялар білім беру үдерісін жаңғыртуға, тәрбиеленушілердің танымдық қызығушылығын арттыруға, оқу мазмұнын дараландыруға және педагогтің кәсіби қызметін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Зерттеу барысында цифрлық білім беру ортасын тиімді ұйымдастыру үшін бірнеше маңызды шарт анықталды. Біріншіден, педагогтердің цифрлық құзыреттілігін тұрақты дамыту қажет. Екіншіден, мектепке дейінгі ұйымдардың материалдық-техникалық базасын жетілдіру маңызды. Үшіншіден, мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін сапалы қазақ тіліндегі цифрлық білім беру ресурстарын әзірлеу өзекті болып табылады.

Цифрлық трансформация мектепке дейінгі білім беру жүйесінің дамуындағы стратегиялық бағыттардың бірі болып саналады. Сондықтан цифрлық технологияларды педагогикалық мақсатқа сәйкес, ғылыми негізде және қауіпсіз қолдану білім беру сапасын арттырудың маңызды тетігі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.*
3. Lev Vygotsky. *Mind in Society.* Harvard University Press.
4. Қазақстандық және шетелдік педагогика бойынша соңғы ғылыми мақалалар.
5. Цифрлық педагогика мәселелеріне арналған халықаралық зерттеулер.
6. Мектепке дейінгі білім берудегі инновациялық технологиялар жөніндегі еңбектер.
7. Балалардың цифрлық сауаттылығын дамытуға арналған ғылыми жарияланымдар.

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат
министрлігінде тіркеліп, 2013 жылдың
30-желтоқсанында № 14080-Г куәлігі берілді

Зарегистрирован в Министерстве Культуры
и Информации Республики Казахстан, Комитете
информации и Архивов за № 14080-Г от 30.12.2013г

эл. почта: ou2020@mail.ru

тел: +7 705 444 81 51

адамдық бақыт беруі мүмкін ", - дейді[2].

Қорыта келе, балабақшаның тәрбиелік жүйесі тәрбиеленуші тұлғасын тәрбиелеу үшін құрылады және ізгілік бағытта болуы тиіс.

Пайдаланатын әдебиеттер

1.Сабитов Т.С. «Балаларға ақыл ой тәрбиесін берудің кейбір мәселелері» Алматы: Мектеп 1987 ж.

2. Қоянбасов Ж.Б., Қоянбасов Р.М., «Педагогика» Алматы 2000 ж.

ОТБАСЫ – АДАМ БАЛАСЫНЫҢ ӨСІП - ӨНЕР АЛТЫН ҰЯСЫ

*ЖШС «Дин Асыл-2» бөбекжай-бақшасының меңгерушісі
Мусабаева Ботакоз Нуржановна
(Кентау қаласы)*

Түйіндеме

Бұл мақалда отбасы – адам баласының өсіп - өнер алтын ұясы. Бала өмірінің алғашқы күнінен бастап ата-аналар өздерінің негізгі борышы – тәрбие жұмысын атқаруға міндетті екендігі айтылады.

«Ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» деп халық айтса, қалт айтпаған дана халқымыз бала тәрбиесін бірінші орынға қойған. [1] Бала тәрбиесі ол дүниеге келген алғашқы күннен басталады. Бала өскен сайын, оның тәрбиесі де күрделеніп, оған қойылатын талаптар да күшейе түседі. Оның негізі отбасында қаланады. Отбасы – адам баласының өсіп - өнер алтын ұясы. Бала өмірінің алғашқы күнінен бастап ата – аналар өздерінің негізгі борышы – тәрбие жұмысын атқаруға кіріседі. Бүгінгі тәрбие берудің негізгі міндеттерінің өзі «ең алдымен дені сау, ұлттық сана сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, ар – ожданы мол, мәдениетті, парасатты, еңбекқор, іскер, бойында басқа да ізгі қасиеттер қалыптасқан ұрпақ тәрбиелеу» деп көрсетілген

Қазақстан Республикасының тәлім – тәрбие тұжырымдамасында. [2] Отбасы тәрбиесінің негізгі мәні отбасындағы өзара ынтымақтастық пен түсіністік болып табылады. Береке – бірлігі ең алдымен ата – анамен бала арасындағы қарым – қатынасына байланысты болады. Отбасындағы тіршіліктің дұрыс ұйымдастырылуы балалардың еңбекқор болуы, әр нәрсеге жауапкершілік

сезіммен қарау, адамды құрметтеу сияқты адамгер-шілік қасиетердің қалыптасуына мүмкіндік туғызады. Өз ата-анасын сыйлап, құрметтеп үйренген бала өзге ата-аналарды да құрметтей біледі, қашанда үлкендер алдында өзін дұрыс ұстап, құрмет пен қамқорлық таныта алады. Бала тәрбиелеу оңай жұмыс емес, ол үлкен шеберлік пен шыдамдылықты талап етеді. Сондықтан халық өмір есігін енді ғана ашқан бөбек тәрбиесін бесіктен бастаған. Қазақтың ұлы ақыны Абай да отбасындағы баланы тәрбиелеуде ата-аналар тарапынан жол берілетін кемшіліктерді ескерте отырып, отбасы тәрбиесін ұйымдастыруға кеңестер береді. Абай өзінің 10 қара сөзінде: «Әуелі баланды өзін алдайсың: әнсе, оны берем, міне, мұны берем деп, баста баланды алдағаныңа мәз боласың. Соңында балаң алдамшы болса, кімнен көресің?» деп балаларына теріс тәрбие беретін ата-аналарды сынайды. [3]

Қазақ ағартушыларынан С.Көбеев те отбасы тәрбиесі мәселелеріне аса үлкен мән берген. Ол өзінің «Баланы семьяда тәрбиелеу» деген еңбегінде ата-аналардың балалары алдындағы беделі отбасындағы тәрбие нәтижесі екендігін атап көрсетеді. [4] Әрине, әркім өзінің баласының тәрбиелі, білімді болғанын қалайды, әрі еңбек сүйгіш, жақсы адам болса, еліне, халқына пайдасын тигізетіндей бір маман иесі болса екен деп тілейді. Жақсы тілек пен ниеттің орындалуына мүмкіндік жасайтын ата-ананың өзі. Бала тәрбиесі бесіктен басталады демей ме? Ендеше отбасы ошақ қасында дұрыс тәрбие берген жөн. Баламызды балабақшаға жіберіп, бақша тәрбие береді, білім береді,- деп бар ауыртпалықта тәрбиешіге салып қойғанымыз жеткіліксіз. Бала балабақшаға берген соң ата – ана тәрбиешімен тығыз қарым-қатынаста болып, оның дұрыс тәрбие мен білім алуына бірлесе әрекет етуі тиіс. Еліміздің өркендеуі, дамуы, болашағы қазіргі жас ұрпағымыздың тәрбиелі, жан – жақты білімді болуына көп байланысты. Кейбір ата – аналар жұмыстан шаршап келгінін айтып, бала тәрбиесіне бей-жай қарайды. Осындайdan бала тәрбиесінде қиындықтар туындап, қатенің қай жерден кеткенін біліп болмайды. Ата-ана өзінің алдына мына төмендегідей мақсат қойып, оның жүзеге асуына мән беретін болса, сөз жоқ, ұрпағының тәрбиелі, өнегелі, білімді болып өсуіне жол ашады.

- Балабақшадан келген баланың көңіл – күйін сұрау, бүгінгі тәртібіне өзіне - өзінің баға беруіне үйрету;

- Балаға өз қателігін түсінуге мүмкіндік жасау;

- Баланың жақсы мінез, іс - әрекетіне назар аударып, көңіл – күйін көтеру;

- Ата – ана өзін - өзі ұстай білу, бақылай білу;

- Балаға дауыс көтеріп, жазалауға асықпай, оны түсінуге тырысу;
- Баласының тілін түсініп, онымен сырлас, дос болуға әдеттену;
- Өз баласын басқа балалармен салыстырмай, дұрыс тәрбие беріп, мінез – құлқын, іс – әрекетін, қателігін түсінуге мүмкіндік жасай білу;
- Баланың психо-физиологиялық даму деңгейіне, жан-жақты жетілуіне көңіл бөлу;

---Баланың орынды талап тілегіне тежеу жасамай, еркіндік беріп, дүниеге, өмірге деген көзқарасын түсіністікпен қарау.

Міне осындай ұстаным негізін қалайтын ата-ананың өзі. Өнегелі қасиеттер мен тәлім-тәрбиені отбасы ошақ қасында бергеніңіз абзал. Бала тәрбиесі кезек күттірмес мәселе. Әр ата-ана дүниеге келген жас нәрестеден үлкен үміт күтеді. Болашақта елін, жерін қорғайтын, елдігімізді, егемендігімізді сақтайтын, ата-салт, ізгі дәстүрімізді ардақтайтын, «Қазақ» деген қасиетті атқа кір келтірмейтін, еліміздің мәртебесін асқақтата беретін ұрпақ тәрбиелейік, құрметті ата аналар!

Пайдаланатын әдебиеттер

- 1.Жұмабекова Ф.Н. Мектепке дейінгі педагогика. Оқу құралы. Алматы 1989ж.
- 2.Ноғайбекова Б.Ж "Балабақша психологінің кітабы"- Шымкент 2015ж.

АТА-АНАЛАРМЕН ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУ КЕЗІНДЕ ІТ-ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

*№41 «Балбөбек» бөбекжай-бақшасы педагог-психолог
Тулегенова Мағрипа Калдыбаевна
(Шымкент қаласы)*

Түйіндеме

Бұл мақалада ата-аналармен өзара әрекеттесудегі ІТ- технологиясының қаншалықты тиімділігі жөнінде айтылған.

Мектепке дейінгі балалық шақта балалардың өзін-өзі тануы дамиды, өзін-өзі бағалауы қалыптасады, мотивтер иерархиясы құрылады. Дәл осы кезеңде отбасының баланың жекебасының дамуына әсері, ондағы отбасылық жүйенің, сондай-ақ балалар мен ата-аналар қатынастарының әсері ең маңызды болып табылады. Ал мектепке дейінгі кезеңде балалардың басым көп уақыты балабақшада өткізіледі. Сондықтан бала тұлғасын қалыптастырудағы тепе-теңдікті

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒARTY МИНИСТРЛІГІ

ШЫМКЕНТ ҚАЛАСЫ БІЛІМ БАСҚАРМАСЫНЫҢ
«МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ДАМУ ОУТАЛЫҒЫ»

**МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ
БІЛІМ БЕРУ МАЗМУНЫН ЖЕТІЛДІРУ:
«ПЕДАГОГ ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ БЕТБҰРЫС»
ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ
ӨНІРЛІК СЕМИНАРДЫҢ МАТЕРИАЛДАР
Ж И Н А Ғ Ы**

II ТОМ

Шымкент, 2024

IV ТАРАУ АТА-АНАЛАРМЕН СЕРІКТЕСТІК

Сыдыкова Ж. Т. Ата-аналармен өзара әрекеттесу кезінде IT-технологияларды қолдану.....	202
Сапарбаева Ж. М. Ата-аналармен серіктестік.....	205
Жуманова М. А. Ата-аналармен серіктестік бағытта жүргізілетін жұмыс.....	209
Хурманчаева Ж. Б. Отбасы және балабақша ынтымақтастығы.....	212
Балкибекова Н. Е. Баланы тәрбиелеудегі ата-ананың рөлі.....	217
Мусабаева Б. Н. Отбасы – адам баласының өсіп - өнер алтын ұясы.....	220
Тулегенова М. К. Ата-аналармен өзара әрекеттесу кезінде IT-технологияларды қолдану.....	222
Бибосынова А. Б. Бала тәрбиесі - тәрбиенің бастауы.....	226
Кудайбергенова А. Ш. Отбасы - аялы алақан мекені.....	228
Мадиекова Б. А. Бала тәрбиесіндегі отбасы мен балабақшаның ынтымақтастығы.....	230
Кудайбергенова Г. А. Отбасы мен балабақша арасындағы байланыс.....	234

қызмет нәтижесінде оқушылардың білім алуға деген ішкі қызығушылығы артып, олардың танымдық белсенділігі, функционалдық сауаттылығы, шығармашылық әлеуеті және өмір бойы білім алуға дайын тұлғалық қасиеттері қалыптасады. Бұл өз кезегінде сапалы білім берудің, адами капиталды дамытудың және еліміздің зияткерлік әлеуетін арттырудың маңызды алғышарты болып табылады.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ БАСШЫСЫНЫҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ ЖӘНЕ БІЛІМ САПАСЫНА ӘСЕРІ

Мусабаева Ботакөз Нуржановна

Түркістан облысы Кентау қаласы

ЖШС «Дин-Асыл-2» бобекжай-балабақшасы

Қазіргі білім беру жүйесінің қарқынды дамуы мектепке дейінгі ұйымдарды басқару тәсілдерінің жаңаруын талап етеді. Соңғы жылдары басқарудың әкімшілік үлгісінен көшбасшылыққа негізделген басқару моделіне көшу үрдісі байқалады. Мұндай өзгерістер білім беру ұйымының тиімді қызмет етуі басшының тек басқарушылық тәжірибесіне ғана емес, оның көшбасшылық құзыреттілігіне де тәуелді екенін көрсетеді.

Ғылыми әдебиеттерде көшбасшылық ұғымы ұйым мүшелерін ортақ мақсатқа бағыттау, ынталандыратын және өзгерістерді тиімді жүзеге асыратын басқарушылық қызмет ретінде сипатталады. Білім беру ұйымдарындағы көшбасшылық педагогтердің кәсіби әлеуетін дамытуға, ұйымның стратегиялық мақсаттарын іске асыруға және білім сапасын тұрақты жетілдіруге бағытталған.

Мектепке дейінгі ұйым жағдайында көшбасшылық құзыреттілік – басшының кәсіби білімін, басқарушылық тәжірибесін, тұлғалық қасиеттерін және стратегиялық ойлау қабілетін біріктіретін кешенді сапа. Бұл құзыреттілік ұйымның барлық қызметін үйлестіруге, педагогикалық ұжымның ынтымақтастығын нығайтуға және инновациялық өзгерістерді нәтижелі басқаруға мүмкіндік береді.

Көшбасшылық құзыреттілік бірнеше өзара байланысты компоненттерден тұрады:

- стратегиялық басқару құзыреттілігі;
- коммуникативтік құзыреттілік;
- эмоциялық интеллект;
- педагогикалық менеджмент;
- инновациялық басқару;
- командалық жұмысты ұйымдастыру;
- шешім қабылдау және жауапкершілік.

Осы компоненттердің үйлесімді дамуы мектепке дейінгі ұйымның тұрақты дамуына және білім беру сапасының артуына ықпал етеді.

Бүгінгі таңда тиімді басшының негізгі ерекшеліктерінің бірі – өзгерістерді басқару қабілеті. Білім беру саласындағы реформалар педагогтердің кәсіби бейімделуін, цифрлық технологияларды енгізуді және оқыту әдістерін жаңартуды талап етеді. Сондықтан көшбасшы өзгерістерді жоспарлап қана қоймай, ұжым мүшелерін жаңа жағдайларға бейімдей алуы қажет.

Сонымен қатар эмоционалдық интеллект көшбасшылықтың маңызды көрсеткіштерінің бірі болып саналады. Басшы педагогтердің қажеттіліктерін түсініп, олардың кәсіби дамуына қолдау көрсеткен жағдайда ұйымдағы психологиялық ахуал жақсарып, еңбек өнімділігі артады. Сенімге негізделген басқару мәдениеті педагогтердің шығармашылық белсенділігін күшейтіп, инновациялық идеялардың пайда болуына жағдай жасайды.

Мектепке дейінгі ұйымдағы көшбасшылықтың тағы бір маңызды бағыты – кәсіби қоғамдастық құру. Ұжымда тәжірибе алмасу, тәлімгерлік және бірлескен әдістемелік

жұмыстар ұйымдастырылған кезде педагогтердің кәсіби құзыреттілігі жүйелі түрде дамиды. Бұл өз кезегінде тәрбиеленушілерге ұсынылатын білім беру қызметінің сапасын жақсартады.

Білім беру сапасы – мектепке дейінгі ұйым қызметінің тиімділігін сипаттайтын маңызды көрсеткіштердің бірі. Оның деңгейі материалдық-техникалық базаға ғана емес, басқару жүйесінің тиімділігіне де байланысты. Әлемдік тәжірибе білім беру ұйымдарындағы басқару мәдениеті мен көшбасшылық деңгейі жоғары болған сайын білім сапасының да жоғарылайтынын көрсетеді.

Мектепке дейінгі ұйым басшысының көшбасшылық құзыреттілігі білім сапасына бірнеше бағыт бойынша ықпал етеді.

Біріншіден, педагогтердің кәсіби дамуын қамтамасыз етеді. Басшы кәсіби оқыту курстарын, тәжірибе алмасу алаңдарын, тәлімгерлік жұмыстарын ұйымдастыру арқылы педагогтердің құзыреттілігін арттырады. Нәтижесінде заманауи педагогикалық технологиялар кеңінен қолданылады.

Екіншіден, қолайлы психологиялық орта қалыптастырады. Өзара сенімге негізделген басқару педагогтердің жұмысқа деген ынтасын күшейтіп, ұйымдағы корпоративтік мәдениетті жетілдіреді. Бұл ұжымның тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Үшіншіден, инновациялық қызметтің дамуына мүмкіндік береді. Көшбасшы жаңа білім беру технологияларын енгізуге қолдау көрсетіп, шығармашылық бастамаларды ынталандырады. Инновациялық орта тәрбиеленушілердің танымдық белсенділігін арттыруға жағдай жасайды.

Төртіншіден, ата-аналармен тиімді серіктестік орнатады. Ашық коммуникация ата-аналардың ұйым қызметіне деген сенімін нығайтып, тәрбиелік жұмыстың нәтижелілігін арттырады.

Бесіншіден, білім сапасын ішкі бағалау жүйесін жетілдіреді. Басшы мониторинг нәтижелерін талдау арқылы басқарушылық шешімдердің тиімділігін арттырып, даму стратегиясын нақтылайды.

Осы бағыттардың барлығы өзара байланыста жүзеге асқан жағдайда мектепке дейінгі ұйымның білім беру сапасы тұрақты түрде жақсарады.

Зерттеу барысында мектепке дейінгі ұйым басшыларының көшбасшылық құзыреттілігінің білім сапасына ықпалын анықтау мақсатында ғылыми әдебиеттерге салыстырмалы талдау жүргізілді және мектепке дейінгі ұйымдардағы басқару тәжірибесіне теориялық тұрғыдан талдау жасалды. Сонымен қатар педагогтердің кәсіби қызметіне әсер ететін басқарушылық факторлар жүйеленді.

Талдау нәтижелері көшбасшылық құзыреттіліктің жоғары деңгейі ұйымның даму көрсеткіштерімен тікелей байланысты екенін көрсетті. Көшбасшылық стилі тиімді қалыптасқан ұйымдарда педагогтердің кәсіби белсенділігі, инновациялық әдістерді қолдану деңгейі және ата-аналардың білім беру қызметіне қанағаттану көрсеткіштері жоғары екендігі байқалады.

Зерттеу нәтижелері көшбасшылық құзыреттіліктің білім сапасына ықпал ететін негізгі факторларын анықтауға мүмкіндік берді.

Көшбасшылық құзыреттіліктің білім сапасына ықпал ететін факторлары

Фактор	Ықпалы
Стратегиялық жоспарлау	Ұйым дамуының жүйелілігін қамтамасыз етеді
Педагогтерді ынталандыру	Кәсіби белсенділікті арттырады
Инновациялық басқару	Заманауи технологиялардың енгізілуін жеделдетеді
Коммуникация	Ұжымдық жұмыстың тиімділігін күшейтеді
Мониторинг	Білім сапасын үздіксіз бақылауға мүмкіндік береді
Ата-анамен серіктестік	Білім беру қызметінің ашықтығын қамтамасыз етеді

Қазіргі ғылыми еңбектерде білім беру ұйымындағы көшбасшылық білім сапасын арттырудың маңызды факторы ретінде қарастырылады. Зерттеу нәтижелері халықаралық және қазақстандық ғалымдардың тұжырымдарымен сәйкес келеді.

Таратушы (distributed) көшбасшылық моделі бойынша басқарушылық жауапкершіліктің педагогтер арасында бөлінуі ұйымның тиімділігін арттырады. Мұндай тәсіл әрбір педагогтің шешім қабылдау процесіне қатысуына мүмкіндік беріп, кәсіби жауапкершілікті күшейтеді.

Трансформациялық көшбасшылық теориясы ұйымдағы өзгерістердің табысты жүзеге асуы басшының ұжымды ортақ мақсатқа жұмылдыра білуіне байланысты екенін көрсетеді. Бұл модель мектепке дейінгі ұйымдарда инновациялық жобаларды енгізуде ерекше маңызға ие.

Қазақстандық мектепке дейінгі ұйымдар тәжірибесінде көшбасшылық құзыреттілікті дамыту әлі де жетілдіруді қажет етеді. Әсіресе стратегиялық жоспарлау, цифрлық менеджмент, педагогтердің кәсіби дамуын басқару және нәтижеге бағытталған мониторинг жүйесін қалыптастыру бағыттары өзекті болып отыр.

Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, мектепке дейінгі ұйым басшыларының көшбасшылық құзыреттілігін дамыту мақсатында төмендегідей ұсыныстар беріледі:

- басқарушылардың көшбасшылық дағдыларын жетілдіруге арналған тұрақты-біліктілікті арттыру бағдарламаларын ұйымдастыру;
- мектепке дейінгі ұйымдарда тәлімгерлік институтын дамыту;
- педагогтердің кәсіби қоғамдастықтарын қалыптастыру;
- цифрлық басқару технологияларын кеңінен енгізу;
- білім сапасын бағалаудың ішкі мониторинг жүйесін жетілдіру;
- ата-аналармен тиімді серіктестік механизмдерін қалыптастыру;
- басқару шешімдерін қабылдауда деректерге негізделген талдау әдістерін пайдалану.

Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі ұйым басшысының көшбасшылық құзыреттілігі білім беру сапасының маңызды стратегиялық факторы екенін көрсетті. Басшының кәсіби көшбасшылық қабілеті педагогтердің кәсіби дамуына, инновациялық қызметтің тиімді ұйымдастырылуына, қолайлы психологиялық ахуалдың қалыптасуына және тәрбиеленушілердің жан-жақты дамуына оң ықпал етеді.

Көшбасшылық құзыреттілік тек басқарушылық қызметпен шектелмей, ұйымның ұзақ мерзімді даму стратегиясын іске асырудың негізгі ресурсы ретінде қарастырылуы тиіс. Сондықтан мектепке дейінгі ұйым басшыларын даярлау мен олардың кәсіби дамуы бағдарламаларында стратегиялық басқару, өзгерістерді басқару, эмоционалдық интеллект, цифрлық көшбасшылық және білім сапасын басқару мәселелеріне ерекше назар аудару қажет.

Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының басқару жүйесін жетілдіруге бағытталған ғылыми-әдістемелік ұсыныстар әзірлеуге негіз болады. Сонымен қатар алынған қорытындыларды білім беру ұйымдарының басшыларын даярлау бағдарламаларында, біліктілікті арттыру курстарында және басқарушылық тәжірибеде қолдануға болады.

Ғылыми жаңалығы

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мектепке дейінгі ұйым басшысының көшбасшылық құзыреттілігінің құрылымдық моделінің ұсынылуымен және оның білім сапасына ықпал ету механизмдерінің теориялық тұрғыдан негізделуімен сипатталады. Сонымен қатар көшбасшылық құзыреттілікті дамытудың практикалық бағыттары жүйеленіп, оларды мектепке дейінгі ұйымдардың басқару тәжірибесіне енгізу жолдары ұсынылды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2025.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.

3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамыту тұжырымдамасы. – Астана, 2023.

4. Bush, T. *Educational Leadership and Management: Theory, Policy and Practice*. London: Sage Publications, 2020.

ХИМИЯ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯ ПӘНДЕРІН КІРКІТІРЕ ОҚЫТУ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН, ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ЖӘНЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Байгубекова Раушан Орынбасаровна

«№11 Колледж» МКҚК

Химия-биология пәнінің оқытушысы

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – жаһандық өзгерістерге бейімделе алатын, ғылыми дүниетанымы қалыптасқан, зерттеушілік қабілеті жоғары, экологиялық жауапкершілігі дамыған және алған білімін күнделікті өмірде тиімді қолдана алатын тұлғаны тәрбиелеу. Бұл міндетті жүзеге асыруда химия және биология пәндерінің алатын орны ерекше. Аталған пәндер табиғаттағы тірі және өлі жүйелердің өзара байланысын, заттардың қасиеттері мен өзгерістерін, тіршілік процестерінің заңдылықтарын, адам ағзасының құрылымы мен қызметін, қоршаған ортаның тұрақтылығын және экологиялық қауіпсіздіктің ғылыми негіздерін зерттейді. Сондықтан химия және биология пәндерін оқыту тек теориялық білім берумен ғана шектелмей, білім алушылардың ғылыми-зерттеушілік мәдениетін, тәжірибелік дағдыларын, экологиялық санасын және функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

XXI ғасыр ғылым мен технологияның қарқынды дамуы арқылы сипатталады. Гендік инженерия, молекулалық биология, биотехнология, нанотехнология, биоинформатика, фармацевтика, жасанды интеллект, экологиялық мониторинг және медициналық диагностика сияқты заманауи ғылыми бағыттардың барлығы химия мен биология ғылымдарының өзара тығыз байланысына негізделген. Осыған байланысты қазіргі химия-биология пәнінің оқытушысы оқушыларға жекелеген пәндік білімді ғана емес, табиғат құбылыстарын кешенді түрде түсіндіретін интеграциялық ғылыми көзқарасты қалыптастыруы қажет. Пәнаралық байланыс негізінде ұйымдастырылған оқыту білім алушылардың дүниетанымын кеңейтіп, күрделі табиғи процестердің себеп-салдарлық байланыстарын ғылыми тұрғыдан түсінуге мүмкіндік береді.

Химия мен биологияның кіріктірілген мазмұны оқушылардың ғылыми ойлауын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Биологиялық жүйелердегі барлық тіршілік әрекеттері химиялық реакциялар арқылы жүзеге асады. Жасушалық тыныс алу, фотосинтез, ақуыз синтезі, ферменттердің қызметі, зат алмасу, тұқым қуалаушылық және иммундық реакциялар сияқты процестер химиялық заңдылықтарға негізделген. Осы құбылыстарды кешенді оқыту барысында оқушылар тірі табиғаттағы барлық өзгерістердің ғылыми механизмдерін түсініп, табиғаттың тұтастығы жөнінде жүйелі көзқарас қалыптастырады.

Қазіргі білім беру мазмұнында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру негізгі басымдықтардың бірі болып табылады. Функционалдық сауаттылық – білім алушының алған білімін өмірлік жағдаяттарда тиімді пайдалана білу қабілеті. Химия және биология сабақтарында бұл құзыреттілік экологиялық мәселелерді ғылыми тұрғыдан талдау, тағам өнімдерінің құрамын бағалау, дәрілік заттардың әсерін түсіндіру, тұрмыстық химиялық заттарды қауіпсіз пайдалану, дұрыс тамақтану қағидаларын сақтау, денсаулықты қорғау және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану сияқты практикалық тапсырмалар арқылы дамиды.